

Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

Katedra andragogiky a managementu vzdělávání

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Možnosti vzdělávání seniorů v Lysé nad Labem

Educational Opportunities for Seniors in Lysá nad Labem

Bc. Klára Petříková

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jaroslav Veteška, Ph.D., MBA

Studijní program: Andragogika a management vzdělávání

Odevzdáním této diplomové práce na téma Možnosti vzdělávání seniorů v Lysé nad Labem potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Prohlašuji, že jsem při její tvorbě nepoužila nástrojů umělé inteligence. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 23. 11. 2024

Děkuji především vedoucímu mé diplomové práce, prof. PhDr. Jaroslavu Veteškovi, Ph.D., MBA, za odborné vedení, ochotu, cenné připomínky a podporu při jejím zpracování. Poděkování patří také všem osloveným respondentům za jejich čas, skvělou společnost a ochotu sdílet své inspirativní zkušenosti. V neposlední řadě děkuji Tomovi, Léně, Luce, Gerdě a všem, kteří mě podporovali.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá možnostmi vzdělávání seniorů v Lysé nad Labem. Jejím cílem je prozkoumat zkušenost vybraných seniorů s možnostmi vzdělávání ve městě. Výzkumný vzorek tvoří aktivní senioři ve věku 65+, kteří žijí mimo institucionální péči, a alespoň jednou ročně se účastní vzdělávací aktivity pořádané městem. Téma vzdělávání seniorů je v teoretické části zasazeno do kontextu problematiky stárnutí populace. Práce definuje pojmy stáří, stárnutí, senior a propojuje je s poznatky z oblasti gerontagogiky. Objasňuje téma aktivního stárnutí, vliv vzdělávání na kvalitu života a důležitost celoživotního učení. Seznamuje se specifiky vzdělávání seniorů v souvislosti s jejich motivací v účasti a překážkami, které jim v účasti brání. Specifikuje roli lektora dalšího vzdělávání v rámci edukace seniorů. Představuje instituce zajišťující vzdělávání seniorů v České republice. Seznamuje se sociodemografickými údaji o Lysé nad Labem a možnostmi vzdělávání seniorů dohledatelnými z veřejných zdrojů. Výzkumné šetření v rámci empirické části bylo provedeno kvalitativním přístupem, jehož metodologický rámec tvořily polostrukturované rozhovory s devíti vybranými seniory. Získaná data byla podrobena tematické analýze. Výstupem práce je podrobná analýza, která představuje zkušenosti seniorů s využíváním vzdělávacích aktivit ve městě. Výsledná šetření ukázala převážně dobrou zkušenost a pozitivní hodnocení nabídky vzdělávání. Respondenti oceňují především rozmanitost a dostupnost. Klíčovými faktory jejich pozitivního hodnocení jsou kvalita programů s praktickým přesahem do života, přívětivá atmosféra a laskavý přístup vzdělavatele.

KLÍČOVÁ SLOVA

celoživotní učení, gerontagogika, Lysá nad Labem, motivace, překážky, senior, vzdělávání seniorů

ABSTRACT

The thesis explores the educational opportunities for seniors in Lysá nad Labem. Its aim is to examine the experiences of selected seniors with educational activities in the town. The research sample consists of active seniors aged 65+, living outside institutional care, who participate in at least one educational activity organized by the town annually. The topic of senior education is placed within the context of population aging in the theoretical part of the thesis. It defines the concepts of old age, aging, and senior, linking them with insights from the field of gerontagogy. It explains the concept of active aging, the impact of education on quality of life, and the importance of lifelong learning. It introduces the specifics of senior education, focusing on their motivation to participate and the barriers that hinder their involvement. It specifies the role of adult education lecturer in the education of seniors. The thesis presents institutions that provide senior education in the Czech Republic. It also explores sociodemographic data about Lysá nad Labem and the educational opportunities for seniors available from public sources. The research in the empirical part was conducted using a qualitative approach, with a methodological framework based on semi-structured interviews with nine selected seniors. The collected data were subjected to thematic analysis. The outcome of the thesis is a detailed analysis presenting the experiences of seniors with utilizing educational activities in the town. The findings indicated mostly good experiences and positive evaluations of the educational offer, with respondents particularly appreciating the variety and accessibility. The key factors for their positive assessment are primarily the quality of programs with practical relevance to everyday life, the friendly atmosphere, and the kind approach of the educators.

KEYWORDS

lifelong learning, gerontagogy, Lysá nad Labem, motivation, barriers, senior, education for seniors

Obsah

Úvod	8
1 Fenomén stáří	10
1.1 Stárnutí a stáří.....	10
1.2 Senior.....	13
1.3 Ageismus a vnímání stáří	14
2 Vymezení andragogiky a gerontagogiky	16
2.1 Andragogika	16
2.2 Gerontagogika	17
3 Vzdělávání seniorů a aktivní stárnutí	19
3.1 Vzdělávání seniorů ve strategických dokumentech.....	21
3.2 Vliv vzdělávání na kvalitu života	23
3.2.1 Kvalita života.....	23
3.2.2 Vzdělávání a kvalita života.....	24
3.3 Úspěšné a aktivní stárnutí.....	25
3.3.1 Úspěšné stárnutí.....	25
3.3.2 Aktivní stárnutí	26
3.4 Přístup seniorů ke vzdělávání a role lektora	27
3.4.1 Motivace seniorů ke vzdělávání	27
3.4.2 Překážky ve vzdělávání seniorů	28
3.4.3 Role lektora v gerontagogice	30
4 Institucionalizované vzdělávání seniorů v České republice	32
4.1 Univerzita třetího věku	32
4.2 Virtuální univerzita třetího věku.....	34
4.3 Akademie třetího věku.....	35

4.4	Kluby pro seniory	35
4.5	Edukačně zaměřené aktivity pro seniory.....	36
5	Senioři v Lysé nad Labem.....	37
5.1	Role města v životě seniora	37
5.2	Město Lysá nad Labem.....	38
5.3	Obyvatelstvo v Lysé nad Labem	40
5.4	Možnosti vzdělávání seniorů v Lysé nad Labem	42
6	Metodologie výzkumu v oblasti edukace seniorů	44
6.1	Výzkumný problém	44
6.2	Výzkumné cíle.....	44
6.3	Výzkumné otázky	44
6.4	Design výzkumu	45
6.5	Použité výzkumné metody	46
6.5.1	Polostrukturovaný rozhovor	46
6.5.2	Tematická analýza	48
6.6	Výzkumný vzorek	50
6.7	Etické aspekty výzkumu.....	51
7	Výsledky výzkumu.....	53
7.1	Analýza k dílčí výzkumné otázce 1.1	53
7.1.1	Celkové hodnocení nabídky	53
7.1.2	Senior hodnotí program jako kvalitně zpracovaný.....	58
7.1.3	Senior hodnotí program jako nekvalitně zpracovaný	65
7.1.4	Formy vzdělávacích aktivit	67
7.2	Analýza k dílčí výzkumné otázce 1.2.....	69
7.2.1	Elementy a předpoklady aktivního stáří	70

7.2.2	Sociální rozměr motivace	74
7.2.3	Aspekty samotné nabídky.....	77
7.3	Analýza k dílčí výzkumné otázce 1.3	81
7.3.1	Striktní nedostatky na straně organizátora	82
7.3.2	Limity vzhledem k preferencím seniorů.....	84
7.3.3	Komunikace směrem k seniorům	86
8	Shrnutí výsledků.....	88
8.1	Praktická doporučení	92
9	Limity výzkumu a doporučení.....	94
	Závěr.....	95
	Seznam použitých informačních zdrojů	97
	Seznam zkratk.....	102
	Seznam příloh.....	103

Úvod

„Vzdělání je nejlepší cestovné pro stáří.“ Aristoteles

Stárnutí populace představuje celosvětový trend s významnými důsledky pro společnost. Prodlužování délky života, zvyšující se podíl seniorů v populaci a jejich pozdější odchod do důchodu vyžadují adaptaci sociálních systémů a služeb, včetně systému celoživotního učení. V tomto kontextu nabývá na významu otázka aktivního stárnutí a role vzdělávání v této životní fázi. Vzdělávání seniorů, či edukace seniorů není pouze o získávání nových znalostí, ale i o rozvoji osobnosti, budování sociálních vazeb, udržování mentální vitality a nabourávání předsudků vůči věkové diskriminaci.

Téma diplomové práce se zabývá možnostmi vzdělávání seniorů v Lysé nad Labem, městě ve Středočeském kraji. Cílem práce je zjistit, jaké zkušenosti mají s možnostmi a využíváním vzdělávacích aktivit města vybraní senioři, kteří se o vzdělávání aktivně zajímají. Výzkumný vzorek tvoří aktivní senioři ve věku 65+, kteří žijí mimo institucionální péči. Práce se zaměřuje na komplexní analýzu zahrnující jak pozitivní, tak negativní aspekty těchto zkušeností.

Autorka se sice profesně v oblasti vzdělávání pohybuje, ale ne v oblasti vzdělávání seniorů. Motivací k výběru tématu byl její upřímný zájem vyslechnout své spoluobčany seniory a popovídat si s nimi o jejich současném vztahu ke vzdělávání a o zkušenostech s možnostmi vzdělávání pro tuto cílovou skupinu ve městě.

Přesto, že se v souvislosti se vzděláváním seniorů v současné době již více používá termín „edukace“ (viz Kapitola 3), v této práci je používán termín „vzdělávání“. Hlavním důvodem je jak samotný název práce, tak skutečnost, že během všech rozhovorů tento termín používali i respondenti, a šlo tedy o zachování konzistentnosti a co největší míry autentičnosti.

Teoretická část práce je rozdělena do pěti kapitol. Je opřena o studium odborné literatury a jiných pramenů, které se k tématu vztahují. Nejprve definuje klíčové pojmy jako stárnutí, stáří, senior. Zmiňuje také pojem ageismus, který se na první pohled může zdát nerelevantní, ale souvisí s vnímáním stáří a kvalitou života, což jsou dvě důležité oblasti, které se vzděláváním souvisí. Práce dále zasazuje vzdělávání v seniorském věku do kontextu vědních disciplín andragogiky a gerontagogiky. Upozorňuje na důležitost celoživotního učení a jeho

ukotvení v národních i mezinárodních strategických dokumentech. Objasňuje pojem aktivní stárnutí a jeho návaznost na již zmíněný vztah mezi vzděláváním a kvalitou života. Popisuje motivační faktory a překážky, kterým mohou senioři v rámci účasti na vzdělávacích aktivitách čelit, a zmiňuje důležitost role lektora dalšího vzdělávání ve vztahu k této cílové skupině. Nakonec představuje hlavní instituce pro vzdělávání seniorů v České republice a sociodemografické detaily města Lysá nad Labem včetně vzdělávacích možností pro seniory dostupných z veřejných zdrojů.

Empirická část se zabývá specifikací výzkumu, jeho průběhem a formulací výsledků. Pro její zpracování byl zvolen kvalitativní výzkumný design, který je popsán v šesté kapitole společně s metodologií a sběrem dat. Pro sběr dat byla použita metoda polostrukturovaného rozhovoru. Výzkumný vzorek byl konstruován metodou účelového výběru a samotná konstrukce vzorku proběhla technikou „sněhové koule“. Celkem bylo provedeno devět rozhovorů. Pro následné vyhodnocení dat byla použita tematická analýza, která se zaměřila na tři klíčové aspekty, které odpovídají třem dílčím výzkumným otázkám: hodnocení seniorů ohledně nabídky vzdělávání, jejich motivaci k účasti a překážky, které jim v účasti brání. Výsledky výzkumu jsou obsahem sedmé kapitoly. Diskuze sice není součástí této práce, nicméně kapitoly osm a devět shrnují výsledky výzkumného šetření, poukazují na jeho limity a navrhují doporučení. Klíčová zjištění a odpověď na hlavní výzkumnou otázku „*Jaké zkušenosti mají s možnostmi a využíváním vzdělávacích aktivit města vybraní senioři, kteří se o sebevzdělávání aktivně zajímají?*“ jsou shrnuty v závěru práce včetně doporučení pro praxi.

1 Fenomén stáří

1.1 Stárnutí a stáří

Stárnutí populace v rozvinuté části světa je v globálním měřítku aktuálním tématem a zároveň problém 21. století. Důkazem významnosti a naléhavosti problematiky stáří a stárnutí je i skutečnost, že Evropská unie vyhlásila rok 2012 „Evropským rokem aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity“. (Veteška, 2017 s. 9) Podle Českého statistického úřadu (dále jen „ČSÚ“) (online, 2023, s. 10-13) se v prvním desetiletí nového tisíciletí podíl lidí ve věku 65 let a více v populaci zvýšil z téměř 14 % na skoro 16 %. V následujícím desetiletí tento podíl dosáhl 20 %, což odpovídá jedné pětině všech obyvatel (Tabulka 1).

Tabulka 1: Vývoj zastoupení seniorů 65+ v populaci ČR

Rok	Zastoupení seniorů ve věku 65+ (v %)
2001	13,9
2011	16,2
2015	18,3
2019	19,9
2022	20,4
2023	20,5

Zdroj: Seniori, Český statistický úřad (online, 2023): upraveno (autorem)

Složení této skupiny obyvatelstva se vyznačuje značnou heterogenitou, a to z různých hledisek – profesního, zdravotního, ekonomického, kulturního, sociálního. Při práci s ní (zkoumání změn chování seniorů, schopnosti učit se a ochotě se dále vzdělávat) je tedy vyžadován velmi individuální a interdisciplinární přístup, přičemž hlavní cíl zůstává stejný, a to podpora kvalitního života této cílové skupiny. Klíčový význam mají v této souvislosti právě procesy edukace, vzdělávání a učení. (Veteška, 2017, s. 9-10)

Stáří a stárnutí nás provázejí v běžném životě téměř každý den. V každé fázi života znamená stárnutí něco jiného. Pro dítě je stárnutí nejspíš to, jak roste, jak se vyvíjí. Dospívající považuje za stárnutí například to, že může řídit auto, dát si alkohol, nebo že už není tolik závislý na rodičích, a postupně začíná budovat svůj vlastní život. V dospělosti nad stářím nejprve téměř nepřemýšlíme, protože pozornost upíráme k budování rodiny, kariéry a reálné

stáří je nám vzdálené. To se ale postupem času, jak stárneme, mění a my začneme mít strach; stáří si uvědomujeme především z obavy o zhoršení zdraví, jak psychického, tak fyzického. „*Stárnutím tedy rozumíme samostatný proces vývoje člověka a stářím bud' určitý stav, nebo sporně konkrétní věk, který formálně obvykle začíná v 65 letech.*“ (Vostrý et al., 2021, s. 19)

Německý psycholog Paul Baltes upozorňuje v rámci vymezení pojmu stáří na jeho interdisciplinární charakter. Spolu s tím bere v úvahu tělesné, psychické, sociální a duchovní okolnosti. V periodizaci lidského života přisuzuje fenoménu stáří třetí a čtvrté období. Třetí věk označuje jako rané stáří (60–80 let), čtvrtý věk jako kmetství (80 let a výše). Podle Baltese bude hrát stáří stále větší roli ve společenském vývoji a postupně přestane mít negativní konotace, což se začíná projevovat už i nyní. (Veteška, 2017, s. 41)

Jak už vyplývá z výše uvedeného textu, stáří je možné klasifikovat z různých hledisek. Níže jsou zmíněny další tři kategorizace, které jsou často uváděny v odborné literatuře.

„*Světová zdravotnická organizace (WHO) uvádí následující periodizaci stáří:*

- 60–74 rané,
- 75–89 vlastní,
- 90 + dlouhověkost.“ (Veteška, 2016, s. 155)

Bernice L. Neugartenová klasifikuje seniory do dvou kategorií: mladí a staří senioři, přičemž stáří chápe taktéž jako heterogenní kategorii. Každá fáze stáří se vyznačuje různými problémy, tématy a prioritami. Orientační dělení stáří je dle Neugartenové následující:

- 65–74 let: mladí senioři, zaměřující se na penzionování, volný čas, aktivity a seberealizaci.
- 75–84 let: staří senioři, řešící adaptaci, tolerance zátěže, specifická onemocnění a osamělost.
- 85 a více let: velmi staří senioři, kteří se potýkají s otázkami soběstačnosti a zabezpečení. (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 49)

Čeledová et al. (2016, s. 13-15) využívají pro orientační periodizaci lidského života tři parametry stáří:

1. Biologické stáří

Jedná se o věk, který je hodnocen právě biologickými parametry tělesného a psychického rozvoje, zrání a involuce. Je hodnocen z hlediska výkonnosti, funkčního stavu, kondice apod. Využívá se k vyjádření shody nebo rozporu stavu konkrétního jedince s obvyklým stavem lidí v daném věku. Význam má pro určení způsobilosti jedince pro určitou činnost nebo lékařský zákrok. Obecná identifikace biologického stáří a délky zbývajících života je nemožná, pro každého člověka je to velmi individuální.

2. Sociální stáří

Je to věk, který je určován sociálními zkušenostmi, sociálním statutem a také příslušností ke generaci. Je spojován především s odchodem do důchodu nebo se začátkem pobírání důchodu. Pro tento věk jsou typické: častý pokles životní úrovně, změna postavení ve společnosti, životní rytmus. Nastává tehdy, kdy se člověk sám začíná vnímat jako senior, stává se prarodičem nebo přestává vykonávat aktivity, které dělal dříve.

3. Kalendářní stáří

Tento věk je na rozdíl od biologického a sociálního věku nejjednoznačnější. Jedná se o dosažení stanoveného věku, který je společností označován jako stáří. V této kapitole výše jsou některé rámcové a nezávazné periodizace popsány. Kalendářní hranice stáří je však jakýmsi sociálním konstruktem. Je jasné, že s neustálým zlepšováním zdravotního a funkčního stavu stárnoucí generace se i hranice věku zvyšuje, a věk se tedy stává irelevantní hodnotou. Lze tedy v této souvislosti použít výraz bezvěká společnost.

Stáří je dle Kalvacha (In: Špatenková a Smékalová, 2015, s. 47): „*poslední vývojovou etapou člověka, která uzavírá lidský život. Je to obecné označení pozdních fází ontogeneze, přirozeného běhu života. Jde o projev a důsledek involučních změn funkčních i morfologických.*“ Je to fáze, kterou charakterizují časové úseky, kdy na konci je smrt, přičemž začátek není možné konkrétně určit. Ten je individuální a záleží na každém člověku a okolnostech. (Kalvach, 2004 In: Vostrý et al., 2021, s. 19)

Vágnerová (In: Vostrý et al., 2021, s. 19) tvrdí, že pokud se jedinec snaží udržovat si fyzickou kondici a dodržovat zdravý a aktivní životní styl, má vysokou šanci prožít kvalitní

a naplněný život i ve stáří, a to při zohlednění i vlivu dědičnosti. Stáří lze proto chápat jako závěrečnou etapu přirozené délky lidského života.

1.2 Senior

Termín „senior“ není v naší legislativě ani odborných zdrojích jasně definován. Obvykle se používá jako synonymum pro staršího člověka nebo příjemce starobního důchodu, což však není zcela správné, a může to vést k nedorozuměním. (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 47)

Hartl (2004, s. 239) ve svém Stručném psychologickém slovníku u pojmu senior uvádí, že se jedná o „*označení lidí starších 60 let*“.

Janiš a Skopalová (2016, s. 33) upozorňují na to, že se v českém prostředí výraz senior používá také v souvislosti s pracovní pozicí, například senior manager, tedy z anglického jazyka ve smyslu zkušenější, služebně starší.

Senior je dle Vostrého et al. (2021, s. 18) často chápán jako důchodce, tedy člověk, který odchází do důchodu, protože opouští svou práci. Důvodem je dosažení příslušného věku a tedy splnění podmínek pro odchod do důchodu, které stanovuje zákon. Jedná se o moment sociálního vstupu do fáze stáří, která je označována jako sociální stáří. Jediným formálním kritériem, kterým lze posoudit, zda dotyčný seniorem je nebo není, je kalendářní věk člověka. Obvyklou univerzální hranicí je věk 60 až 65 let, což může hlavně v budoucnu přinášet určité komplikace s ohledem na prodlužující se délku života. Bude proto nevyhnutelné tuto věkovou hranici upravovat.

Také z pohledu statistických šetření není senior jednotnou statistickou kategorií a nelze ji definovat pouze na základě dosaženého chronologického věku. Z demografického hlediska je v České republice seniorem označována osoba starší 65 let. (ČSÚ, online, 2024)

O nejasnosti definice pojmu senior hovoří rovněž dokument Strategický rámec přípravy na stárnutí společnosti 2021–2025, který pro potřeby dokumentu definuje seniora či seniorku jako osobu starší 60 let, v některých částech dokumentu pracuje s věkem 65+ z důvodu dostupnosti dat. (MPSV, online, 2022, s. 7)

Také *Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách* s pojmem senior operuje, ale legislativně ho nevynezuje. (online, 2024)

1.3 Ageismus a vnímání stáří

Ageismus, což je diskriminace na základě věku, negativně ovlivňuje kvalitu života starších lidí tím, že omezuje jejich příležitosti, a snižuje jejich sebevědomí. Naopak podpora pozitivního vnímání stárnutí a aktivní zapojení seniorů do společnosti může výrazně zlepšit jejich životní pohodu a pocit sounáležitosti.

Termín ageismus byl poprvé představen v roce 1968 Robertem N. Butlerem (In: Vidovičová et al., 2013, s. 165), tehdejším ředitelem amerického institutu pro stárnutí, v kontextu bytové politiky. Ageismus lze chápat jako proces, při kterém jsou lidé diskriminováni a stereotypizováni na základě jejich věku. Projevuje se v široké škále jevů na individuální i institucionální úrovni, včetně stereotypů, otevřeného opovržení, vyhýbání se kontaktu, diskriminačních praktik v oblasti bydlení, zaměstnání a různých služeb, stejně jako v přezdívkách, karikaturách a vtipech.

Pojmy stáří, stárnutí, senior mají napříč společnostmi stále negativní konotaci. Dle Vidovičové je problém ageismu primárně spojen s chronologickým věkem a s očekáváními, která z něj vyplývají, což se označuje jako věkové normy. Tato očekávání ovlivňují naše sociální interakce od samého narození, avšak dnes je oprávněně kladena velká pozornost na znevýhodnění, která se týkají zejména starších lidí. (In: Macháčková, Holmerová et al., 2019, s. 30)

Dle Světové zdravotnické organizace (dále jen „WHO“) (online, 2024) je věk jedna z prvních věcí, které si na ostatních lidech všimneme. Věk je často používán ke kategorizaci lidí takovými způsoby, které vedou k poškození, nevýhodě, nespravedlnosti, a oslabují tolik potřebnou solidaritu mezi generacemi.

Podle Ayalon a Tesch-Römer (*Contemporary Perspectives on Ageism*, 2018) se jedná o věkovou diskriminaci, která je směřována vůči lidem jakékoliv věkové skupiny, a která se pod pojmem „ageismus“ projevuje ve způsobu, jakým myslíme, cítíme a jednáme vůči věku a stárnutí jak k ostatním, tak sami k sobě.

Výsledky výzkumu Levyové a kolegů (In: Macháčková, Holmerová et al., 2019, s. 33) dokonce ukázaly: „že se starší lidé s negativními postoji ke stáří mohou dožít až o 7,5 roku méně než lidé, kteří se na stárnutí dívají pozitivně“.

WHO upozorňuje (online, 2024), že je tedy nezbytné v „boji“ proti věkové diskriminaci pokračovat – politikou, zákony, vzdělávacími aktivitami, mezigeneračními zásahy atd. Aby byl svět respektujícím místem pro všechny věkové skupiny, musí zainteresované strany z různých zemí a sektorů investovat do svých strategií, podporovat další výzkum a připojit se k celosvětovému hnutí za změnu negativních narativů kolem věku a stárnutí. Ve své nejaktuálnější publikaci *Global report on ageism* (WHO, online, 2021) doporučuje, jak bojovat proti věkové diskriminaci a tím přispět ke zlepšení zdraví, zvýšení příležitostí, snížení nákladů a umožnění lidem kvést v jakémkoli věku.

Salivarová a Veteška (2014, s. 58) uvádějí, že pozitivní náhled na stáří a stárnutí a také mezigenerační solidarita jsou podporovány právě prostřednictvím vzdělávání. Dle Vavříkové (2015, s. 15-22) má vzdělávání prevenci ageismu ve společnosti napříč všemi věkovými skupinami přímo za úkol.

Krupková et al. (2023, s. 19) doplňují v kontextu pozitivního pohledu na stáří například příležitost pro plnění snů a zapojení se do těch oblastí, na které nebyl v předešlých etapách života čas (vzdělávání, koníčky, cestování, dobrovolnictví, účast na společenských či komunitních aktivitách). „*Stáří tak může být obdobím velkého osobního růstu a naplnění*“.

2 Vymezení andragogiky a gerontagogiky

2.1 Andragogika

Dle Beneše (2014, s. 11) je andragogika akademická disciplína, která se soustředí na všechny aspekty učení a vzdělávání dospělých. Existuje řada různých přístupů k andragogice, přičemž v našem chápání představuje specifickou oblast věd zabývajících se výchovou, vzděláváním a vyučováním.

Veteška uvádí (2016, s. 17), že slovo andragogika vychází z pojmu pedagogika a je pravděpodobné, že poprvé byl tento výraz použit německým učitelem Alexandrem Kappem v roce 1833 v jeho díle *Platonova nauka o výchově jako pedagogika pro jednotlivce a stát*. Kappovi je připisováno i položení základů k terminologickému vymezení andragogiky a charakteristice podstaty andragogiky jako nauky o vzdělávání dospělých, která se liší od pedagogiky. Andragogika jako vědní obor fakticky vznikla až po druhé světové válce a její ukotvení bylo spojeno s hospodářským rozvojem a podporou nadnárodních organizací.

Andragogický slovník uvádí (Průcha a Veteška, 2014, s. 39) původ slova z řeckého „*anér – muž, přeneseně dospělý jedinec; 2. pád andros; agogé, agein – vedení, vésti*“.

Beneš upozorňuje na zajímavost (2014, s. 11), že se pojem andragogika stále zcela neujal a v některých zemích se i nyní používají výrazy „vzdělávání dospělých“ nebo „další vzdělávání“. Vědní obor se pak v těchto zemích většinou označuje jako „vědy o vzdělávání dospělých“ (*sciences of adult education*).

Rozvoj andragogiky probíhá v součinnosti teorie, empirie a praxe. Pro andragogiku, stejně jako pro další sociální vědy, jsou příznačná dvě paradigmaty: objektivní (pozitivistické) a subjektivní (interpretativní). Ačkoliv andragogika vytváří teorie v rámci edukačních věd, orientuje se velmi často na vědy příbuzné, hlavně na sociologii, psychologii, filozofii, antropologii nebo ekonomii. (Veteška, 2016, s. 35)

Na rozvoj andragogiky měly vliv různé teoretické přístupy jako například teorie vzdělávací, pragmatická, behaviorální, humanistická, kritická, teorie lidského kapitálu, teorie socializační nebo teorie získávání a zpracovávání informací. Andragogické myšlení je dále ovlivněno ekonomii, feminismem nebo multikulturalismem. Přes odlišnosti jednotlivých teorií a hnutí zůstává hlavní motiv učení dospělého jedince společný pro všechny z nich.

Cílem „je efektivní řešení jeho osobních, ekonomických a sociálních problémů“. (Veteška, 2016, s. 36)

2.2 Gerontagogika

Gerontagogika je aplikovaná andragogická disciplína zaměřená na vzdělávání seniorů, v nové terminologii známá jako edukace seniorů. Hlavním cílem gerontagogiky je výchovná, vzdělávací a poradenská činnost s dospělými a seniory. Zahrnuje přípravu na stáří a stárnutí, stejně jako cílené učení ve stáří, přičemž klade důraz na aktivaci, animaci a edukaci. (Veteška, 2016, s. 53)

Kromě pojmu gerontagogika jsou v odborné literatuře v souvislosti s vzděláváním seniorů uváděny i další pojmy: geragogika (Špatenková a Smékalová, 2015; Krystoň a Selecký, 2021) nebo gerontopedagogika (např. Livečka, 1979; Mühlpachr, 2004).

Původ slova gerontagogika pochází z řeckého gerón (stařec) a agore, agein (vedení, vést). (Průcha a Veteška, 2014, s. 118)

Špatenková a Smékalová uvádějí (2015, s. 17), že „pravděpodobně poprvé použil pojem „geragogika“ v roce 1952 Ferdinand Adalbert Kehler. V roce 1962 představil jeho krajan Otto Friedrich Bollnow koncept gerontagogiky jako výzkumné disciplíny zaměřené na vzdělávání starších lidí“.

Dle zmíněného tvrzení je gerontagogika relativně mladá disciplína, nicméně její kořeny sahají do daleké minulosti. Za jejího „otce“ lze považovat Jana Amose Komenského, který ve svém díle *Pampaedia* z roku 1665 vytvořil ucelený koncept poznatků o výchově a vzdělávání člověka v souladu s jeho vývojem, včetně seniorů. (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 26)

Krupková et al. (2023, s. 38) zmiňují, že začátky konstituování gerontagogiky a gerontodidaktiky jsou často spojovány s díly Emila Livečky, především s publikací *Úvod do gerontopedagogiky* z roku 1979.

Dle Vetešky (2017, s. 12–13) je andragogika výchozí vědní disciplínou gerontagogiky. Upozorňuje však, že pouze andragogický přístup k efektivní a systematické práci se seniory nestačí. Ten se zaměřuje spíše na produktivního jedince. Proto je nutná kombinovatelnost s dalšími teoriemi, které se zabývají stárnutím a životem ve stáří, a tudíž je posilování

gerontagogiky nevyhnutelné. Gerontagogika se zaměřuje na postproduktivního jedince, na psychosociální a ošetrovatelsko-zdravotní aspekty života seniorů na témata, která jsou právě více spjata se zdravotní, sociální a pečovatelskou péčí: aktivizaci, animaci, terapii, mezigenerační a kulturní aktivity, sociální a komunitní začlenění seniorů do společnosti a kvalitu života. Čerpá ze sociální a vývojové psychologie, sociologie stáří, gerontologie a geriatricie.

Vzhledem k délce života člověka je nezbytný posun k novému paradigmatu členění edukačních věd na pedagogiku, andragogiku a gerontagogiku viz Obrázek 1, kdy tyto tři oblasti právě věk člověka v aktuálním kontextu odráží. (Veteška, 2017, s. 94)

Obrázek 1: Model edukačních věd

Zdroj: Veteška (2017, s. 94): upraveno (autorem)

Je tedy zcela na místě, vzhledem ke globálním nárokům společnosti a jedinců, gerontagogiku osamostatnit čili konstituovat jako vědní disciplínu. Vědecké a komplexně uchopené nazírání na tuto problematiku vytváří lepší předpoklady pro pochopení stáří, proměňující se sociální role a potřeby starých lidí, včetně jejich práva na kvalitní a důstojný život. (Veteška, 2017, s. 13-14)

Jak uvádí Špatenková a Smékalová (2015, s. 31): „*Nejčastěji je za předmět geragogiky považováno vzdělávání, resp. edukace seniorů.*“ V širším pojetí hovoří „*o nauce o výchově ke stáří a ve stáří*“. (2015, s. 32) V nejširším pojetí je jejím cílem „*hledání (a nalézání) umění žít a stárnout*“. (2015, s. 34)

3 Vzdelávání seniorů a aktivní stárnutí

Potřeba učit se není už dávno spojována jen s dětstvím a mládím. Idea celoživotního učení¹ je čím dál tím více žádoucí a je charakteristická pro současnou společnost. Co bylo dříve v souvislosti s účastí dospělého člověka na vzdělávání spojováno hlavně se získáním pracovní pozice, kariérovým postupem nebo změnou profese, je nyní chápáno mnohem komplexněji. V oblasti vzdělávání seniorů je to cesta k jejich dalšímu osobnostnímu rozvoji, obohacení života, chápání své nové životní etapy, vyrovnávání se se změnami, orientování se v rychle se měnícím světě. Ty nesouvisí primárně s profesním uplatněním, i když je i tento trend vzhledem k demografickým prognózám seniorské populace stále aktuálnější. (Krupková et al., 2023, s. 37-42)

Andragogický slovník (Průcha a Veteška, 2014, s. 304) definuje vzdělávání seniorů jako „*oblast teorie a praxe, která se zabývá intencionálním edukačním působením ve stáří*“.

Livečka vymezil funkce vzdělávání v roce 1982, které zahrnují: preventivní opatření pozitivně ovlivňující proces stárnutí, anticipační přístup, jenž přispívá k pozitivnímu přechodu na změny životního stylu po odchodu do důchodu, rehabilitační aspekty spojené s obnovováním fyzických a duševních sil, a posilující funkci, která rozvíjí zájmy a schopnosti seniorů a podporuje jejich aktivitu a kultivovanost (In: Veteška, 2017, s. 98)

„*Vzdělávání seniorů, to je ve skutečnosti velké množství individuálních, originálních a neopakovatelných životních scénářů, motivů pro učení.*“ (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 25)

Průcha a Veteška (In: Špatenková a Smékalová, 2015, s. 35) zmiňují, že je v kontextu vzdělávání této cílové skupiny vhodnější používat pojem edukace než „*výchova a vzdělávání*“. V andragogickém, resp. gerontagogickém významu tento výraz zastřešuje všechny druhy formálního a neformálního vzdělávání včetně vzdělávání dospělých a seniorů.

¹ Dle Memoranda o celoživotním učení z roku 2000 tento pojem zahrnuje „*Veškeré účelné formalizované i neformální činnosti související s učením, které se průběžně realizují s cílem dosáhnout zdokonalení znalostí, dovedností a odborných předpokladů*“. V dokumentu je celoživotní učení definováno jako celoživotní vzdělávací aktivita a dále zavádí pojem všeživotní učení, který učení rozšiřuje tak, aby probíhalo neustále, bez ohledu na etapu života, místo, čas a formu učení. Celoživotní vzdělávání, resp. učení je tradičně členěno na formální, neformální vzdělávání a informální učení (srov. např. Veteška, 2016, s. 96-97)

Veteška charakterizuje edukaci seniorů jako soubor situací, ve kterých probíhá učení, a to jak záměrné, tak bezděčné. Zahrnuje cílevědomé formování jednotlivce prostřednictvím formálního, neformálního a informálního vzdělávání, aktivizaci jedinců a je součástí celoživotního učení. Dále specifikuje formy vzdělávání v postproduktivním věku, včetně preventivních programů zaměřených na zdravé stárnutí, specializovaných sociálně-edukačních aktivit v rezidenčních zařízeních a institucionalizovaného vzdělávání seniorů, jako jsou univerzity a kluby aktivního stárnutí (2016, s. 159)

Při edukaci seniorů je důležité zohlednit zvýšenou zátěž na tělo i mysl s přibývajícím věkem, což vyžaduje speciální přístup. Příprava na stáří je klíčová a při vývoji edukačních programů je nutné respektovat a diferencovat různé věkové skupiny. (Veteška, 2017, s. 99)

Čornaničová (In: Veteška, 2017, s. 96) identifikuje tři klíčové oblasti edukačních aktivit: preseniorskou edukaci, která se zaměřuje na přípravu na stáří; vlastní seniorskou edukaci; a proseniorskou edukaci, jejímž cílem je vytváření pozitivního obrazu o seniorech a překonávání negativních stereotypů a předsudků.

Podle Petřkové a Čornaničové (In: Špatenková a Smékalová, 2015, s. 34) existují čtyři hlavní cíle vzdělávání seniorů, a to kultivace a obohacování života seniorů; porozumění vývojovým úkolům této životní fáze a usnadnění adaptace na změny životního stylu; udržení tělesné a duševní aktivity v pozdním stádiu života; a pomoc při orientaci v rychle se měnícím světě.

Kalvach uvádí (In: Špatenková a Smékalová, 2015, s. 34), že vzdělávání plní ve stáří například tyto významy:

- podporuje přirozenou zvědavost poznávat
- pomáhá vyznat se lépe v současném světě (např. nové technologie)
- podporuje kognitivní funkce a duševní zdraví
- dává řád a kvalitní obsah volnému času
- podporuje sociální kontakt a komunikaci
- přispívá k lepšímu životu starších lidí
- zaměřuje se na rozvíjení osobnosti jednotlivce

- podněcuje růst občanské společnosti

V kontextu vzdělávacích aktivit nejde pouze o získání nových poznatků, ale rovněž, a možná zejména, o možnost navazování kontaktů s lektory, ostatními účastníky a širším okolím. Pro ty, kteří po odchodu do důchodu často zažívají výrazné změny a omezení ve svém sociálním životě, je interakce s druhými obzvláště cenná. Účastí na vzdělávacích programech tedy senioři nejen rozšiřují své vědomosti a dovednosti, ale získávají i pocit, že jsou stále potřební a přínosní. Tyto aktivity tak naplňují nejen jejich touhu po poznání, ale i potřebu sociálního a emocionálního uspokojení. (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 35)

3.1 Vzdělávání seniorů ve strategických dokumentech

Vzhledem ke stárnutí populace, které je podrobněji popsáno v první kapitole, se klíčová témata spojená se seniorskou populací propisují již od konce 90. let dvacátého století do politik a strategických dokumentů jak na mezinárodní, tak na národní úrovni. Z hlediska důrazu na vzdělávání je důležité zmínit především následující dokumenty:

- *Zásady OSN pro seniory* (1991)

Zásady byly přijaty Valným shromážděním OSN v roce 1991 a ukládaly vládám implementovat je do svých národních politik tak, jak to bylo možné. Jednalo se především o nezávislost, zařazení do společnosti, péči, seberealizaci a důstojnost. (MPSV, online, 2020)

- *Madridský mezinárodní akční plán pro problematiku stárnutí* (2002)

Byl přijatý na prvním Světovém shromáždění o stárnutí ve Vídni, vytyčil několik cílů a opatření ve vztahu k vzdělávání seniorů (MPSV, online, 2002, s. 5–11):

- Uznání přínosu starších lidí: Podpora jejich účasti v kulturním, ekonomickém, politickém a sociálním životě a podpora celoživotního vzdělávání.
- Zlepšení životních podmínek na venkově: Podpora trvalého vzdělávání a odborného výcviku v odlehlých oblastech.
- Rovnost příležitostí: Dosáhnout do roku 2015 50% zlepšení gramotnosti dospělých, zejména žen, a zajistit rovný přístup k vzdělání a poradenství pro všechny dospělé. Podporovat starší pracovníky v rekvalifikaci a využívání jejich znalostí po odchodu do důchodu.

- Využití zkušeností všech věkových kategorií: Zvážit opatření pro plné využití odborných znalostí starších lidí ve vzdělávání, povzbuzovat mezigenerační výměnu znalostí a umožnit starším lidem, aby se stali instruktory a poradci.
- *Zpráva o plnění Madridského mezinárodního akčního plánu pro problematiku stárnutí a jeho Regionální implementační strategie v České republice (2018–2022)*

Zpráva byla sestavena ve spolupráci s relevantními ministerstvy České republiky, regionálními samosprávami, Českým statistickým úřadem, Radou vlády pro seniory a stárnutí populace a odborníky na problematiku stáří, seniorů a demografických změn v naší společnosti. Přispěly k ní také nestátní neziskové organizace, které přinesly zkušenosti z realizace svých projektů a práce se seniory. V oblasti vzdělávání seniorů se zaměřujeme na podporu celoživotního vzdělávání prostřednictvím speciálních studijních programů, jako je Senior akademie pro bezpečné stárnutí. Programy zahrnují preventivní aktivity zaměřené na ochranu seniorů před různými riziky, jako jsou podvody a zranitelnost v online prostředí. Dále se podporuje rozšíření nabídky vzdělávacích kurzů přizpůsobených potřebám seniorů a zavádění flexibilních pracovních forem. Je kladeno důraz na zaměstnanost osob nad 55 let a zviditelnění předností starších pracovníků, kteří mohou fungovat jako mentoři. (MPSV, online, 2021, s. 13–19)

- *Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí 2013–2017, který byl několik let upravován do aktuální verze dokumentu Strategický rámec přípravy na stárnutí společnosti 2021–2025*

Tento strategický dokument byl vládou schválen v roce 2021 a vymezuje takzvané *Desatero přípravy na stárnutí společnosti*. Akcentuje potřebu podporovat rozvoj dovedností potřebných pro uplatnění na trhu práce i v pozdějším věku zahrnutím škol a knihoven jako center celoživotního učení zaměřených na mezigenerační výuku a vzdělávání seniorů. Je důležité rozšiřovat využití stávajících metod a nástrojů celoživotního učení, jako je Národní soustava kvalifikací, a zaměřit se na aktivity, které pomáhají seniorům aktivně prožívat stáří. Kromě toho by měly být vytvářeny podmínky pro zvyšování nabídky vzdělávacích kurzů pro osoby nad 65 let a posílení jejich občanských kompetencí. Také by měla být zvyšována kvalifikace lektorů, kteří pracují se specifickými cílovými skupinami, například

prostřednictvím profesních školení. Pedagogové a kariérní poradci by měli brát v úvahu fakt, že vzdělávací a profesní dráhy mužů a žen se v současnosti. (MPSV, online, 2022, s. 40)

3.2 Vliv vzdělávání na kvalitu života

3.2.1 Kvalita života

Kvalita života je pojem, který nelze jednoznačně definovat. Podle Špatenkové a Smékalové (2015, s. 43-44) se „*jedná o mnohodimenzionální koncept, zahrnující subjektivní a objektivní uznání životní situace starších lidí v kontextu jejich sociokulturního a ekonomického prostředí. Jinými slovy – kvalita života vyjadřuje, jak člověk sám hodnotí svou životní situaci*“. Hudáková a Majerníková doplňují, že obecně souvisí se zdravím, psychickou pohodou, spokojeností člověka a kvalitou mezilidských vztahů. (In: Vostrý, Veteška et al., 2021, s. 35)

Zlepšení kvality života seniorů je cílem gerontologie, interdisciplinární vědy, která se zabývá stářím a stárnutím ve všech jeho oblastech (zkoumání příčin, projevů, zákonitostí, mechanismů). V tomto kontextu řeší prevenci předčasného a patologického stárnutí a podporuje soběstačnost a aktivní život seniorů. (Ondrušová, Krahulcová a kolektiv, 2020, s. 15-16)

Dle WHO je kvalita života člověka „*individuální vnímání vlastní pozice v kontextu kultury, v níž žije a ve vztahu k vlastním cílům, očekáváním, životním standardům a zájmům*“ (In: Veteška, 2017, s. 31).

K subjektivnímu pohledu je nutné připojit i hledisko objektivní, interdisciplinární, a to, na rozdíl od pohledu popsaného WHO v předchozím odstavci, nabízí pohled sociologický, psychologický nebo andragogický. (Veteška, 2017, s. 32)

Například v jednom z modelů „čtyři kvality života“ zdůrazňuje Veenhoven (In: Ondrušová, Krahulcová a kolektiv, 2020, s. 27) kromě vnějších předpokladů (vhodnost prostředí, životní prostředí, sociální kapitál, prosperita, životní úroveň) a vnitřních předpokladů (životaschopnost jedince, psychologický kapitál, adaptivní potenciál, zdraví, způsobilost) také důležitost vyšších hodnot, které souvisí s užitečností jedince ve společnosti. Do tohoto modelu je zakomponováno také vlastní hodnocení života, které reflektuje subjektivní pohodu, spokojenost, štěstí nebo pocit smysluplnosti.

3.2.2 Vzdělávání a kvalita života

Samozřejmě se vnímání a prožívání kvality života u jednotlivých seniorů liší. Důvodem je jak individuální tempo stárnutí, tak další faktory, které kvalitu a smysluplnost života ve stáří ovlivňují. Jedná se například o začlenění seniorů do společnosti, ageismus, diskriminaci seniorů. V tu chvíli již nelze o kvalitě života ve stáří hovořit jako o individuální záležitosti jedince, ale týká se celé společnosti, a tudíž si žádá partnerství a spolupráci vlády a všech sektorů společnosti. (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 44)

Dle Vetešky (2016, s. 158) je kvalita života ovlivněna včasným podchycením vzdělávacích aktivit, jakožto přípravy na stáří. Ta je nejčastěji členěna do tří fází:

- Dlouhodobá příprava na stáří, která probíhá víceméně celoživotně a je klíčová, protože jak člověk žije v mládí a dospělosti, má pozitivní vliv na jeho život ve stáří.
- Střednědobá příprava na stáří začíná kolem 45. roku života a je zaměřena především na osvojení principů zdravé životosprávy a duševní hygieny, na rozvoj koníčků a aktivit, kterým se člověk může věnovat ve stáří.
- Krátkodobá příprava na stáří začíná tři až pět let před odchodem do důchodu a je nejnáročnější etapou, kdy se člověk vyrovnává se ztrátou svého dosavadního sociálního statusu neboli funkční identitou.

Dosavadní realizované výzkumy opakovaně potvrzují, že právě „*edukační aktivity zvyšují kvalitu života seniorů, přispívají k pocitu důstojnosti a životního uspokojení této věkové kategorie, posilují integraci seniorů do společnosti a podporují jejich fyzické i duševní zdraví*“ (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 37) Dragomirecká (2007, s. 83) dodává, že senioři, kteří se účastní vzdělávání, hodnotí svou kvalitu života lépe než senioři, kteří se vzdělávání neúčastní. Také Petřková a Čornaničová (2004, s. 64) tvrdí, že jednou z hlavních a základních funkcí edukačních aktivit, je zachování určité úrovně kvality života člověka.

Z výše uvedeného je patrné, že se odborníci na pozitivním vztahu mezi vzděláváním seniorů a kvalitou jejich života shodují. Za teoretické východisko pro toto tvrzení by bylo možné využít Livečkovy funkce vzdělávání seniorů, které jsou popsány výše s tím, že každá funkce může ovlivnit i více oblastí života seniorů. To ale znamená, že je velmi obtížné určit konkrétní přínos vzdělávání na kvalitu života a zmíněné funkce nejsou tedy zcela relevantní.

Vzdělávání seniorů v souvislosti s fyzickým a psychickým zdravím má dle Petřkové a Čornaničové (2004, s. 64) hlavně preventivní, anticipační a rehabilitační funkci, kdy se jedná o udržování a obnovu psychických a fyzických sil, přípravu na pozdější život, adaptaci na změny. Fan (2020, s. 45) uvádí, že vzdělávání seniorům zprostředkovává informace o správné výživě, vhodném cvičení, prevenci onemocnění. Dle Haškovcové (2010, s. 128) senioři, kteří aktivně navštěvují vzdělávací aktivity, chodí méně k lékaři a jsou méně nemocní. Kalvach (2004, s. 822) uvádí, že při vzdělávání a učení se dochází k psychické pohodě a stimulaci kognitivních funkcí.

Vzdělávání podporuje kontakt a komunikaci s jinými lidmi a dle Petřkové a Čornaničové (2004, s. 64–65) pomáhá eliminovat ztrátu sociálních vazeb, které byly dříve spojovány s profesní rolí, a také přispívá k mezigeneračnímu porozumění.

V souvislosti s volnočasovými aktivitami má vzdělávání hlavně stimulační, kompenzační a relaxační funkci, u seniorů rozvíjí zájem, schopnosti, kultivuje jejich potřeby. (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 64-65) Odchodem do důchodu a ukončením pracovní aktivity se vzdělávání může stát jednou z možností, jak smysluplně využít čas (Fan, 2020, s. 45) a dle Haškovcové (2010, s. 125-126) tak mohou senioři naplňovat své potřeby, které dříve naplňovali v zaměstnání.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že participací na vzdělávacích aktivitách může senior překonávat překážky způsobené určitými změnami a dosahovat tak svých osobních cílů, což napomáhá uspokojení a potřebě se realizovat. V tomto kontextu lze považovat vzdělávání za klíčovou strategii úspěšného a aktivního stárnutí.

3.3 Úspěšné a aktivní stárnutí

3.3.1 Úspěšné stárnutí

Úspěšné stárnutí znamená vnímání stárnutí jako přirozeného aspektu života a jednání v souvislosti s tímto poznáním. Může to zahrnovat smíření se s fyzickými změnami, vyrovnání se se ztrátou, přijmutí omezených sociálních rolí či finančních možností v důchodu. Charakteristickým rysem úspěšného stárnutí je udržení fyzického a psychického zdraví i v pokročilém věku. Mělo by spočívat ve flexibilním přizpůsobení se měnícím se okolnostem, aniž by to zbytečně narušovalo integritu osoby nebo způsobovalo trápení. Právě účast na

vzdělávacích aktivitách může seniorům nabídnout nejen nové sociální role jako účastníků vzdělávání, ale také možnost navázat nové, obnovit staré, nebo prohloubit existující sociální vztahy. (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 61)

V roce 1987 představili američtí gerontologové John Rowe a Robert Kahn vlastní koncepci úspěšného stárnutí, založenou na teorii aktivity. V jejich pojetí je úspěšné stárnutí definováno ve srovnání s obvyklým stárnutím. Zatímco oba typy stárnutí jsou považovány za nepatologické, obvyklé stárnutí je spojeno s vyšším rizikem zdravotních problémů. Úspěšné stárnutí je pak charakterizováno malou pravděpodobností onemocnění a zdravotního postižení, vysokou úrovní kognitivních a fyzických schopností a aktivní účastí na společenském dění. Důležitým aspektem je produktivita a udržování sociálních vztahů. Tento koncept klade důraz na to, že mnohé faktory ovlivňující zdraví, funkční stav a aktivitu lze upravit zásahy na úrovni jednotlivce nebo jeho blízkého okolí. (Rowe, Kahn, 1997, s. 433-440) Špatenková a Smékalová (2015, s. 61) doplňují, že model Roweho a Kahna měl změnit vnímání stárnutí jako období slábnutí a ztrát. Prezентuje změny v osobním chování jako klíč k úspěšnému stárnutí.

Phillips et al. (In: Špatenková a Smékalová, 2015, s. 61) definují úspěšné stárnutí jako: *„multidimenzionální proces stavějící na předchozích životních zkušenostech jedince s cílem minimalizovat ztrátu duševních a kognitivních funkcí ve stáří, a to při zachování a dosažení vysoké sociální aktivity“*.

Koncept úspěšného stárnutí byl později nahrazen konceptem aktivního stárnutí.

3.3.2 Aktivní stárnutí

Dle Janiše a Skopalové (2016, s. 60-61) vyjadřuje koncept aktivního stárnutí proaktivní a optimistický postoj k procesu stárnutí a k seniorům. Opírá se o hodnoty jako je soudržnost, úcta k osobnosti a unikátnosti každého jedince. Jeho ambicí je udržet vysoký standard života i v pokročilém věku a zároveň podporovat mezilidské vztahy napříč generacemi. Inkluze, sociální participace a garantované právo na aktivní stárnutí v libovolném věku jsou jeho klíčovými pilíři. Tento přístup lze také chápat jako evropskou strategii přípravy na stárnutí společnosti. Autoři nicméně upozorňují, že je zároveň nutné vzít v potaz, že některé skupiny seniorů být aktivní nechtějí nebo kvůli zdravotnímu stavu nemohou.

Hasmanová Marhánková (In: Vidovičová et al., 2013, s. 130) shrnuje, že Světová zdravotnická organizace definuje aktivní stárnutí jako komplexní životní cestu, která se neomezuje jen na fyzickou aktivitu, ale klade důraz na umožnění účasti na dění ve společnosti v různých etapách existence člověka. V tomto rámci aktivní stárnutí nepředstavuje pouze otázku individuálních návyků starších lidí v oblasti fyzické aktivity či zaměstnání, ale také upozorňuje na význam zapojení seniorů do rodinného i komunitního života. Tento komplexní pohled na aktivní stárnutí se soustředí hlavně na zvyšování kvality života seniorů a na prožívání stáří.

3.4 Přístup seniorů ke vzdělávání a role lektora

V rámci tématu vzdělávání seniorů je jak k motivaci ke vzdělávání, tak k bariérám, které brání účasti na vzdělávacích aktivitách, věnováno v odborné literatuře mnoho prostoru. Vzhledem k tématu, cíli a rozsahu této práce se autorka zaměřila pouze na základní oblasti související s kvalitou života.

3.4.1 Motivace seniorů ke vzdělávání

Podle českého psychologa Nakonečného (In: Průcha, 2020, s. 94) je motivace v obecném pojetí „*proces usměrňování a udržování chování, který, i když vychází z biologických zdrojů, je psychický fenomén, je to psychikou řízený druh regulace*“.

Výkladový slovník z pedagogiky (Kolář et al., 2012, s. 77) popisuje motivaci jako „*soubor pohnutek podněcujících k určité činnosti*“. Konkrétně v rámci vzdělávání je nepostradatelným předpokladem. Pobízí k akci a reakci, zároveň však může v určitých činnostech a reakcích bránit.

V podobném duchu vymezuje pojem motivace také Pedagogický slovník (In: Průcha, 2020, s. 94) a to jako „*souhrn vnitřních a vnějších faktorů, které: 1. spouštějí lidské jednání, aktivují ho, dodávají mu energii; 2. zaměřují toto jednání určitým směrem (snaha něčeho dosáhnout nebo něčemu se vyhnout); 3. udržují ho v chodu, řídí jeho průběh i způsob dosahování výsledků; 4. navozují hodnocení vlastního jednání a prožívání vlastních úspěchů a neúspěchů, vztahů s okolím*“.

Klevetová uvádí (2013, s. 43), že je motivace hnacím motorem chování člověka. Ten nás pobízí k uspokojování našich potřeb. Tyto potřeby nejsou spojeny pouze s biologickými

aspekty organismu, ale také s jeho sociálním a pracovním fungováním ve společnosti. Základem motivace je snaha organismu docílit rovnováhy mezi sebou a okolním prostředím prostřednictvím činností, které směřují k osobnímu uspokojení a soběstačnosti.

Průcha (2020, s. 94) rozlišuje dva typy motivace v psychologii učení. Vnitřní motivace je řízena osobními vlastnostmi jednotlivce, jako je jeho vnímaná zdatnost, hodnoty, cíle a touhy. Naopak vnější motivace vzniká pod vlivem okolních faktorů a jiných osob, například rodičů, učitelů a zaměstnavatelů, kteří motivují jedince prostřednictvím různých podnětů a odměn.

Podle Špatenkové a Smékalové (2015, s. 72-73) je to právě motivace, která rozhoduje, zda se senior začne vzdělávat, zda v tom bude pokračovat, či se vzděláváním skončí. Specifikem vzdělávání v seniorském věku je především to, že senioři nejsou pod tlakem, aby získali nebo zvyšovali kvalifikaci. V tomto případě je tedy vnější motivace pro vzdělávání seniorů zanedbatelná. Naopak, klíčovou roli hraje motivace vnitřní, která vychází z osobních pohnutek jednotlivce. Vzdělávání je v tomto životním období dobrovolnou činností, přičemž účastník si sám svobodně vybírá zaměření a obsah učení. Vnitřní motivace je považována za nejcennější pro proces učení, souvisí s dříve nabytými zkušenostmi, a proto by senioři měli mít s učením a vzděláváním pozitivní zkušenosti z minulosti.

Beneš v souvislosti se vzděláváním seniorů tvrdí (2014, s. 112), že *„motivem je často touha po sociálních kontaktech, očekávání okolí, ale i snaha najít smysl života ve vědomí vlastní konečnosti, zvládnutí tělesných, psychických a sociálních změn, udržování vlastních sil“*.

Janiš a Skopalová (2016, s. 84) poukazují na to, že vzdělávání ve volném čase má velmi pozitivní vliv na kvalitu života seniorů. Senioři vyhledávají vzdělávací aktivity z různých důvodů, jako je touha být aktivní a seberealizovat se, rozvíjet své zájmy a profesní dovednosti, získávat nové poznatky a dovednosti, udržovat si stávající znalosti a schopnosti, zachovat autonomii a samostatnost, a také vytvářet sociální kontakty a hledat nový smysl života prostřednictvím vzdělávání.

3.4.2 Překážky ve vzdělávání seniorů

U každé cílové skupiny vzdělávání se vyskytují různé bariéry, které jsou typické pro danou skupinu účastníků, a to jak ze strany organizátorů či poskytovatelů (subjektů), tak ze strany

participantů (objektů) vzdělávání. Šerák (In: Janiš a Skopalová, 2016, s. 84–85) zdůrazňuje hlavně ty bariéry, které plynou z involučních změn u seniorů:

- učení nových informací trvá seniorům delší dobu;
- starším lidem dělají větší potíže informace, které nejsou logicky strukturované;
- omezením může být také nezvládnutá dovednost učení se;
- učivo prezentované rychle limituje kvalitu i množství naučené látky;
- klíčovým faktorem v procesu učení je fyzická a psychická stránka člověka, hlavně případné zdravotní překážky;
- důležitými faktory jsou také míra aktivity a motivace jedince;
- obsah učení by měl mít vždy intencionální charakter.

Špatenková a Smékalová (2015, s. 80-81) doplňují, že samotní organizátoři a realizátoři vzdělávacích aktivit pro seniory se musí vypořádat s mnoha překážkami, které nejsou spojené pouze s involučními procesy ve stáří. Nejde tedy jen o překážky, jako jsou například sluchové nebo zrakové potíže účastníků, ale také o bariéry v dalších oblastech.

Petřková (In: Špatenková a Smékalová, 2015, s. 80-81) je rozděluje do pěti skupin:

1. Informační bariéry, které souvisí hlavně s neschopností nebo nemožností seniorů vyhledávat informace o možnostech studia nebo pro studium.
2. Situační bariéry, které plynou z momentální životní situace člověka a týkají se například financí, času, dostupnosti.
3. Psychologické bariéry, které souvisí s nedostatečnou motivací ke vzdělávání a s negativním přístupem k němu. Patří sem také obava z neschopnosti učit se, strach z neznámého, z obtížnosti látky, z negativního vnímání své osoby ze strany vzdělavatele či jiných účastníků.
4. Andragogické bariéry, které souvisí především s osobností vzdělavatele, mírou kvality a obtížnosti výuky a povahou učiva.
5. Organizační bariéry, které souvisí hlavně s organizacemi, které vzdělávací aktivity poskytují. Jedná se o vlastní nabídku programů, to znamená náplň, kvalita, čas, místo, prostor.

3.4.3 Role lektora v gerontagogice

Jak vyplývá z výše uvedených kapitol, cílová skupina seniorů jako účastníků vzdělávání má svá specifika a vyžaduje, vzhledem k fyzickým, psychickým i sociálním změnám souvisejících se stárnutím, odpovídající přístup ze strany vzdělavatele.

Osoba, která se zabývá výchovou a vzděláváním seniorů, je označována jako lektor dalšího vzdělávání. Termín „lektor“ vznikl po druhé světové válce, kdy bylo potřeba rozlišit mezi školním a mimoškolním vzděláváním (Veteška, 2016, s. 182). Podle Vetešky (2016, s. 183) je to jedinec, který se podílí na přípravě vzdělávacího programu a určuje vhodné formy a metody výuky. Volí nejúčinnější didaktické nástroje a zajišťuje vyhodnocení vzdělávací akce. Kromě odborné kvalifikace by měl mít také kvalitní andragogické vzdělání, které je nezbytné pro výkon lektorské práce.

Jůva (In: Špatenková a Smékalová, 2015, s. 184) tvrdí, že lektor ve vzdělávání seniorů hraje nejstěžejnější roli v procesu edukace. Dle něj senioři představují jednu z nejnáročnějších skupin posluchačů, protože dokážou hodnotit lektorovy schopnosti v mnoha různých oblastech, jako jsou odborné znalosti, praktické zkušenosti, didaktické dovednosti a komunikační schopnosti. Na lektora jsou proto kladeny poměrně vysoké požadavky.

Špatenková a Smékalová (2015, s. 187) identifikují v rámci vzdělávání seniorů tyto stěžejní kompetence lektora:

- Osobnostní: etické (respekt, úcta, odpovědnost), intersubjektivní (sdílení, empatie), empirické (široká zkušenost vzdělavatele), seberefektivní (schopnost posouzení svého chování, vyvození závěrů, vůle stále se učit);
- Odborné: oborové (odborné znalosti a neustálý přehled ve vývoji a oborových trendech), mezioborové (interdisciplinární přesah);
- Andragogicko – geragogické: teoretické a metodologické znalosti a dovednosti z andragogiky s fundovaným specifickým přesahem do geragogiky;
- Lektorské: speciální know-how a schopnost využít veškeré znalosti v rámci dané situace a cílové skupiny (didaktické, psychodidaktické, psychosociální, interpersonální, rétorické, manažerské).

Kvalifikační standard profese Lektora dalšího vzdělávání byl definován Národní soustavou kvalifikací v lednu 2023 následovně (Národní pedagogický institut ČR, online, 2023):

Obrázek 2: Kvalifikační standard – Lektor/Lektorka dalšího vzdělávání

Lektor/lektorka dalšího vzdělávání (kód: 75-001-T)

Autorizující orgán: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
 Skupina oborů: Pedagogika, učitelství a sociální péče (kód: 75)
 Týká se povolání: Lektor dalšího vzdělávání
 Kvalifikační úroveň NSK - EQF: 7

Odborná způsobilost

Název	Úroveň
Orientace v legislativě a systému dalšího vzdělávání pro potřeby lektora dalšího vzdělávání	7
Spolupráce lektora dalšího vzdělávání s klienty při přípravě vzdělávacích programů a vzdělávacích akcí	7
Tvorba vzdělávacích programů dalšího vzdělávání	7
Rozpracování vzdělávacího programu dalšího vzdělávání do minutového scénáře	7
Tvorba didaktických materiálů v oblasti vzdělávání dospělých	7
Vedení prezenční výuky lektorem dalšího vzdělávání	7
Vedení online výuky lektorem dalšího vzdělávání	7
Ověřování a hodnocení dosažených kompetencí účastníků v oblasti vzdělávání dospělých	7
Reflexe vlastní lektorské práce a evaluace vzdělávací akce v oblasti vzdělávání dospělých	7

Zdroj: Národní soustava kvalifikací (Národní pedagogický institut ČR, online, 2023)

4 Institucionalizované vzdělávání seniorů v České republice

Kupková et al. (2023, s. 46) uvádějí, že paleta vzdělávacích možností pro seniory je v současné době bohatá, a to jak v rámci obsahu, tak v oblasti institucionálního a organizačního zajištění. Hlavním zástupcem jsou takzvané univerzity třetího věku. Kromě nich se organizováním vzdělávacích programů pro seniory zabývá mnoho dalších institucí různých typů. Mnohé z těchto vzdělávacích aktivit jsou vzájemně propojené a často jsou realizovány ve spolupráci dvou nebo více subjektů. Tyto možnosti zmiňují ve svých publikacích odborníci na problematiku vzdělávání seniorů, například Špatenková a Smékalová (2015, s. 89-99), Janiš a Skopalová (2016, s. 93-95), Veteška (2016, s. 157; 2017, s. 99). Jedná se kromě výše uvedených univerzit třetího věku o akademie třetího věku, univerzity volného času, virtuální univerzity třetího věku, kluby pro seniory, seniorská centra. Vzdělávání nabízejí a realizují ale také soukromé vzdělávací agentury, knihovny, kulturní domy a střediska, muzea, galerie, domy dětí a mládeže, občanská sdružení, spolky nebo neziskové organizace.

Tato kapitola je zaměřena pouze na charakteristiku hlavních, všeobecně známých institucí. Soustředí se tedy na institucionalizované vzdělávání seniorů, především na univerzity třetího věku. V závěru této části je navíc zmíněno několik konkrétních příkladů edukačně zaměřených aktivit či projektů designovaných pro seniorskou populaci.

Špatenková a Smékalová (2015, s. 55) v souvislosti se vzděláváním seniorů upozorňují na správnou terminologii v označení jedince v seniorském věku, který se vzdělávání účastní, nikoliv jako studenta (nedochází k naplnění statusu studenta), ale jako účastníka vzdělávání nebo posluchače. Doplňují, že tyto pojmy jsou i vhodnější, protože jsou významově neutrální, nijak nediskriminují a nevytvářejí žádnou speciální kategorii pro starší jedince.

4.1 Univerzita třetího věku

Univerzity třetího věku (dále jen „U3V“) se řadí k nejvýznamnějšímu a nejrozšířenějšímu proudu ve vzdělávání seniorů v České republice. Tyto programy vysokých škol jsou u nás bezpochyby nejznámější formou vzdělávání zaměřenou na seniory. Univerzitám třetího věku se věnují nejen všechny dosavadní gerontagogické publikace, ale i části odborných knih s širším andragogickým zaměřením. Téma je také oblíbené pro bakalářské, diplomové

a disertační práce. Velká pozornost, kterou univerzity třetího věku získávají, je oprávněná, neboť představují v České republice nejucelenější, nejpracovanější a nejlépe zmapovanou oblast seniorského vzdělávání. (Kupková et al., 2023, s. 47-48)

Veteška uvádí (2017, s. 102-104), že se jedná o zájmové vzdělávání a spojitost s akademickým prostředím mu zaručuje vysokou úroveň a jistou prestiž. Charakteristickým rysem U3V je poskytování vzdělávání seniorům na vysoké úrovni, přičemž vzdělávání směřuje výhradně k osobnostnímu rozvoji. Z historického hlediska jsou počátky U3V spojeny s Francií, konkrétně s rokem 1973 a jménem Pierra Vellase, profesora mezinárodního práva, díky kterému vznikla první U3V na Univerzitě sociálních věd v Toulouse. Ten stojí také za založením AIUTA, mezinárodní asociace univerzit třetího věku. Fenomén stárnutí populace způsobil rychlé rozšíření U3V daleko za hranice Francie. Ve svých začátcích byl hlavním tématem a cílem této formy vzdělávání hlavně zdraví a koncept U3V se stal symbolem aktivního, zodpovědného seniora a vědomě se začalo pracovat s principy rozvoje celoživotního učení. V České republice, lépe řečeno v tehdejší Československu, vznikla první U3V v roce 1986 při Univerzitě Palackého v Olomouci ve spolupráci s Akademií třetího věku v Přerově. O rok později, v roce 1988, ji připravila 1. Lékařská fakulta (tehdy Fakulta všeobecného lékařství) pražské Univerzity Karlovy. U3V probíhají v České republice na mnoha univerzitách a vysokých školách. Ty jsou členy Asociace univerzit třetího věku České republiky, která byla založena v roce 1993 a ve stejném roce se stala i členem mezinárodní AIUTA.

Špatenková a Smékalová (2015, s. 90-91) doplňují, že univerzity třetího věku nabízejí seniorům vzdělání prostřednictvím ucelených programů. Ačkoli senioři nejsou studenty podle zákona o vysokých školách, mají možnost využívat vysokoškolské učebny, knihovny či laboratoře. Po ukončení studia obdrží osvědčení, které však nevede k získání vyšší odborné kvalifikace ani titulu. Výuka na U3V probíhá nejčastěji formou přednášek, seminářů, workshopů a praktických či teoretických cvičení. Podmínkou pro fungování U3V je spolupráce s akreditovanou vysokou školou a odborné zaměření kurzů by mělo odpovídat specializaci pořádající fakulty. Základní jednotkou vzdělávacích kurzů je semestr, přičemž semestry mohou na sebe navazovat a vytvářet vzdělávací cykly. Studium obvykle trvá čtyři

semestry. Financování U3V pochází z více zdrojů a senioři si na své vzdělání finančně přispívají.

Vysoké školy v České republice, které organizují U3V, se při pořádání programů celoživotního vzdělávání řídí Zákonem č. 111/1998 Sb. o vysokých školách. (Kupková et al., 2023, s. 49)

Počet vysokých škol, které organizují U3V pro seniory, od roku 1990 stoupl. Následující přehled (Tabulka 2) ukazuje počet veřejných vysokých škol, které nabízí v rámci celoživotního vzdělávání programy U3V. Nejsou zde promítnuty jak pobočky mimo hlavní sídla vysokých škol, tak místa, kde se koná výuka VU3V. (Kupková et al., 2023, s. 50-51)

Tabulka 2: Vývoj počtu vysokých škol s U3V

Rok	1990	2000	2010	2020	2023
Počet VŠ s U3V	5	17	21	22	23

Zdroj: Kupková et al., 2023, s. 50)

4.2 Virtuální univerzita třetího věku

Virtuální univerzity třetího věku (dále jen „VU3V“) představují v České republice další důležitou možnost vzdělávání seniorů organizovanou vysokými školami. Jedná se o novější koncept, který se u nás začal realizovat v roce 2007. Značným benefitem je propojení distanční formy vzdělávání z hlediska volby času, místa, tempa studia a určitých znaků prezenčního studia jakými jsou sociální kontakty s lidmi podobného věku a zájmů. Skutečný „fyzický“ lektor sice chybí, ale to nijak nesnižuje úroveň a kvalitu vzdělávání, naopak je naplňován hlavní cíl VU3V, kterým je dostupnost vzdělávání na vysoké univerzitní úrovni tam, kde senioři bydlí. (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 96)

Veteška (2017, s. 111) v rámci konceptu VU3V poukazuje na pozitivní vliv ve vytváření důležitých sociálních kontaktů v příslušném místě a eliminování překážek ve vzdělávání široké seniorské populace, která se může účastnit programů bez ohledu na vzdálenost sídla vysoké školy nebo univerzity nebo i z jiných důvodů, jakými jsou například zdraví, čas, finance na dopravu.

4.3 Akademie třetího věku

Počátky akademií třetího věku (dále jen „A3V“) v České republice sahají do 80. let minulého století, přičemž jejich založení bylo iniciováno zejména gerontologickými pracovišti. Ve svých začátcích se pořádané vzdělávací aktivity uskutečňovaly především pod záštitou Československého červeného kříže. První kurz A3V proběhl v roce 1983 v Přerově a díky jeho velkému úspěchu začala tuto formu vzdělávání podporovat i další města. A3V je vhodnou volbou pro ty zájemce, kteří žijí v oblastech bez vysoké školy. Na rozdíl od U3V mohou být akademie třetího věku organizovány i jinými subjekty než vysokými školami. Záštitu nad nimi mohou převzít různé instituce, jako jsou kraje, knihovny, kulturní centra, muzea nebo střední školy. Vzhledem k tomu, že legislativa nestanovuje žádné specifické podmínky pro vznik A3V, může je založit jakákoli organizace kdekoli. Organizační struktura a činnost A3V je podobná U3V, přičemž studium na A3V je považováno za středně náročné. Důležitou roli hraje především srozumitelnost a výhodou je, že je možné přizpůsobit náplň vzdělávání místním potřebám. Program může být nad rámec samotného studia obohacen také o doplňující aktivity, jako jsou pohybové činnosti, kulturní akce, exkurze, umění. Posluchačem může být kdokoliv, nevyžadují se žádné zkoušky a po dokončení kurzu obdrží účastníci potvrzení o jeho absolvování. (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 94)

4.4 Kluby pro seniory

Podle Janiše a Skopalové (2016, s. 95) patří hlavní činnost klubů pro seniory do oblasti sociální péče. Mohou fungovat jak samostatně, tak pod jiným subjektem, například domovem pro seniory. Samotní členové klubu se starají o plánování a organizaci aktivit, přičemž vzdělávání nemá většinou ucelený charakter, ale jedná se spíše o příležitostné akce zájmového charakteru, hlavně ve formě přednášek, exkurzí, besed a podobně.

Špatenková a Smékalová (2015, s. 99) doplňují, že kluby seniorů mají především sociální přesah a kulturně-výchovný charakter. Vedle vzdělávání jsou hlavně místem pro setkávání s vrstevníky a kvalitně strávený volný čas.

4.5 Edukačně zaměřené aktivity pro seniory

Kupková et al. (2023, s. 54-55) uvádějí, že kromě výše uvedených institucí se na nabídku vzdělávacích aktivit zaměřenou na cílovou skupinu seniorů zaměřuje relativně velký počet dalších subjektů s neinstitutcionální povahou, státní správa, zájmové skupiny, a dokonce nadšení jednotlivci. Velmi často se tyto iniciativy v průběhu času seskupují, rozdělují, překrývají, různě proměňují, přejmenovávají, že je téměř nemožné tuto širokou škálu vzdělávacích aktivit pro seniory nějak systematicky zpřehlednit a prezentovat. V jejich nabídce aktivit je nicméně zastoupen velmi pestrý repertoár forem vzdělávání a účastníci si mohou vybrat přednášky, přednáškové cykly, besedy, kurzy, exkurze, výlety workshopy, tvořivé dílny a další. Velmi důležitou roli v otázce vzdělávání seniorů hrají také obecní a městské úřady, které mohou být jak podporovateli místních iniciativ, tak samotnými iniciátory vzdělávání.

Macháčová a Holmerová (2019, s. 200-214) ve své odborné publikaci uvádějí celou řadu již etablovaných projektů, které se zaměřují na vzdělávání seniorů. Lze zmínit například:

- SenSen: Senzační senioři – neformální platformu pro více než 140 seniorských klubů a organizací z celé České republiky, která spojuje desetitisíce seniorů, kteří jsou rádi aktivní, zajímají se o své město, obci a společnost;
- Moudrá sovička – od roku 2015 pomáhá starším lidem s používáním digitálních a informačních technologií a se vším, co je s nimi spojeno;
- Wikimedia Česká republika – vzdělávací projekt Senioři píšou wikipedii, který v České republice založil v roce 2013 profesor Jan Sokol;
- Mezi námi – projekt podporující mezigenerační dialog a setkávání lidí napříč generacemi (programy Přečti a Povídej).

5 Senioři v Lysé nad Labem

5.1 Role města v životě seniora

Veškeré dění ve společnosti se odehrává „někde“ v nějakém místě (Gieryn, 2000), což pro seniory často představuje město. Sennett (2006) dále naznačuje, že město jako specifická forma sociálních vztahů, administrativního uspořádání a fyzického prostředí může mít na své obyvatele jak omezující, tak podporující vliv. To platí i pro rostoucí populaci seniorů, neboť města představují jak prostor s množstvím překážek, tak i místo, které nabízí podmínky a příležitosti pro kvalitní život. (Vidovičová et al., 2013, s. 12 (1))

V roce 2007 bylo v České republice 73 % obyvatelstva soustředěno ve městech, což zemi řadilo mezi ty s vysokým stupněm urbanizace. Kromě toho, s 16 % obyvatel starších 65 let a očekávaným nárůstem této věkové skupiny o 14 procentních bodů do roku 2060, se Česká republika umístí mezi třicítku zemí s nejvyšším průměrným věkem populace na světě. (Vidovičová et al., 2013, s. 15)

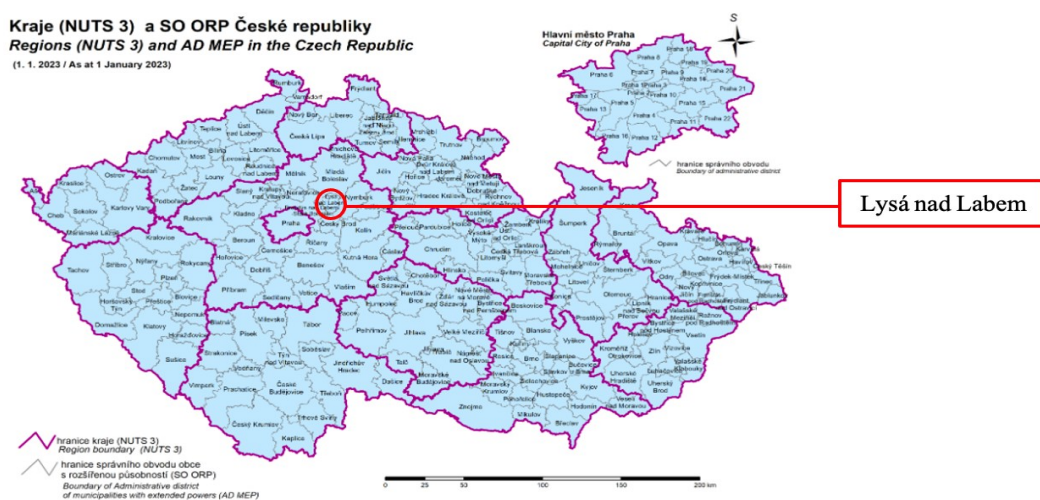
Do 60. let 20. století se diskuse o významu prostorového aspektu stárnutí a stáří soustředily hlavně v oblasti environmentální gerontologie, známé také jako ekologie stárnutí. Vývoj tohoto oboru podpořil vznik sociální gerontologie v 70. letech, environmentální psychologie v 60. a 70. letech a počátky environmentálních sociálních věd v 80. letech. Klíčovou roli také hrála snaha o aplikaci výzkumných poznatků v praxi, což zahrnovalo oblasti jako bydlení, design a vytváření doporučení pro vytváření komunit a měst přizpůsobených potřebám starších lidí, označovaných jako „přátelská k vyššímu věku“ (*age-friendly*). (Vidovičová et al., 2013, s. 30)

Dle Hodgeho i Brorssona (In: Vidovičová et al., 2013, s. 47) s věkem nabývá na důležitosti okolí a sousedství, ve kterém jedinec žije, protože, jak uvádějí někteří odborníci, dochází k tzv. smršťování prostoru. To znamená, že s narůstajícím věkem a souvisejícím snižováním mobility a zhoršováním zdravotního stavu, jak fyzického, tak psychického, se člověk stává více závislým na prostoru přímo okolo sebe, na své čtvrti, ulici nebo dokonce svém bytu, což má vliv na jeho celkovou spokojenost.

5.2 Město Lysá nad Labem

Lysá nad Labem je město ve Středočeském kraji, v okrese Nymburk, viz Obrázek 3. Skládá se ze dvou částí, Lysá nad Labem a Litol. Dále spravuje Byšičky a Dvorce. Je obcí s rozšířenou působností, viz Obrázek 4. Je tedy správním střediskem pro okolní samostatné obce.

Obrázek 3: Poloha Lysé nad Labem v kontextu krajů České republiky

Zdroj: Český statistický úřad (online, 2023): upraveno (autorem)

Obrázek 4: Správní obvod obce Lysá nad Labem s rozšířenou působností

Zdroj: Český statistický úřad (online, 2014)

Město má specifickou polohu vůči 30 km vzdálené Praze. Mezi Lysou nad Labem a Prahou je výborné dopravní spojení, což ovlivňuje socio-ekonomické chování lidí, kteří zde žijí. V bývalé barokní krajině, kterou vytvořil hrabě František Antonín Špork, se nachází závodistiště otevřené v roce 1953, symbolizující éru barokního lovu a chovu koní. Dalším významným prvkem života v Lysé je místní výstaviště, strategicky umístěné poblíž vlakového nádraží. Město se může pyšnit historickým centrem, které je od roku 2003 chráněno jako Městská památková zóna. Mezi klíčové historické památky patří zámek se zámeckým parkem a barokními sochami, bývalý Klášter bosých Augustiniánů, kostel narození sv. Jana Křtitele, evangelická fara a kostel, historické náměstí a měšťanské domy. (Město Lysá nad Labem, online, 2023)

Za zmínku stojí také osobnost akademického badatele Bedřicha Hrozného a inovativního lékaře Rudolfa Jedličku, kteří patří mezi významné rodáky Lysé nad Labem. (Město Lysá nad Labem, online, 2023)

Vzhledem k poloze v Polabí se jedná o nejstarší trvale osídlené území u nás. Archeologické nálezy dokládají existenci přemyslovského dvorce z 11. století. Ve 13. století se Lysá stala středověkým městem, jakožto majetek českých královen, Královna Guta, manželka Václava II., sjednotila rozptýlené osídlení v blízkosti lyského hradu a udělila obyvatelům první měšťanská práva. Následně byla Lysá zastavována různým šlechtickým rodům až do počátku 16. století, kdy ji získal rod Smiřických. Na konci stejného století město vykoupili do svého držení Habsburkové a Lysá se stala vyhledávaným místem pro svůj lovecký zámek. Devastace města a pokles počtu obyvatel nastal během Třicetileté války. V 17. století město připadlo rodu Šporků a došlo k jeho velkému rozkvětu, včetně okolí, především přebudování okolní krajiny. Rozkvět ustal v 18. století, kdy byla některá díla dokonce zničena. V 19. století měla na rozvoj města značný vliv výstavba železnice, která je dodnes významným dopravním spojením s Prahou. Dále šlo především o rozvoj průmyslu. V meziválečném období se rozrůstala zástavba ve městě a vznikaly nové městské čtvrti. (Kocourek a Podhorský, 2017, s. 6-21)

Ve městě se nachází čtyři mateřské školy, tři základní školy, jedna speciální základní škola, dvě střední odborné školy, základní umělecká škola a jeden domov pro seniory. Město disponuje sportovní halou, městskou knihovnou, informačním centrem, kinem a přírodním

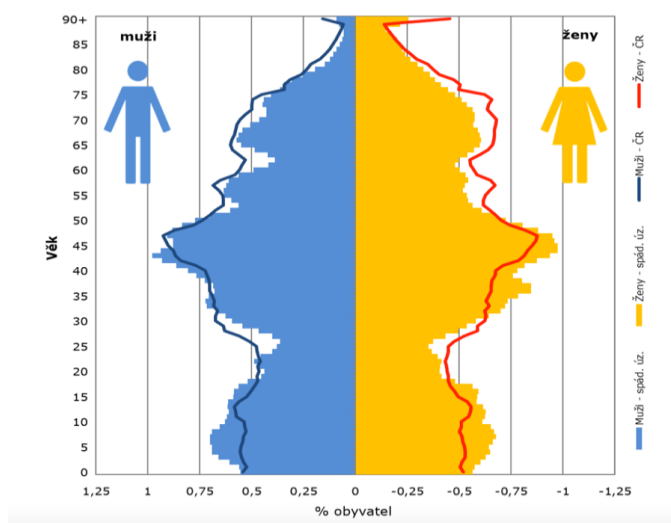
amfiteátre v zámeckém parku. Vzdělávací, kulturní a umělecké akce se pořádají v Muzeu Bedřicha Hrozného. Ve městě působí Farní sbor Českobratrské církve evangelické a Římskokatolická farnost. Dlouhou tradici má sbor dobrovolných hasičů, který se kromě svého hlavního poslání, podílí i na společenském životě ve městě. (Město Lysá nad Labem, online, 2024)

5.3 Obyvatelstvo v Lysé nad Labem

Následující informace vychází z demografické studie, kterou si nové vedení města nechalo zpracovat v roce 2023 s výhledem do roku 2038. (Demografická studie..., online, 2023)

V Lysé nad Labem žije přibližně 10 tisíc obyvatel. Statistický úřad uvádí konkrétně 10 047 v roce 2022, pro spádového území Lysá nad Labem, tzn. Lysá nad Labem, Jiřice, Ostrá, Stará Lysá a Stratov, celkem 12471 osob. Za posledních 15 let se počet obyvatel spádového území zvýšil o 25 %. Ze studie vyplývá, že obyvatelstvo Lysé nad Labem neodpovídá věkové struktuře v České republice, naopak se blíží trendu Středočeského kraje. Ze stromu života, viz Obrázek 5, vyplývá, že jsou zde nadprůměrně zastoupeny skupiny dětí a mladých lidí do dvaceti let. Naopak lidé ve věku 20–29 let a starší 50 let jsou zde v podprůměrném počtu. Místní populace je mladší než populace celé ČR, a dokonce i než populace Středočeského kraje (na 100 dětí do 15 let připadá 96 seniorů starší 65 let). Střední délka dožití při narození je zde 75,2 let pro muže a 80,9 let pro ženy. Dle studie se tato čísla v blízkém výhledu měnit nebudou. Měnit se nebude ani počet seniorů nad 65 let věku, do roku 2035 to bude přibližně 1900 osob ve městě Lysá nad Labem a asi 2400 ve spádovém území. U obyvatel ve věku nad 80 let je tomu ale jinak. Zde se očekává nárůst jejich počtu, kdy na konci sledovaného období bude žít ve městě asi 530 seniorů a ve spádovém území asi 630 seniorů ve věku 80+. Tento trend, který souvisí s celkovým stárnutím populace, bude mít významný vliv na požadavky a potřeby v oblasti zdravotnictví, sociálních služeb a bezbariérovosti. Co se týče migrace seniorů na sledovaném území, tak ta není nijak významná.

Obrázek 5: Strom života – spádové území Lysá nad Labem, 2022

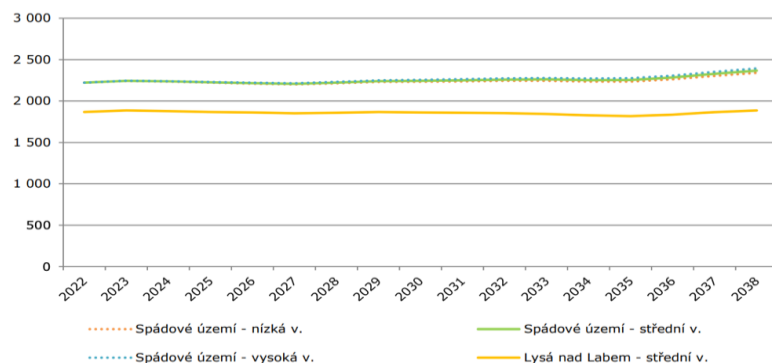
Zdroj: Demografická studie, Lysá nad Labem a okolí (online, 2023, s. 12)

Obrázek 6: Srovnání skladby obyvatelstva podle věku, 2022 (Index stáří udává poměr osob starších 65 let k počtu osob ve věku 0-14 let, vynásobený 100.)

	Obyvatelstvo ve věku			Celkem	% obyvatel ve věku			Index stáří
	0-14	15-64	65 a více		0-14	15-64	65 a více	
Lysá n. Labem	1 925	6 219	1 903	10 047	19 %	62 %	19 %	99
Okolní obce	441	1 624	359	2 424	18 %	67 %	15 %	81
Spádové úz.	2 366	7 843	2 262	12 471	19 %	63 %	18 %	96
Středočeský k.	259 014	912 381	267 996	1 439 391	18 %	63 %	19 %	103
Česká rep.	1 750 808	6 868 872	2 207 849	10 827 529	16 %	63 %	20 %	126

Zdroj: Demografická studie, Lysá nad Labem a okolí (online, 2023, s. 13)

Obrázek 7: Vývoj počtu obyvatel starších 65 let

Zdroj: Demografická studie, Lysá nad Labem a okolí (online, 2023, s. 35)

5.4 Možnosti vzdělávání seniorů v Lysé nad Labem

Následující informace představují možnosti vzdělávání seniorů v Lysé nad Labem, kteří žijí mimo institucionální péči, a které lze vyhledat z veřejně dostupných zdrojů, konkrétně internetu, měsíčního zpravodaje „Listy“ a městských vývěsek. Autorce práce posloužily jako vstupní informace v úvodní fázi výzkumu, kdy se potřebovala seznámit s tématem a prostředím, do kterého vstupuje, s cílem získat komplexní přehled.

Senioři obvykle nepředstavují skupinu, která by konzumovala informace primárně prostřednictvím internetu. Na webových stránkách města nejsou dostupné informace o aktivitách určených výhradně pro seniory, jež jsou ve městě organizovány. Senior musí být informován o tom, která instituce nabízí vzdělávací programy, a případně vyhledat potřebné informace na stránkách dané instituce. V případě Lysé nad Labem je jedinou institucí, která má informace o poskytování vzdělávání seniorům dostupné na internetu, Městská knihovna.

Město pravidelně vydává zpravodaj „Listy“, jehož cílem je poskytnout obyvatelům objektivní informace týkající se společenského, hospodářského, kulturního a sportovního dění. Zpravodaj je distribuován bezplatně do všech domácností v Lysé nad Labem a je dostupný také v online verzi na webových stránkách města.

Nejrozsáhlejší nabídku vzdělávání pro seniory v Lysé nad Labem zajišťuje Městská knihovna, která ve spolupráci s Provozní ekonomickou fakultou České zemědělské univerzity (dále jen „ČZU“) v Praze poskytuje kvalitní zájmové studium VU3V na univerzitní úrovni. Studium je ukončeno osvědčením o absolvování VU3V a slavnostní promoci v aule ČZU v Praze. V zimním semestru ročníku 2024/2025 byla zvolena dvě témata: „Mistři evropského barokního malířství 17. století“ a „Pozoruhodný svět hub“. Senioři se musí do kurzu přihlásit předem, přičemž cena jednoho kurzu činí 400 korun českých.

Knihovna rovněž organizuje cvičení pro seniory zaměřené na stabilizaci páteře, kurz „Trénování paměti“ a individuální poradenský kurz pro seniory 65+ „Jak na tablet a chytrý telefon“ ve spolupráci s neziskovými organizacemi Moudrá sovička a Elpida. Dále se zde na pravidelné bázi konají přednášky, workshopy a rukodělné kurzy, které nejsou specificky určeny pro seniory, avšak žádným způsobem neomezují jejich účast. Jedná se například o

drátování, paličkování, pletení „Ženy u klubíčka“ nebo cyklus hudebních přednášek „Hudební toulky“.

Na internetu lze vyhledat aktivity místního Spolku rodáků a přátel města Lysá nad Labem. Jedná se o besedy, výlety, komentované prohlídky nebo organizování kulturních akcí ve městě. Tyto aktivity nemají explicitně vzdělávací charakter a nejsou určeny primárně pro seniory, i když edukační přesah mají a účast seniorů se nijak nevylučuje.

Zastupitelstvo města schválilo v roce 2023 zřízení Domu dětí a mládeže (dále jen „DDM“). Současné vedení města se rozhodlo původní koncept DDM rozšířit na Středisko volného času (dále jen „SVC“), přičemž tento název lépe odráží záměr města zahrnout do budoucí činnosti této příspěvkové organizace zaměřené na zájmové vzdělávání také aktivity pro všechny věkové skupiny, včetně seniorů. V současné době SVC nabízí cvičení pro seniory.

Na internetu lze najít také Klub seniorů SEN, který se schází dvakrát měsíčně na faře a organizuje různé aktivity s přesahem do vzdělávání, například přednášky a koncerty.

V „Listech“ se pravidelně objevuje i činnost Klubu důchodců, který nemá informace dostupné na internetu. Pro svoje členy, kteří se pravidelně scházejí, pořádá pravidelně výlety za kulturou, historií nebo uměním. Na vývěsce u své klubovny ve městě upozorňuje kromě zmíněných výletů také na zdravotní cvičení v klubovně.

Vývěsky ve městě informují o dalších aktivitách s edukačním přesahem, které nejsou primárně určeny seniorům, ale mohou je oslovit. Tyto aktivity organizují například Polabské muzeum (komentované prohlídky Hrabalovy chaty v Kersku), Turistické informační centrum (komentované procházky v Zámeckém parku), Art Lissa (Čtení v podkroví, hudební festival Lissa Classica).

Dalším místem, které organizuje akce pro seniory, je Výstaviště města. V červnu 2025 se zde uskuteční Výstava Senior. V odborné části výstavy budou návštěvníci mít možnost seznámit se s nabídkou pomůcek a služeb pro různé druhy handicapů, zdravotními poradnami a odbornými semináři. Prezentovat se zde budou zařízení sociální péče všech typů a vystavovatelé s výrobky potřebnými pro každodenní život. Součástí výstavy bude také unikátní prezentace rukodělných prací v rámci soutěže „Šikovné ruce našich seniorů“, zahrnující různorodé ruční a literární práce.

6 Metodologie výzkumu v oblasti edukace seniorů

6.1 Výzkumný problém

S rostoucím podílem seniorů v populaci stoupá důležitost služeb, které mohou u této ohrožené populace zvýšit jejich zapojení do společnosti a zajistit náplň jejich dalšího rozvoje. Jestliže tyto služby mají být do budoucna efektivnější a mají lépe odpovídat na jedné straně potřebám seniorů a na straně druhé měnícím se požadavkům společnosti, poskytovatelé těchto služeb by měli dobře rozumět, jakým způsobem je vnímají, z hlediska přínosů i překážek, ti, kteří je využívají.

6.2 Výzkumné cíle

V zadání diplomové práce autorka původně předpokládala, že jedním z dílčích cílů diplomové práce bude zjistit, jaké možnosti vzdělávání seniorům nabízí veřejné instituce města Lysá nad Labem. V průběhu práce tento záměr přehodnotila. Zjišťování vzdělávacích možností je součástí přípravné fáze výzkumu.

Cílem diplomové práce je prozkoumat, jaké zkušenosti mají vybraní senioři s využíváním vzdělávacích aktivit v Lysé nad Labem. Vybraní senioři (N = 9) jsou ve věku 65+ a žijí mimo institucionální péči. Podmínkou je, že se alespoň jednou ročně účastní nějaké vzdělávací aktivity pořádané městem.

6.3 Výzkumné otázky

Podle výše uvedeného výzkumného cíle diplomové práce byla stanovena následující výzkumná otázka:

Výzkumná otázka: Jaké zkušenosti mají s možnostmi a využíváním vzdělávacích aktivit města vybraní senioři, kteří se o sebezvzdělávání aktivně zajímají?

Pro užší zaměření byla tato otázka rozdělena ještě do tří dílčích výzkumných otázek:

Dílčí výzkumná otázka 1.1: Jak senioři hodnotí nabídku vzdělávání zaměřenou na tuto cílovou skupinu?

Dílčí výzkumná otázka 1.2: Co motivuje seniory k jejich participaci na vzdělávacích aktivitách poskytovaných veřejnými institucemi v Lysé nad Labem?

Dílčí výzkumná otázka 1.3: *Jaké překážky komplikují seniorům jejich účast na vzdělávacích aktivitách?*

6.4 Design výzkumu

Výzkum práce je založen na ryze kvalitativním designu, jehož cílem je zahrnout do popisu zkoumaného jevu perspektivu seniorů, jakožto účastníků vzdělávacích aktivit.

Porozumění světu a jeho zprostředkování je snahou kvalitativního výzkumu. Toto porozumění probíhá v různých rovinách a zkoumá „*co lidé dělají, jak o tom hovoří, jak tomu rozumějí, jak to prožívají*“. (Novotná et al., 2019, s. 260)

Jeho základním principem je idiografický přístup, který klade důraz na jedinečnost. Sledovaný fenomén je podroben důkladné identifikaci celé řady detailů, podobností, odlišností, ojedinělostí. Sledováním a srovnáváním jsou následně vytvářeny závěry. Kvalitativní výzkum se zaměřuje na zkoumání v jeho přirozeném kontextu. (Novotná et al., 2019, s. 261)

Výzkum je prováděn na rovině emické perspektivy. „*Emická perspektiva je perspektiva aktéřská, tj. jak aktéři výzkumu (v rozhovorech, autobiografiích atp.) něčemu rozumějí, jak sami svět kolem sebe interpretují*.“ (Novotná et al., 2019, s. 279)

Sociální antropologie rozlišuje mezi emickou a etickou perspektivou. Oba termíny, které začal používat lingvista Kenneth Pike, mají svůj původ v angličtině (emic, etic). Oproti emické perspektivě interpretuje etická perspektiva ten samý fenomén z pohledu vědy, kdy využívá vědecké teorie. „*V akademickém textu tedy emickou perspektivu představují citace z rozhovorů či jinak zaznamenaných aktéřských pozic, a to včetně popisu toho, co kdo říká, zatímco etickou perspektivu interpretace těchto dat v kontextu vědních teorií*.“ (Novotná et al., 2019, s. 279)

Během zpracovávání výsledků výzkumu došlo k drobné úpravě původních výzkumných otázek. Konkrétně byla vypuštěna dílčí výzkumná otázka 1.4 „*Jak je život seniorů ovlivněn jejich účastí na vzdělávacích aktivitách?*“, protože se výpovědi respondentů prolínaly s dílčí výzkumnou otázkou 1.2 a výsledky by nepřinesly nové informace. Jak uvádí Hendl (2016, s. 46), tento postup je v kvalitativním výzkumu možný: „*V typickém případě kvalitativní výzkumník vybírá na začátku výzkumné téma a určí základní výzkumné otázky. Otázky může*

modifikovat nebo doplňovat v průběhu výzkumu, během sběru a analýzy dat. Z tohoto důvodu se někdy kvalitativní výzkum považuje za emergentní nebo pružný typ výzkumu.“

6.5 Použité výzkumné metody

6.5.1 Polostrukturovaný rozhovor

Pro sběr výzkumných dat v rámci této diplomové práce byla použita metoda kvalitativního rozhovoru. Dle Zandlové (In: Novotná et al., 2019, s. 321) se kvalitativní rozhovory dále dělí například dle míry strukturovanosti na strukturované (také standardizované), polostrukturované (také polo standardizované), nestrukturované (také nestandardizované) nebo narativní. Mohou se dělit také dle počtu osob, s kterými výzkumník rozhovor vede, na individuální a skupinové.

Dle Svobodové (online, 2024) je polostrukturovaný rozhovor jednou z nejčastěji používaných forem dotazování, která má sice svou strukturu, ale přesto dává dotazovanému v odpovědích volnost a velký prostor. Zandlová uvádí (In: Novotná et al., 2019, s. 322), že se jedná o rozhovor, který má rámcově organizovanou strukturu. Výzkumník si tedy dopředu připraví tematické okruhy nebo širší otázky, které během rozhovoru pokládá. Scénář může být buď rámcovou osnovou, která vymezuje hlavní témata rozhovoru, nebo může zahrnovat přesně formulované a jasně uspořádané otázky, což závisí na charakteru výzkumného problému. Připravený scénář navíc zajistí, že se výzkumník zeptá na vše, co potřebuje vědět a na nic nezapomene.

Dle Zandlové (In: Novotná et al., 2019, s. 318) je cílem rozhovoru porozumět perspektivám respondentů a významům, které přiřkládají svému životnímu světu, přičemž je důležité sledovat nejen obsah jejich vyjádření, ale také formu, jako jsou volba slov, rytmus řeči, stylistické prostředky a kontext, ve kterém je sdělení formulováno.

Otázky, které autorka pokládá, mají být otevřené a pro dotazovaného jasné a srozumitelné. Během rozhovorů nastalo několik momentů, kdy respondenti neodpověděli dostatečně. V této souvislosti popisuje Hendl (2016, s. 174) sondážní strategii, která se využívá, když je nutné odpovědi dotazovaného prohloubit. *„Přirozená množina sondážních otázek spočívá v otázkách o podrobnostech kontextu jevu: Co se stalo? Kdo jiný se toho ještě zúčastnil? Kde jste byl v tu dobu? Jak aktivně jste se toho zúčastnil? Jak k tomu došlo? Kde se to*

stalo?“ Další skupinou otázek jsou ty, které mají za úkol motivovat dotazovaného, aby se více rozpovídal. Sondáž je přínosem i pro samotného tazatele, kdy mu umožňuje doptat se na informace, které od dotazovaného zcela dobře nepochopil. „*Sondážní strategie je vždy založena na otázkách a nonverbálních náznacích.*“

Všechny rozhovory proběhly na základě předchozí telefonické domluvy osobně v létě 2024 a byly nahrány na diktafon. U každého rozhovoru si autorka navíc zaznamenávala do bloku různé postřehy, které během rozhovorů pozorovala, a které nebyly verbálně přenositelné. Jednalo se především o náladu, pocity, dojmy. Loffland a Loffland (In: Disman, 2024, s. 312) je označují jako polní či terénní poznámky (field notes), které jsou důležité pro interpretaci, a které definují jako „*chronologický záznam toho, co se děje v zkoumaném prostředí, co se děje s tímto prostředím, i toho, co se děje v pozorovateli*“.

Délka rozhovorů se pohybovala od 32 do 149 minut. Respondentům bylo kromě demografických otázek, vstupní otázky, která měla sloužit především k uvolnění atmosféry, a závěrečné otázky položeno celkem 16 otázek navázaných na čtyři dílčí výzkumné otázky k hlavní výzkumné otázce. U některých otázek byla dále použita sondážní strategie popsaná výše. Scénář rozhovoru je uveden v Příloze 2. Shrnutí realizovaných rozhovorů je uvedeno v následujícím přehledu (Tabulka 3).

Tabulka 3: Základní informace k provedeným rozhovorům

Respondent	Místo	Délka (min)	Typ	Metoda nahrávání
Senior 1 (S1)	Park	61	Osobní setkání	Diktafon
Senior 2 (S2)	U respondenta doma	73	Osobní setkání	Diktafon
Senior 3 (S3)	U autorky doma	74	Osobní setkání	Diktafon
Senior 4 (S4)	U respondenta doma	71	Osobní setkání	Diktafon
Senior 5 (S5)	Park	32	Osobní setkání	Diktafon
Senior 6 (S6)	U respondenta doma	43	Osobní setkání	Diktafon
Senior 7 (S7)	U respondenta doma	78	Osobní setkání	Diktafon
Senior 8 (S8)	U respondenta na zahradě	93	Osobní setkání	Diktafon
Senior 9 (S9)	U respondenta na zahradě	149	Osobní setkání	Diktafon

Zdroj: Vlastní zpracování

Rozhovory byly bezprostředně po nahrání převedeny do textu. Byla tedy provedena doslovná transkripce, která je nezbytná pro následnou analýzu dat. (Hendl, 2016, s. 212). Autorka využila funkci transkripce v aplikaci Microsoft Word, která již dokáže převést zvukovou stopu do textu. Funkce má sice své rezervy a autorka musela text znovu projít a dle nahrávky provést úpravy, ale i s těmito úpravami již nebyla doslovná transkripce tak časově náročná, jako kdyby byl přepis prováděn kompletně ručně. V současné době lze na přepis nahraných rozhovorů využít i celou řadu placených aplikací.

6.5.2 Tematická analýza

Sesbíraná a anonymizovaná data byla zpracována metodou tematické analýzy. Tematická analýza nebyla jako metoda dlouho jasně definována. O to se zasloužila především vydaná stať *Using Thematic Analysis in Psychology* (2006) autorek Braunové a Clarkové. Dle nich (In: Nowell L. S. et al., 2017, s. 1-13) se tato metoda v praxi hojně používala právě v rámci

kvalitativního výzkumu, ale nebyla zdaleka doceňována. Autorky tvrdí, že tato metoda dobře slouží jako vstupní metoda pro kvalitativní analýzy, protože poskytuje základní dovednosti pro provádění mnoha dalších forem kvalitativního výzkumu. Jedná se o metodu identifikace, analýzy, uspořádání, popisu témat či vzorců nalezených uvnitř dat. Dnes je tematická analýza vyhledávanou metodou i z toho důvodu, že nemá úzce vymezená metodická pravidla a při výzkumu poskytuje autorovi jistou flexibilitu.

Nowell L. S. et al (2017, s. 4) ve svém článku definuje 6 fází tematické analýzy, kterými se řídila i tato práce:

1. Seznamování se s daty (Familiarizing yourself with your data)
2. Vytváření výchozích kódů (Generating initial codes)
3. Hledání témat (Searching for themes)
4. Kontrola témat (Reviewing themes)
5. Definování a pojmenovávání témat (Defining and naming themes)
6. Zpracování reportu (Producing the report)

Dle Braunové a Clarkové (2006, s. 80-83) je v této metodě klíčové vyhledávání témat, která jsou v datech patrná. Ještě předtím, než je výzkumník schopen témata popsat, musí v nich najít tzv. otevřené kódy. Ty jsou velice konkrétní a zachycují podstatu informace na základní úrovni. Taylor a Ussher (In: Braun a Clarke, 2006, s. 80) uvádějí, že podstatnou roli ve vyhledávání a výběru témat hraje právě výzkumník, který sám posoudí, co je pro jeho výzkumný projekt důležité a zajímavé, přičemž četnost jejich výskytu není rozhodujícím faktorem. Kódování dat a definování témat je dále rozpracováno následnou analýzou, která tato témata podrobněji vysvětluje a rozebírá ve vztahu ke konkrétnímu výzkumnému projektu.

Pro účely tohoto výzkumu je tedy tematická analýza velmi vhodná. Polostrukturované rozhovory zprostředkovávají detailní vhled, který je následně strukturován prostřednictvím tematické analýzy. Tato metoda pomáhá vytvořit tematický rámec, díky němuž je možné uspořádat rozsáhlá, a ne vždy zcela přehledná data z přepisů rozhovorů.

6.6 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek byl konstruován metodou účelového výběru. Respondenti byli do vzorku vybráni na základě kritérií vyplývajících z výzkumného problému a výzkumných otázek. „Účelový výběr je metoda tvorby vzorku, která je promyšlená ještě před výběrem tohoto vzorku v rámci přípravy výzkumného projektu. Používá se ve výzkumech, v nichž je předmětem výzkumu nějaký (jasně vymezený) sociální jev či fenomén v nějaké (jasně vymezené) skupině aktérů či lokalitě.“ (Novotná et al., 2019, s. 293)

V přípravné fázi byla autorkou stanovena tato kritéria výběru:

- Senior z Lysé nad Labem
- Senior ve věku 65+
- Senior žijící mimo institucionální péči
- Senior, který se alespoň jednou za rok účastní vzdělávací aktivity pořádané městem

Samotná konstrukce vzorku probíhala technikou „sněhové koule“, kdy první oslovený respondent doporučil dalšího respondenta, ten dalšího nebo dokonce dva další, a tímto způsobem postupně vznikl celý vzorek. (Novotná et al., 2019, s. 297)

Autorka musela dávat pozor, aby byla dodržena kritéria účelového výběru vzorku při doporučování dalších respondentů samotnými aktéry. Novotná (2019, s. 297) upozorňuje, že tato technika konstrukce vzorku může mít právě toto úskalí, kdy výzkumník přenechá tvorbu vzorku na aktérech a zapomene proces kontrolovat.

Kromě výše zmíněných kritérií účelového výběru vzorku bylo autorčiným záměrem mít vzorek maximálně heterogenní, tedy různorodý. „*Heterogenní je takový vzorek, do něhož jsou aktéři zařazeni pouze na základě svého vztahu ke zkoumanému tématu či jedné klíčové charakteristiky Na žádné další charakteristiky při formulaci kritérií výběru nebereme ohled.*“ (Novotná et al., 2019, s. 298) V této diplomové práci je onou jednou klíčovou charakteristikou podmínka účasti na vzdělávání pořádaném městem alespoň jednou ročně. Ostatní aspekty, kterými jsou například věk respondentů, nejvyšší dosažené vzdělání nebo počet let v důchodu, jsou různorodé. Přehled se základními údaji o respondentech je uveden na konci této kapitoly (Tabulka 4).

Celkem bylo provedeno devět rozhovorů. U devátého rozhovoru došlo k informační nasycenosti, a proto se autorka rozhodla tuto část výzkumu uzavřít. „*Chvíle, kdy se o jevu již nic nového nedozvídáme, může signalizovat dostatečný počet respondentů. Je samozřejmé, že se nám v této chvíli mohou otevírat další témata a aspekty pojící se se zkoumaným fenoménem, ta už ale vedou k jiným výzkumným cílům a přesahují námi stanovený plán výzkumu.*“ (Svobodová, online, 2024)

Tabulka 4: Seznam respondentů

Seniori	Pohlaví	Věk	Nejvyšší dosažené vzdělání	Délka důchodu (let)	Stále pracuje? (ano/ne)	Žije sám nebo s někým?
Senior 1 (S1)	Žena	67	Středoškolské	5,5	Ano	Sama
Senior 2 (S2)	Žena	72	Vysokoškolské	12	Ne	Ve společné domácnosti
Senior 3 (S3)	Žena	69	Vysokoškolské	4	Ano	Ve společné domácnosti
Senior 4 (S4)	Muž	77	Vysokoškolské	7	Ne	Sám
Senior 5 (S5)	Žena	69	Vysokoškolské	10	Ne	Ve společné domácnosti
Senior 6 (S6)	Žena	67	Středoškolské	5	Ne	Ve společné domácnosti
Senior 7 (S7)	Žena	78	Středoškolské	34	Ne	Ve společné domácnosti
Senior 8 (S8)	Žena	79	Středoškolské	15	Ano	Ve společné domácnosti
Senior 9 (S9)	Žena	74	Vysokoškolské	8	Ano	Ve společné domácnosti

Zdroj: Vlastní zpracování

6.7 Etické aspekty výzkumu

Etická stránka výzkumu je velice důležitá a dodržení příslušných zásad a doporučení jsou jeho nezbytnou součástí. Hendl (2016, s. 157) vyjadřuje zásady etického přístupu v kvalitativním výzkumu následujícím způsobem. Za prvé, je nezbytné získat informovaný souhlas, což znamená, že účastník se zúčastní výzkumu pouze tehdy, pokud s tím souhlasí,

a musí být předem seznámen s detaily a kontextem studie. Co se týče nezletilých, ti nemohou poskytnout informovaný souhlas, avšak pokud jsou schopni, je třeba od nich toto prohlášení získat. Dále je třeba rozlišovat mezi aktivním a pasivním souhlasem; aktivní souhlas si vyžaduje podepsání patřičného dokumentu, zatímco pasivní souhlas nevyžaduje podpis a formulář vrací pouze ten, kdo nesouhlasí s účastí na výzkumu. Pokud dojde k zatajení určitých informací během studie, je nutné, aby byli účastníci na konci plně informováni o okolnostech souvisejících s výzkumem. Je také důležité, aby účastníci měli možnost kdykoliv ukončit svou účast v projektu, včetně nezletilých. Ochrana anonymity účastníků by měla být prioritou, a pokud to nelze zajistit, jejich identita nesmí být odhalena dalším osobám.

V rámci této diplomové práce byla etická stránka řešena se všemi respondenty už při telefonickém domlouvání rozhovorů, kdy byly představeny téma a cíl výzkumu. Současně byly popsány jak sběr dat formou nahrávání rozhovorů, tak zpracování dat včetně způsobu jejich anonymizace a okamžitého smazání nahrávek po jejich převedení do textu. Před začátkem každého rozhovoru byly tyto zásady ještě jednou zopakovány a respondenti byli požádáni o podpis Informovaného souhlasu, jehož vzor je v plném znění uveden v Příloze 1. Všichni respondenti s tímto postupem souhlasili a Informovaný souhlas podepsali. Jedno vyhotovení dokumentu si ponechal respondent, jedno autorka.

Po přepisu nahrávek rozhovorů byla data anonymizována postupem, v němž byly vyloučeny veškeré identifikující informace ve vztahu k respondentům. To zahrnovalo i identifikující informace o třetích osobách. Pokud bylo ve zpracovaných datech uvedeno nějaké jméno a tato část byla zvolena k citaci ve vědecké zprávě, jméno bylo nahrazeno neutrálním a anonymním výrazem „senior“ v hranatých závorkách (které označují úpravu původního textu). Stejný postup byl uplatněn i na další informace, které bylo nutné anonymizovat. Samotní senioři jsou označováni v práci kódy S1-S9.

7 Výsledky výzkumu

Výstupem práce je podrobná, kvalitativní analýza, která představuje **zkušenosti, které mají s využíváním vzdělávacích aktivit v Lysé nad Labem vybraní senioři, kteří se o sebevzdělávání aktivně zajímají**. Pro užší zaměření byl tento záměr rozdělen do tří dílčích výzkumných otázek. Každé z těchto otázek odpovídá samostatná podkapitola v následujícím textu.

7.1 Analýza k dílčí výzkumné otázce 1.1

Ve vztahu k první dílčí výzkumné otázce bylo v datovém setu „**Jak senioři hodnotí nabídku vzdělávání zaměřenou na tuto cílovou skupinu?**“ identifikováno 34 kódů nižšího řádu, které byly roztrženy do těchto čtyř širších tematických oblastí:

1. Celkové hodnocení nabídky
2. Senior hodnotí program jako kvalitně zpracovaný
3. Senior hodnotí program jako nekvalitně zpracovaný
4. Formy vzdělávacích aktivit

První z témat se zaměřilo na nespécifické hodnocení nabídky vzdělávacích programů pro seniory poskytované ve městě Lysá nad Labem, zatímco dvě následující témata seskupila hodnocení, která se zaměřila na konkrétní programy či aktivity. Poslední z nich se týká hodnocení forem vzdělávání.

Následující podkapitoly odpovídají výše uvedeným tematickým oblastem. Vždy je na začátku uvedena část tematické tabulky vázající se k příslušnému tématu s uvedením všech kódů nižšího řádu. Zároveň je pro přehlednost uvedeno zastoupení kódů napříč rozhovory.

7.1.1 Celkové hodnocení nabídky

kód nižšího řádu	prevalence otevřeného kódu	téma
Nabídka programů pro seniory je dobře přístupná	S1, S2, S4, S7, S8, S9	Celkové hodnocení nabídky
Důležitá je i ochota seniorů aktivně si programy hledat	S1, S3, S9	

Nabídka programů pro seniory je obsáhlá	S2, S3, S5, S7, S8, S9	
Nabídka programů pro seniory je omezená	S6	
Vzdělávání je na úrovni jak obsahem, tak prostředím a úrovni lektora	S4	
Vznikají nové prostory, které služby pro seniory obohacují	S2, S8	
Chybí témata ze strachu, že by mohla být příliš náročná	S1	
Důležitá je spolupráce s místními školami	S8	

- **Nabídka programů pro seniory je dobře přístupná**

„Informací je tady dost ... šla jsem jenom nakoupit a po cestě jsem [hned] viděla plakátek naproti knihovny. Každý si to tam může přečíst.“ (S7) „Já chodím do knihovny a cestou jsou tam nejméně tři informační tabule, u kterých se vždycky zastavím a vyfotím si tu nabídku. ... Nemůžu si stěžovat, že bych tady byla neinformovaná, protože člověk, když chce, tak si informace najde.“ (S9) „Listy, ty jsou asi nejdůležitějším zdrojem a každý je dostává do schránky. ... Pak i na internetu se dozvím všechno, nebo aspoň o většině akcí. Jak knihovna, tak i ty spolky dávají všechno i na ty sítě, na Facebooku najdete všechno.“ (S8)

Informace o programech senioři mohou dohledat na internetu, nicméně pro tuto cílovou skupinu jsou klíčovým zdrojem informací různé fyzické nosiče, např. vývěsní desky nebo místní zpravodaj, neboť *„ne všichni jsou třeba mobilní nebo online a vůbec technicky zdatní nebo to nemají dostupný.“ (S1)*

Senioři uvádí různá typická místa, kde se lze o programech pro ně dozvědět. Mezi ta patří městský úřad, výstaviště, dále *„hlavní zdroj těch informací je knihovna, ale i informační středisko, který je velice dobře vedený a poskytne různé informace, třeba i o tom vzdělávání.“ (S2)* Velmi ceněná je mezi seniory právě místní knihovna, která pro ně *„dělá maximum, a navíc je tam vždycky velice dobrá atmosféra“.* (S4) Atmosféra a celkový přístup k cílové skupině, což jsou témata, která budou rozebrána později, stojí za zmínku i zde, neboť jsou podstatné pro to, zda dané místo dokáže seniory motivovat k návštěvě.

Dalším nepostradatelným informačním zdrojem je doslech nebo poradenství na různých místech, která se k problematice váží. „*Mám támhle souseďy, kteří jsou taky kulturní, tam se [sousedkou] ta, když něco ví, tak řekne: 'hele, jdeš večer' a já si říkám, aha, to já nevím, že to je. Tak to si jako řekneme, nebo ona mi řekne: 'hele, já ti koupím lístek' nebo takhle, tak takhle já i přes souseďy.*“ (S9)

Zvláštním případem možnosti dozvědět se o nabídce města jsou setkání se starostou a zastupiteli, „Na pivo se starostou“ a „Na kávu ke starostovi“. Jedna z respondentek ale podotýká, že „*občanů tam přijde málo, já třeba přitáhnu jednoho souseďa a pak jsou tam možná ještě dva lidi,*“ což naznačuje, že tato forma informování není pro každého. Méně atraktivní bude pro seniory, které může odradit dané prostředí nebo samotná skutečnost, že jde o setkání s oficiálními představiteli města.

- **Důležitá je i ochota seniorů aktivně si programy hledat**

„*Lysá je ohromně kulturní město. Tady je strašná spousta příležitostí, musíte za tím jít, musíte si to vyhledávat.*“ (S9) Vyhledávání příležitostí ke vzdělávání u seniorů je potencováno jejich vyšším zapojením do sociálního života a jejich potřebou komunikovat, neboť senioři jsou schopni si navzájem o příležitostech povědět. Zároveň je pro seniora pravděpodobnější, že příležitost zachytí, pokud je ochoten do svého hledání zapojit kompetentní pracovníky. „*V informačním centru se člověk leccos dozví, tam je ta paní taky fajn no. Všechno [si tam člověk] zjistí, takže já si nemůžu stěžovat, že bych byla neinformovaná.*“ (S9) Aktivní vyhledávání zpravidla zahrnuje i výběr vhodného programu, kde může být podstatným faktorem třeba lektor. „*Já se snažím vybírat. A navíc třeba když vím, kdo je přednášející, tak si o něm něco zjistím a prostě, jestli teda to je moje krevní skupina, nebo ne.*“ (S3)

Nabízené programy se mohou dobře propojovat s tím, co senior zrovna řeší, pokud je samozřejmě schopen služby na svoje zájmy navázat. „*Na internetu jsem našla jakýsi návod, vůbec jsem to nemohla pochopit. A protože vím, že tady existuje v knihovně skupina, kam chodí dámy jednou týdně plést a háčkovat, tak jsem tam zašla a pomohly mi s tím.*“ (S3)

Velmi aktivní senior, přičemž nepochybně zde hraje roli i dosažené vzdělání a ochota se neustále vzdělávat, je schopen přistupovat k nabídce vzdělávacích programů flexibilně. Bere do úvahy velkou šíři této nabídky, která tak může jít za hranice města. „*Víte, kdybych něco*

chtěla, tak si to dokážu najít na jiný univerzitě. Neřekla bych proto, že mi něco chybí. Vždycky se najde něco, co mě zajímá.“ (S3) Zde hraje svou roli také příznivá vzdálenost a velmi dobré dopravní spojení s Prahou, kterou respondenti v rozhovorech také zmiňují.

- **Nabídka programů pro seniory je obsáhlá**

„Já si myslím,“ hovoří respondentka zodpovědná za jednu z vývěsních desek, *„že tady ta nabídka je poměrně docela velká. Když třeba dávám ty plakáty do vývěsky, tak se mi tam někdy ani všechny nevejdou, co je akcí za měsíc.“* (S8) *„Sleduju to, co se děje v městě, protože tady těch akcí bývá dost.“* (S7)

Podle dotazovaných širě vzdělávacích akcí pokrývá akademicky orientované programy, typicky Virtuální univerzitu třetího věku (VU3V), ale také poznávací výlety a komentované prohlídky, na zdraví orientované programy (jóga, kalanetika, zdravotní cvičení), setkávání s místními osobnostmi. Často byla zmiňována oblast kultury a umění, tematika spojená s přírodou, např. houby, byliny, čínská medicína, zdravotní věda, rukodělné činnosti nebo cestování.

Postoj dotazovaných respondentů lze charakterizovat hodnocením, podle kterého je v nabídce vždy něco, co konkrétního jednotlivce může zaujmou (*„vždycky se něco najde“*). U některých respondentů je hodnocení pozitivní, ale rezervované: *„Tak jako jo si myslím, že to není zas tak jako celkově chudý, že toho je relativně jako dostatek, že každý si tam najde něco.“* (S5) *„Není toho málo. Jako já si myslím, že celkem jako dobrý.“* (S2).

- **Nabídka programů pro seniory je omezená**

Určitá rezervovanost patrná v některých hodnoceních uvedených v předchozím oddílu naznačuje, že vnímání bohatosti nabídky v Lysé nad Labem nemusí být bez výhrad. Některá témata mohou seniorům chybět, jak bude podrobněji uvedeno níže. Jedné z respondentek chybí například výuka anglického jazyka.

- **Vzdělávání je na úrovni jak obsahem, tak prostředím a úrovní lektora**

Ačkoliv je hlavním cílem vzdělávací aktivity vzdělávat, pro seniory tyto příležitosti mají mnohdy různý přesah, který zásadně ovlivňuje to, do jaké míry program život seniora obohacuje. Jak uvádí následující výpověď, vzdělávací příležitosti spojené s kulturou mohou představovat prostor, který je pro seniora výjimečný: *„Třeba na ty fakultě se mi líbí, když*

tam třeba přišla paní profesorka hezky upravená, pěkně mluví a tohle, takže člověk má zas takový chvíli pocit, že se dostal do jiného prostředí, k tomu umění to naprosto krásně pasuje, že jo. Tady taky paní vždycky přijde hezky oblečená a nikdo tam nemluví sprostě, neplivá a tak dále. Je to i takovýto odreagování od toho současného světa, problémů, že se zase člověk dostane někam mezi lidi do hezkého prostředí.“ (S4) Kvalitně provedené programy pro seniory mohou kompenzovat negativní zážitky spojené s každodenním životem v seniorském věku, ale i obecně. V každém případě mohou každodenní život obohatit a pozvednout.

- **Vznikají nové prostory, které služby pro seniory obohacují**

Respondenti oceňují otevření a zpřístupnění nových prostor, díky kterým je nabídka programů nejen pro seniory bohatší a atraktivnější. *„Já bych jako pochválila město, že si neudělalo skanzen z tý půdy, co je teď Podkroví radnice, že se otevřelo lidem, že si tam kdokoli může tu akci nějakou objednat a že tam to vlastně žije hrozně moc... Ten prostor vás osloví.“ (S8) Ne vždy je však tato iniciativa vzniku nových prostor zásluhou města, v mnoha případech se jedná o iniciativu jednotlivců, jak o tom vypovídají následující příklady. *„Teď tady vzniklo nové centrum, kde je teda jóga, kalanetika, je to tam jako velice hezký ... Ta nabídka je tam velká jo.“ (S2) „A kostel žije i mimo bohoslužby... Ujali se toho tam mladý lidi kolem tý farní rodiny a tam se teďka prosadilo, že bude kostel otevřený v sobotu veřejnosti i s průvodcem... A zrovna tak my máme tady krásnou stodolu v Litoli, udělal to tady jeden soukromník, který zdědil dům ... a tam jsme teďka měli koncert a dělají se tam potom o všech Dožínkách třeba i divadelní představení, no různé programy, takže úžasný.“ (S8)**

- **Chybí témata ze strachu, že by mohla být příliš náročná**

Jedna z respondentek, které chybí v nabídce větší zastoupení hudebních témat, uvažuje o důvodu absence tématu jako o *„strachu, že to bude těžký, že to bude prostě hůř dostupný, že to bude pro ty lidi těžký“.* (S1) I takto je tedy možné vnímat přístup organizátorů vzdělávacích aktivit při tvorbě programů pro tuto cílovou skupinu, tedy že zařadí spíše ta témata, která jsou historicky hojně navštěvovaná a oblíbená.

- **Důležitá je spolupráce s místními školami**

Jak bylo zmíněno výše, že nové prostory obohacují nabídku vzdělávacích příležitostí, tak i spolupráce s místními školami může vzdělávací aktivity zpestřit a všechny zúčastněné navíc mezigeneračně obohatit. Jedna z respondentek poukazuje na absenci právě takové spolupráce: „... Ty nic nezajímá, co je za bránou školy. Do ničeho se nezapojují, přitom se to úplně vybízí“. (S8)

7.1.2 Senior hodnotí program jako kvalitně zpracovaný

kód nižšího řádu	prevalence otevřeného kódu	téma
Dobře postavené přednášky	S1, S2, S3, S4	Senior hodnotí konkrétní program jako kvalitně zpracovaný
Knihovna a U3V	S4, S7, S8, S9	
Program, v němž lektorují místní osobnosti	S1, S5, S9	
Vhodné je téma s praktickým přesahem do běžného života	S1, S2, S3, S5, S6, S7, S8, S9	
Uplatněním nabytých znalostí v sociálním kontaktu senior může upevňovat svůj sociální status	S1, S3, S4, S8	
Vítaná je možnost podílet se na programu	S1, S3, S4, S6	
Mezigenerační kontakt	S1, S2, S4, S7, S8, S9	
Prostor pro vzdělávací aktivity a aktivity samotné přizpůsoben/y potřebám posluchačů-seniorů	S1, S5	
Přívětivá, „rodinná“ atmosféra a laskavý přístup lektora/organizátora vzdělávání	S1, S4, S7, S9	
Možnost přijít i s domácím mazlíčkem	S1	
Senior oceňuje možnost výjezdů	S1, S2, S3, S5, S8, S9	
Kurz trénování paměti je zábavná forma trénování kognitivních funkcí spojená se setkáváním	S1, S6	

Program nejen pro seniory	S2, S5, S8, S9	
---------------------------	----------------	--

- **Dobře postavené přednášky,**
- **Knihovna a U3V,**
- **Program, v němž lektorují místní osobnosti**

Pro cílovou skupinu seniorů jsou klíčové dobře postavené přednášky. Respondenti oceňují, když jsou vzdělávací aktivity propojeny s nějakou zajímavostí, vizuální nebo zvukovou ukázkou: „*Jsou tam rituály evropských královských rodů, což je krásná drbárna, ale ono se i v drbárně dá dozvědět o historii ... Ono se vlastně o historii přes tyhle osobní vztahy dozvíte, takže to je taky jako velmi zajímavý.*“ (S1) „*Vykládali jsme si o Kersku. On [= lektorující kronikář] vzpomínal na Hrabala, ukazoval nám fotky.*“ „*Třeba vzpomínám, tam byly tři generace trubačů na lesní rohy, na to jsem kdysi hrával jako student ve škole hudební. No a Špork právě nechal dovézt lesní rohy sem jo, no a ti trubači ukazovali, co všechno s tím vlastním rohem se dá dělat. To bylo taky v knihovně, to se mi hrozně líbilo.*“ (S4) „*Ty Hudební toulky, to byla naprosto špičková úroveň. ... včetně i ukázek a jednotlivých období ...*“ (S2)

Důležitou roli pro ně hraje také kompetentnost lektora a úroveň programu. „*Mně se moc líbil kurz Klenoty barokního sochařství. Říkal to docent Pavlíček z Olomoucký univerzity, kterej má dar, dar předat vědomosti.*“ (S1) Respondent podotýká, že takové přednášky může dělat jen „*někdo, kdo učí na vysokých školách, takže ne, že by potkali někoho na ulici a řekli: ‚Jé ty znáš tady odkud něco, pojd' nám k tomu něco říct‘. Ne, musí to bejt pedagog, někdo erudovanej.*“ (S1) „*Mně se líbí to baroko ... [byly] prohlídky v zámeckém parku a v kostele. To přednášela nějaká docentka z filozofické fakulty, která se zabývá sochama barokníma, a to bylo taky bezva, skvělá úroveň.*“ (S3)

Podstatný je i jistý prvek oficiality. „*Je to zakončený promoci. Tak ty senioři jsou zvaný do auly do Český zemědělství univerzity a tam je opravdu slavnostní promoce s děkanem a se vším prostě, jako je to oficiální, s nastoupeným kolegiem, prostě se vším všudy. Je to moc pěkný.*“ (S1) Nermalou roli hraje i srozumitelnost výkladu. „*My jsme si oblíbili přednášky*

pana docenta Pavlíčka z té Olomoucký univerzity a on opravdu docela hezky mluví a srozumitelně, a to nám vyhovuje.“ (S4)

V případě VU3V je součástí i testování posluchačů. Ačkoli by mohla být tato forma zkoušení pro některé účastníky nepříjemná, senioři si ji pochvalují jako dobrý prostředek pamětního učení.

Zdrojem kvalitních přednášek je pro respondenty VU3V, kterou již několik let zastřešuje místní knihovna. U knihovny i programu VU3V senioři kladně hodnotí obsah, personální obsazení a milé prostředí.

Následující výpovědi respondentů jen dokreslují popsanou zkušenost. *„Co se týče té knihovny a VU3V, tak to snad ani nemůže být lepší.“* (S4) *„V té knihovně tam ty děvčata jsou strašně příjemné, všechno trpělivě vysvětlí.“* (S7) *„Chodím na tu univerzitu třetího věku, už mám jeden diplom doma, pokračuju dál. Takže to je strašně úžasný. Chodím třeba na všelijaký ty nádherný besedy v té knihovně různý.“* (S8) *„Já bych hrozně pochválila knihovnu. ... Je to bezvadný.“* (S9)

Místní spolky, konkrétně Spolek přátel a rodáků města Lysá nad Labem, a knihovna pořádají na pravidelné bázi přednášky, kam jsou zvány místní osobnosti. Z výpovědí respondentů vyplývá, že setkání s inspirativními lidmi, kteří *„něco zajímavého ve městě nebo pro město udělali“* (S1), je oblíbený formát. Ať už jsou to umělci, architekti nebo řemeslníci, často se jedná o vrstevníky, s kterými pojí respondenty společné vzpomínky nebo zážitky. Jeden z respondentů vzpomíná na *„osmimilimetrový vzpomínky, filmový promítání z archivu starých filmů, to bylo úžasný“*. (S5).

- **Vhodné je téma s praktickým přesahem do běžného života**

Z výpovědí je patrné, že senioři hodnotí kladně ty vzdělávací programy, díky kterým se dozvědí takové informace nebo získají takové dovednosti, které se jim hodí v běžném životě. Jedním z programů je trénování paměti. Respondent oceňuje, že se mu *„líp pamatuje nákup a taky jména, což se hodí vždycky.“* (S1) Dalšího *„zaujala zdravotní prevence, to bylo zajímavé. Třeba když vás bolí záda, tak třeba dělejte tohle. No takový ty praktický cviky jo.“* (S2) Oblíbené je i téma hub. *„No, my třeba jak jsme studovali ty houby, tak my chodíme rádi na houby celá rodina, takže v tomhle směru už umíme rozpoznat i jiný druhy hub a už jsme*

je i zkoušeli.“ (S3) Populární jsou také rukodělné aktivity. „No to paličkování, protože můžu dělat dárky pro známý, pro příbuzný.“ (S6) V rozhovorech zaznívaly další témata s přesahem do běžného života, např. používání chytrého telefonu a notebooku, besedy z cest, bylinky nebo etika.

- **Uplatněním nabytých znalostí v sociálním kontaktu senior může upevňovat svůj sociální status**

„Proto já si hrozně vážím všech těch, co choděj na tu univerzitu, že prostě nejen si doma v tom bádaj, ale pak jdou a tam se všichni potkáme. To je hrozně moc.“ (S8)

Příležitost k upevňování společenského postavení seniorů se vzděláváním úzce souvisí a pokud navíc senioři využívají nabyté poznatky v interakci s okolím, mohou se cítit více zapojení a respektovaní. Tento proces posiluje jejich sociální status a podporuje pocit vlastní hodnoty, zároveň jejich účast na vzdělávání obohacuje komunitu, ve které žijí.

„Já třeba, chodím se svejma dětma na kvizoura do hospody, jak říkáme pub quizu, a oni říkaj: 'no mami tam musíš jít, protože těch znalostí máš nejvíc'. Protože jako spousty věci se člověk fakt jako dozví tím vzděláváním, a i třeba životním zkušenostma. Vlastně těm mladejm najednou stačíte ve vědomostech a je to dobrej pocit, že člověk zná odpovědi na spousty otázek.“ (S1)

„Když jsme třeba byli pozvaní na svatbu, která se konala v Panenských Břežanech, a tam vlastně je kaple, kterou projektoval Santini, a já jsem o tom vlastně celkem dost věděla, takže jsem byla taková chytrá...“ (S3)

Vzdělávání má pro seniory také ten rozměr, že díky němu dokážou zcela změnit směr svého myšlení a přístup k životu. „My se tam nebavíme vůbec o nemocech. Jo, ale bavíme se o tom, kde bysme šli na výlet, nebo co, kdo viděl. Čili dostaneme se tam do nějaký takový pohodový atmosféry. Máme všichni radost. Víme, že to je náš společnej den a je to krásný, že tenhle ten úsek poslední životní máme nějak veselý a radostný a naplněný něčím radostným takovým, co nás baví.“ (S4)

- **Vítaná je možnost podílet se na programu**

„Mám na starosti i jednu vývěsku Spolku rodáků a přátel Lysé, tak tam dávám ty plakáty a starám se o to, aby to bylo aktuální.“ (4) „... A teďka jedna paní řekne: 'hele, teďka jsme

měli, [já nevím] barokní malíře, co když si uděláme na podzim výlet do Drážďan anebo můžeme jet do Vídně a opravdu se jede.“ (S1)

Jak bylo již napsáno v teoretické části, vzdělávání seniorů dnes představuje důležitý prvek aktivního stárnutí, který jim umožňuje rozvíjet nové dovednosti, udržovat duševní svěžest a zůstat aktivní součástí společnosti. Možnost podílet se na vzdělávacích programech, vybírat si je, navrhopvat je nebo se dokonce zapojit do jejich organizace, považují respondenti za velmi pozitivní a dodává jim to pocit přínosu a seberealizace.

Jedna z respondentek popisuje stejně pozitivní zkušenost s realizovanými návrhy na výlety pořádané knihovnou a uvažuje o tom jako o určité výhodě malého města: *„že jsme součástí že jo ty komunity“. „... Říkali jsme, že bysme třeba mohli nějakou zase buď Kutnou Horu nebo Kouřim, tak paní ředitelka byla pro, že se zamyslíme, zkusíme. Můžete dát nějaké podnět, to mi přijde taky super.“ (S3)* Další respondent porovnává zkušenost z pražské Univerzity třetího věku a místní Virtuální univerzity třetího věku: *„Je vlastně skvělý, že my můžeme vlastně dávat i jakoby tipy, kam bychom chtěli. Tady je opravdu daleko větší ta vlastní vzájemná komunikace...“ (S4)* Následující výpověď popisuje zařazení vzdělávacího programu, který senior zažil jinde, do nabídky místní instituce na základě ambice mít program „doma“: *„...Takový to pro seniory na páteř na protažení páteře, takže jako bezvadný. A já jsem ji potom oslovila a už to dělá tady, takže jako fakt jako dobrý.“ (S1)*

- **Mezigenerační kontakt**

„Mám na tom ráda i ten mezigenerační kontakt, vzájemný obohacování.“ (S2)

Vzdělávání nabízí seniorům nejen příležitost k získávání nových znalostí, ale také podporuje cenné mezigenerační vazby. Respondenti oceňují možnost kontaktu s mladší generací, který jim umožňuje sdílet své životní zkušenosti a zároveň se inspirovat pohledem mladších na svět. Tento mezigenerační kontakt obohacuje obě strany, kdy mladší generace získává cenné poznatky a perspektivu, zatímco senioři posilují svůj pocit sounáležitosti a společenského uznání.

Výpovědi respondentů tento trend potvrzují. *„Protože jako spousta věcí se člověk fakt jako dozví tím vzděláváním, a i téma životníma zkušenostma. Vlastně těm mladejm najednou stačíte ve vědomostech a je to dobrej pocit.“ (S1)* *„Byl jsem v rodině spíš jako technicky*

zaměřený a oni zase spíš jako jinak. Takže jsem si říkal, no, abych s nima měl společnou řeč a zájem... Takže i jako nějaký komunikační kanál v rodině, mezi generacemi.“ (S4)
„Babička se učí a vy musíte taky, protože byste byli hloupí a vy musíte vědět víc než já. Takže já tak jako ty své vnoučata navádím, snažím se je motivovat.“ (S7) „Tady v Lysé teďka máme tolik lidí, s kterejma se ráda potkám, i když jsou generačně někde jinde, ale miluju je všechny hele no.“ (S8)

- **Prostor pro vzdělávací aktivity a aktivity samotné přizpůsobeny potřebám posluchačů-seniorů,**
- **Přívětivá, „rodinná“ atmosféra a laskavý přístup lektora/organizátora vzdělávání,**
- **Možnost přijít i s domácím mazlíčkem**

Potřeba přizpůsobení prostoru a samotných vzdělávacích aktivit s ohledem na fyzické, kognitivní i sociální specifika posluchačů jsou klíčovými předpoklady pro efektivní realizaci vzdělávacích programů pro tuto cílovou skupinu.

„To prostředí v tom Podkroví radnice hraje jako roli a je tam výtah, takže když ty lidi hůř chodí, tak tam dojedou ... Je to bezvadný místo. Je tam velkej sál, jsou tam čistý toalety a je tam kuchyňka, a to je vlastně to, co potřebujete.“ (S1)

„Organizují výlety alespoň jednou do měsíce, někdy i víc. On má Klub důchodců pomalu 80 členů, a ještě jedna větev je v Litoli, ale tam je to teda podstatně starší věková kategorie než tady. Ty nemají tolik výletů, to musí být přizpůsobený těm lidem ...“ (S5)

Oslovení respondenti tyto faktory velmi dobře vnímají a jsou k nim citliví. Pokud jsou obsah, forma vzdělávání a prostor či prostředí v souladu s jejich potřebami, hodnotí programy velmi pozitivně.

„Na té Lysé se mi právě nesmírně líbí, že to je vlastně takový osobnější, rodinný, že i víc si to sdílíme mezi těma lidma, protože se tady prakticky známe.“ (S4) „Tady jsou prostě skvělí lidi v rámci těch jakoby poskytování vzdělávacích akcí, taková aj tolerantní k nám starým.“ (S7)

Z rozhovorů je patrné, že se vzdělávacích aktivit ve městě většinou účastní lidé s podobnými zájmy a osobnostním nastavením. Je tedy zcela přirozené, že vznikají nové sociální vazby a vzdělávací aktivity se stávají vítanou příležitostí k setkávání. Respondenti během vzdělávacích programů velmi oceňují rodinnou atmosféru. Konkrétně v rámci VU3V vyzdvihují, „že tam není nátlak nebo něco, všechno je takové pohodové, jo“. (S7) „A jestli to dělají ty ženský sami, a ještě to občerstvení tam přinesou vlastní, upečou, chlebičky donesou, pomazánky udělají. Já proti nim nemůžu prostě absolutně nic říct. Je to bezvadný.“ (S9) Jedna z respondentek, která je v rámci vzdělávání velmi aktivní a navštěvuje programy i v Praze, si nemůže vynachválit místní knihovnu a milý přístup. „Vždycky se dám s dámami do řeči, jsou opravdu úžasný. Jsem ráda, že tady se ještě půjčuje z očí do očí. V Praze už se půjčuje přes automat, s knihovníkem si nepovídáte.“ (S9)

Senioři velmi cení možnost přijít se svým domácím mazlíčkem. Jinak by to pro ně mohl být důvod, proč se vzdělávací aktivity neúčastnit („mají toho psa jako kámoše, se kterým choděj všude“).

- **Senior oceňuje možnost výjezdů**

Výjezdy jsou mezi respondenty velmi oblíbené, konkrétně Klub seniorů a místní knihovna je pořádají pravidelně. Senioři se shodují, že si získané informace mnohem lépe pamatují, když si je spojí s návštěvou místa, ke kterému se probírané téma vztahuje. Svou roli v oblíbenosti hraje i skutečnost, že se senioři často podílí na volbě destinací a že dochází k sociální interakci. „Snažím se účastnit, protože ten můj mužskej nikam nejede, tak aspoň vyrazím s Klubem seniorů a jsem mezi lidma a něco se dozvím. Stýkám se s dvouma kamarádkama, a právě přes ten klub jsme se seznámily a rády se tam scházíme. Naposledy jsme byli v Kuksu, v Kladrubech. Jelo se na Sloup a pak do sklárny v Pěčíně. Ty výlety se mi líběj.“ (S5)

- **Kurz trénování paměti je zábavná forma trénování kognitivních funkcí spojená se setkáváním**

Kurz trénování paměti pořádaný místní knihovnou je ceněn nejen pro svůj praktický přesah do běžného života seniorů, jak je zmíněno výše. Je navíc velmi dobře hodnocen respondenty z pohledu skvělé organizace („paní ředitelka to má vždycky perfektně připravený“), atmosféry a společenského přesahu („je to zábavný a sejdeme se“).

- **Program nejen pro seniory**

Jak v teoretické části práce, tak výše, je uvedeno, že cílová skupina seniorů jako účastníků vzdělávání má svá specifika a vyžaduje proto odpovídající přístup ze strany vzdělavatele či lektora. Respondenti se přesto účastní také aktivit, které nejsou primárně jen pro ně. Ve výpovědích jsou nejčastěji zmiňovány tyto konkrétní akce nebo aktivity: Řemeslný jarmark („*seznámení s tvořivostí českých lidí*“), Lysá žije („*senzační festival města*“), Čtení v podkroví, drátování a jiné rukodělné kurzy, komentované procházky v Zámeckém parku, festival klasické hudby Lissa Classica, hudební kroužek, jóga. Jedna z respondentek chválí i místní Sokol, že „*hezky funguje, přeci jenom, když si musíme zapamatovat ty cviky, to je taky vzdělávání*“. (8) Další respondentka chválí i místní Muzeum, které „*vlastně taky vzdělává, krom přednášek i moc pěkný koncerty pořádá na té zahradě*“. (S9)

7.1.3 Senior hodnotí program jako nekvalitně zpracovaný

otevřený kód	prevalence otevřeného kódu	téma
Instituce nabízející programy není adekvátně vybavená a přizpůsobená potřebám posluchačů-seniorů	S3	Senior hodnotí konkrétní program jako nekvalitně zpracovaný
Nedostatky v přístupu města k podpoře seniorů	S1, S2, S4, S8	
Nedostatečná propagace aktivit	S9	
Program nezvládnutý po tematické stránce	S1, S3, S6	
Lektor prezentuje zastaralé informace	S3	
Témata U3V zastaralá	S9	
Univerzita vypisuje nadcházející nabídku s příliš malým předstihem	S4	

- **Senior hodnotí konkrétní program jako nekvalitně zpracovaný**

Senioři, kteří byli zahrnuti do výzkumného souboru, hodnotí programy poskytované v Lysé nad Labem ve valné většině svých výpovědí pozitivně, nabídku považují vždy přinejmenším za uspokojivou. Ve výrazném nepoměru k tomuto pozitivnímu postoji se objevilo pár

výhrad, které jsou uvedeny v části tematické tabulky výše. Krátce je jejich obsah vyložen souhrnným způsobem.

„Já bych jim přála, aby v tý knihovně měli jako důstojnější prostory a aby jich tam bylo víc. Mají spoustu skvělých nápadů, ale nedostačující prostory a nedostatek pracovníků. Vím, že všude jinde jich je na tenhle počet akcí nejmíň dvojnásobek.“ (S3)

Objevil se názor, že by mohlo být ve vztahu k seniorům aktivnější městská samospráva. Více seniory informovat o programech, víc se s nimi setkávat, *„i třeba nabídnout seniorům nějaké zapojení – natřít lavičky, převádět děti u školy atd. [Dát najevo,] že je furt ten starej člověk potřebnej.“ (S1)* Ovšem, jak už bylo uvedeno, zástupci města příležitosti k setkávání s veřejností poskytují („Na pivo se starostou“, „Na kávu k starostovi“). Problémem může být neochota cílové skupiny se takto setkávat, a tedy by mohlo být přínosné snažit se seniory aktivizovat, podporovat prostřednictvím iniciativ komunitní život, do kterého by byli senioři více explicitně zváni a začleňováni. Absence příležitostí zapojit seniory do života města, např. v roli dobrovolníka, lze vnímat jako nevyužitý potenciál této cílové skupiny. *„Já si myslím, že třeba odbor školství v Lysé by měl seniorům dávat najevo, že ty lidi jsou pořád důležitý. Oni to dělají před volbama, ale měli by to dělat celou dobu.“ (S1)*

Určitá rezerva může být u některých institucí v oblasti propagace, zmíněné bylo místní muzeum a zámek. *„Takže lidi, kteří se o to moc nezajímají, tak vůbec jako netuší. Nějaký prospekty jsou sice v těch kulturních informačních centrech, ale jinak, jako že by se o tom něco moc vědělo?“ (S9)*

Některá témata vnímají senioři jako nevhodná pro tuto cílovou skupinu, byť nepochybně záleží na tom, jak citlivě k nim přednášející přistoupí. Příkladem je téma neurodegenerativních chorob, jako je Alzheimerova nebo Parkinsonova choroba. U tématu „zdraví“ senioři očekávají přesah do běžného života, rádi by od přednášejícího slyšeli, *„co máme dělat, když nás bolejí kolena, ... když nás bolí hlava, co nedělat, jak se hýbat, jak ztratit trošku i to břicho i ve vyšším věku, ... nebo jak dbát o srdce, co jíst, co nejíst, jak se vyvarovat cukrovce. Jaký jsou příznaky infarktu, co dělat, když někde kolega dostane třeba mrtvici.“ (S1)* Problém nastane, když k tématu zdraví přednášející přistoupí, jako by učil své studenty medicíny, kdy je důraz převážně kladen na vysokou úroveň odbornosti a výklady jsou příliš abstraktní. *„Říkal, jak ty žily a jak jsou tam ty věci různý a jak se jmenujou, a navíc v latině.“*

(S1) Jiný respondent shledal tentýž problém u výkladů o houbách a včelách („bylo to zaměřené jako hodně vědecky“). Lektor „s náma taky jde jako hloubš, pod povrch. To nevadí, ale aby to téma bylo pro ty seniory zajímavější než takhle neuchopitelný.“ (S1)

Mezi respondenty jsou lidé s vysokoškolským vzděláním, kteří se v rámci svého oboru celoživotně vzdělávají. Ti pak mohou citlivěji vnímat to, že informace v přednášce jsou zastaralé. Zastaralé mohou být i samotné přednášky, které jsou v rámci VU3V předtočeny. „Tohle to jsou přednášky mnohdy i dost už starý, třeba 8 let.“ (S9)

U některých programů může být problém s nedostatečnou rezervou pro možnost výběru segmentů programů, pokud jsou témata vypsána s malým předstihem. „Nikdo neví, co bude a dají vám to až potom těsně před koncem prázdnin a nemáte možnost porovnat, rozmyslet se. No a když už se pak přihlásím třeba v dubnu nebo v květnu na tu Univerzitu Karlovu na nějakou z těch fakult, tak pak už třeba nemám čas, kdyby mě něco oslovilo víc.“ (S4)

7.1.4 Formy vzdělávacích aktivit

otevřený kód	prevalence otevřeného kódu	téma
Pestrost forem vzdělávání a princip dobrovolnosti jako cesta ke vzdělávání pro širší spektrum účastníků	S1	Formy vzdělávacích aktivit
Kvalita workshopu závisí na tom, zda dokáže lektor zapojovat návštěvníky s ohledem na jejich individuální potřeby	S2	
Workshop je dobrý pro ty, kteří mají předpoklady úspěšně se zapojit do aktivit v něm	S3, S6, S7	
Online forma činí aktivitu dostupnou těm, kteří by se jí fyzicky nemohli účastnit	S1, S3, S4	
Online forma činí aktivitu nedostupnou těm, kteří z ní mají strach nebo by jim chyběl sociální kontakt	S5, S6	
Komentovaná prohlídka je dobrá pro ty, kteří se chtějí dozvědět nesamozřejmě fakta o exponátech	S4	

- **Formy vzdělávacích aktivit**

Seniorům, kteří byli zahrnuti do výzkumného šetření, vyhovují různé formy vzdělávacích aktivit a ty v některých případech subjektivně ovlivňují vnímání kvality samotných programů, s čímž může souviset i motivace účasti na daném programu. V uvedené tematické tabulce této podkapitoly jsou uvedeny konkrétní formy vzdělávání, ke kterým se respondenti vyjadřují explicitně. Jejich hodnocení je souhrnně vyloženo níže.

„Na každý tý formě je něco dobrého a třeba něco, co může být otrava, že jo. Jaká každá má svý a každému vyhovuje něco jinýho. Hele pro někoho třeba ten výlet je nemožnej, protože se mu fakt blbě chodí, tak přece ho nikdo nebude tahat na výlet. Je to prostě dobrovolný.“
(S1)

Respondenti se ve většině případů shodují, že je každá forma něčím zajímavá a přínosná. Jen některou upřednostňují více a některou méně. Proto velmi oceňují pestrost vzdělávacích programů a možnost výběru, které jsou ve městě k dispozici. Napříč rozhovory zmiňují především přednášky, workshopy, komentované prohlídky, výjezdy nebo online programy.

Formu workshopu hodnotí respondenti pozitivně především v případě, když dokáže lektor zapojit účastníky tak, aby byly respektovány jejich individuální potřeby. Předchozí zkušenost je klíčová a pokud respondent cítí nátlak, že *„ted' teda všichni musíme tuhle aktivitu dělat, tak to já jako teda nevnímám jako vhodnou formu pro mě a příště si radši zajdu na přednášku“*. (S2) Z toho také vyplývá, že workshop je pro lektora náročnější na přípravu a vedení, představuje více úskalí než přednáška.

Workshop je pro respondenty vhodná forma také v případě, *„když o tom [tématu] něco víte a můžete diskutovat, ale pokud ne nebo nechcete bejt jako zaangažovanej, tak asi spíš budete na přednášku, kde je to spíš jako pasivnější“*. (S3)

Programy, jejichž podstatou jsou rukodělné činnosti, probíhají většinou formou workshopu a respondenti, kteří tyto aktivity vyhledávají, si je pochvalují. *„U toho paličkování, to mě právě hrozně baví si to hned zkoušet a tím se to učit.“* (S6) *„Já mám ráda hned si ty ukázky prakticky zkusit.“* (S7)

Také v případě online vzdělávacích programů se respondenti vymezují většinou pozitivně. Pozitivně tuto formu hodnotí v případě, že se díky tomu mohou účastnit vzdělávání tam, kde

jiná možnost není, protože „*vlastně pro seniory z vesnic nebo z těch malejch měst je to [vzdělávání] jinak nedostupný, když třeba nejede vlak, někdo může hůř na nohy*“. (S1) Nebo v případě Virtuální univerzity třetího věku, kdy jsou přednášky předtočené, si může účastník „*potom tu přednášku doma pustit znovu kolikrát chce*“. (S1) Dostupnost této formy zmiňují respondenti i v souvislosti s neovlivnitelnými situacemi, které by je od jakékoliv možnosti vzdělávání jinak distancovali. „*Dost jsem to ocenila, když byl covid*“. (S3) Z výpovědi vyplývá, že tato forma nečiní žádný problém těm, kteří se ve svém pracovním životě v tomto prostředí pohybovali. „*To [online] je plnohodnotný, pro mě je to fantastický, nevadí mi to*“. (S4)

Někteří respondenti jsou k online vzdělávání skeptičtější, protože z toho mají strach, nejsou tak technicky zdatní. „*To teda nemám moc ráda. Já si s tímhle tím moc nerozumím. Bojím se toho. Mám ostych. Já tam na něco kliknu a ono mě to někam dostane a já nevím, jak zpátky*“. (S5) Někdo tuto formu nevyhledává z důvodu sociální interakce, kterou vnímá jako přidanou hodnotu prezenční účasti na vzdělávání. „*Asi bych to zvládla, ale chyběl by mi ten kontakt s lidma, kdybych tady seděla jako sama u počítače doma*“. (S6)

Respondenti, kteří jdou rádi opravdu do hloubky a chtějí znát detaily, oceňují komentované prohlídky. „*Dozvim se takovejch věcí, zvláštností, jo, kterých bych si třeba ani nevšiml. Na základě toho si potom na to přesně pamatuju. Je to takový nekonečný poznávání*“. (S4)

7.2 Analýza k dílčí výzkumné otázce 1.2

Ve vztahu k druhé dílčí výzkumné otázce bylo v datovém setu „**Co motivuje seniory k jejich participaci na vzdělávacích aktivitách poskytovaných veřejnými institucemi v Lysé nad Labem?**“ identifikováno 19 kódů nižšího řádu, které byly rozříděny do těchto tří širších tematických oblastí:

1. Elementy a předpoklady aktivního stáří
2. Sociální rozměr motivace
3. Aspekty samotné nabídky

První z témat se zaměřilo na motivaci spojenou s aktivním osobnostním nastavením respondentů, druhé téma seskupilo výpovědi o motivaci, která má jistý sociální přesah. Třetí

téma se zaměřilo na motivaci spojenou s konkrétní nabídkou vzdělávacích aktivit, respektive jejími aspekty.

Následující podkapitoly odpovídají výše uvedeným tematickým oblastem. Vždy je na začátku uvedena část tematické tabulky vázající se k příslušnému tématu s uvedením všech kódů nižšího řádu. Zároveň je pro přehlednost uvedeno zastoupení kódů napříč rozhovory.

7.2.1 Elementy a předpoklady aktivního stáří

otevřený kód	prevalence otevřeného kódu	téma
Zvídavá osobnost	S1, S2, S3, S4, S5, S6, S7, S8, S9	Elementy a předpoklady aktivního stáří
Postoj „vzdělávat se má člověk celoživotně“	S1, S3, S7, S8, S9	
Senior je motivován touhou aktivně se podílet na vzdělávacích aktivitách a komunitním životě	S1, S2, S3, S4, S6, S8, S9	
Člověk si může v důchodovém věku splnit, co si dříve splnit nemohl	S1, S2, S3, S4, S6, S9	
Senior si chce udržet pozitivní vztah k životu	S1, S2, S3, S4, S5, S6, S7, S8, S9	
Vzdělávací aktivity vedou k mentální vitalitě	S1, S2, S3, S6, S8, S9	

- **Zvídavá osobnost**

Základem toho, proč se senioři účastní vzdělávacích aktivit, vystihuje nejlépe vyjádření jedné z respondentek: „Řeknu vám to úplně stručně, jedním slovem: zvědavost. Jsem zvědavá a zvídavá. Potřebuju všechno vědět, všude být.“ (S7) Zvídavost jako jeden z hlavních motivačních faktorů zaznívá v datech často. Respondenti hovoří o touze dozvědět se nebo se naučit něco nového. „Vždycky se najde něco, co mě zajímá. Nebo když je pro mě něco úplně cizí, tak si aspoň rozšířím obzor.“ (S3) Chtějí si prohloubit stávající znalosti či dovednosti, „protože neustále přicházejí nějaké nové ty podněty a je velmi zajímavé se s nima seznámit.“ (S2) „Neustále mám takovej pocit, že když něco objevím, tak najednou se otevře zase jiný svět, jiný dveře a já to chci poznat.“ (S4)

Zvědavost a zvídavost s sebou nesou i odhodlání a „chut' si za tím jít, chtít si ty věci vyhledávat, vždyť tady je strašná spousta příležitostí.“ (S9) „Víte, kdybych něco chtěla, tak

si to dokážu najít i na jiný univerzitě.“ (S3) Respondenti jsou otevření různým oblastem poznávání a užívají si *„různorodosti toho života a času, kterýho má teďka člověk dost“*. (S8) Tyto pozitivní postoje jsou nedílnou součástí aktivního stárnutí, jak je popsáno v Kapitole 3.3.2. Avšak je třeba říct, že vyjádřené postoje jsou specifické výzkumnému vzorku tohoto výzkumu, který tvoří lidé již velmi aktivní v rámci vzdělávacích služeb poskytovaných seniorů. U jednotlivců, kteří z různých důvodů (např. úzkostnost, jiné osobnostní založení) tyto postoje nemají utvořené, je potřeba je formulovat a uplatňovat způsoby aktivizace, zjišťovat, jaké bariéry jim brání v účasti, a tyto bariéry odstraňovat.

- **Postoj „vzdělávat se má člověk celoživotně“**

„Já si myslím, že vzdělávat se má člověk celoživotně, že to je jako krédo, ke kterému jsem s přibývajícím věkem dospěla.“ (S1)

Respondenti vyjadřují přesvědčení, že vzdělávání není omezeno jen na dětství a mládí, ale že přináší obohacení v každé etapě života, včetně té seniorské. Vnímají celoživotní učení jako hodnotu a jsou *„rozhodně pro, aby se člověk pořád, pořád, pořád vzdělával, protože furt je něco nového“* (S7) a *„protože spousta věcí se vlastně vyvíjí“* (S3) a *„učit se je strašně důležitý, i když vám je 50, 60 nebo, jako mně, už pomalu 100 let“*. (S8)

Jedná se o životní postoj, který je sám o sobě vnitřní motivací a hnací silou, kterou mají respondenti v sobě. Ty, kteří ji nemají v takové míře, je na místě přesvědčovat. Třeba tím, že schopnost podržet si určité povědomí o tom, co je aktuální, setkávat se s informacemi o soudobých realitách (technologických, kulturních ad.), udržovat si hlubší znalost, která je ve společnosti ceněná – to vše může pomoci jednotlivci, aby byl lépe integrován do společnosti, čímž se u něj snižuje riziko osamění. *„Senior nemůže ustrnout jenom v těch vzpomínkách. To není moc efektivní. Jako ty zkušenosti dobrý, ale pořád se někam jakoby vracet, no to jako velkej smysl nemá. Jo, takže právě při tom vzdělání se neustále pokračuje dopředu, pořád se prostě něco člověk nového učí.“* (S2)

- **Senior je motivován touhou aktivně se podílet na vzdělávacích aktivitách a komunitním životě**

„Mám na starosti jednu vývěsku, tak tam dávám ty plakáty a starám se o to, aby to bylo aktuální.“ (S4) „Je vlastně skvělý, že my můžeme vlastně dávat i jakoby typy, co bychom a kam bychom chtěli.“ (S8)

Ukazuje se, že nabídka může mít dvě roviny: aktivity organizované pro seniory ze strany institucí a aktivity, které si zcela nebo částečně organizují senioři sami a instituce jim poskytují zázemí. Respondenti to velmi oceňují a jsou hrdí na to, že se mohou aktivně zapojit. Přitom seniorovi může v některých ohledech nejlépe rozumět právě někdo z řad seniorů, jak je patrné u jedné z respondentek, která se podílí na organizaci vzdělávacích aktivit a hovoří o účastnících se klientech: *„Ty lidi se cejtěj, že jsou vítaní, a nepřipadaj si vodstrčení.“ (S1)* Zde se jedná o přípravu občerstvení. Přispět může senior i uplatněním kompetencí z profesního života. *„Nešlo jim to s tím projektorem, tak jsem jim pomohl.“ (S4)* Aktivní senioři dokonce iniciují vlastní vzdělávací aktivity zcela mimo instituce. *„To jsme si uspořádali soukromě přes jednu moji kamarádku super prohlídku zámku.“ (S9)* Podílet se ale může senior i z pozice klienta, třeba když má možnost si vybrat či doporučit téma programu.

Důležitou roli hraje také sounáležitost s komunitou. Vzdělávací aktivity propojují jednotlivce s institucemi či iniciativami a pro aktivní respondenty je vítanou přidanou hodnotou být součástí komunity. Jedna z respondentek pravidelně dochází do školky a čte dětem po obědě pohádky. *„Učíme se od sebe navzájem, staří od dětí a naopak.“ (S2)* Další je velmi angažovaná v podpoře kulturních aktivit města a pomoci potřebným. *„Pomáhat druhým, to jsem měla vždycky jako krédo.“ (S8)*

- **Člověk si může v důchodovém věku splnit, co si dříve splnit nemohl**

„Máte víc času na všechno, máte víc času na své koníčky. Máte víc času se starat o sebe. Máte víc času na přátele. Máte víc času na vzdělávání.“ (S2)

Respondenti vyzdvihují důchodový věk jako příležitost k naplnění svých přání, která byla během pracovního života odložena. Tento přístup je motivuje k tomu, aby se dobrovolně vzdělávali a rozvíjeli v oblastech, na které dříve neměli čas, nebo je nemohli dělat. Ať už z

profesního důvodu: „*Chci teď dohnat ten uměleckej obor*“ (S4), či dokonce z politického: „*Komunista mě k umění nepustil*“ (S1).

- **Senior si chce udržet pozitivní vztah k životu**

„*Mám bohatý život i teď, poznávám jiné období tohoto života, žiju tou přítomností té etapy stáří.*“ (S2) „*Já jsem si nikdy nepředstavila, že stáří může být tak hezké. Já jsem spokojena se svým životem.*“ (S7)

Touha udržet si pozitivní pohled na život a vnímání stáří jako období plného možností a hodnotných zkušeností představují pro respondenty důležité téma. Opět se ukazuje, že jistou roli hraje osobnostní nastavení a životní filozofie. „*Já mám ráda, jako když ten den je něčím naplněnej.*“ (S9) „*Nechci prostě zakrnět.*“ (S7) Zároveň je třeba podotknout, že u mnohých jsou předpokladem pro pozitivní uvažování relativně pevné zdraví, finanční stabilita a spolehlivé rodinné či vztahové zázemí.

Účast na vzdělávání tento životní optimismus podporuje, protože senioři získávají nové podněty a udržují si zájem o svět kolem sebe. „*To vzdělávání právě přináší jako radost a pocit, že to stáří může být hezký jo.*“ (S4) Respondenti se shodují, že jim „*vzdělávání zkvalitňuje život*“ (S8) a „*přináší do života radost*“ (S6).

Ač respondenti zmiňují i těžkosti či zdravotní komplikace, s kterými se musejí v této etapě života vypořádávat, tvrdí, že právě vzdělávání jim tyto situace pomáhá lépe překonat. „*Já mám furt nějaký plány, to mě drží nad vodou, protože i tady jsou nějaký rodinný nebo zdravotní problémy. Ale když má člověk furt něco, na co se těší a má prostě pro co žít, tak se to všechno snáší mnohem líp.*“ (S4) „*Pomáhá mi to udržovat nějakou duševní rovnováhu, protože když mě někdo rozhodí, já si začnu přemejšlet třeba o posvátné geometrii, odvedu si úplně jinam myšlenky.*“ (S9)

Jedna z respondentek zdůrazňuje důležitost kontaktu se stejně naladěnými lidmi, což zaznívá i v dalších výpovědích. Je to i důvod, který seniory k účasti na vzdělávání motivuje. „*Vybírám si pozitivně nastavené lidi. Nechci poslouchat stěžování a negativitu a důvody, že něco nejde. Všechno se dá nějak, když člověk chce.*“ (S7)

- **Vzdělávací aktivity vedou k mentální vitalitě**

„Člověk udržuje hlavu v pohotovosti, trénujete se proti Alzheimerovi, a nenudí se, protože nejlepším krokem k nějaký demenci je nuda a nějaký takový to zacyklování se v koninách.“ (S9)

Z výpovědi vyplývá, že vzdělávání je pro seniory klíčovým prostředkem k udržení psychické pohody („neřešíte takový ty černý myšlenky“), mentální vitality a životní spokojenosti. Konkrétně program trénování paměti „je proti tý demenci, je to jako dobrej krok, jak tomu předcházet, jak si udržet bystrou mysl. Protože když se vzděláváte, máte nějaký nový téma a musíte ten mozek zapojit“. (S2) Dodává jim kromě lepších paměťových schopností („líp si pamatuju nákup a jména“) i pocit sebevědomí a propojenosti s okolním světem. „Potřebuju trošičku ten mozek jako zapojit a dostat se mezi lidi.“ (S6)

7.2.2 Sociální rozměr motivace

otevřený kód	prevalence otevřeného kódu	téma
Senioři se navzájem inspirují	S1, S2, S4, S5, S6, S7, S8, S9	Sociální rozměr motivace
Obohacení sociálního života o nové vazby	S1, S2, S3, S4, S5, S6, S7, S8, S9	
Mezigenerační obohacení	S1, S7, S8, S9	
Město se zajímá o komunitu	S2, S8	

- **Senioři se navzájem inspirují**

„Kamarádka ze vchodu mi o tom [= VU3V] řekla. A já říkám: ‚Ty, to není špatné a co tam probíráte, co máš za témata?‘ Prý houbičky, předtím včeličky a předtím zdravotnictví a já říkám: ‚Ty, to by mě bavilo.‘ A ona říká: ‚Tak dělej, za týden se začíná.‘“ (S7)

Setkávání se při účasti na vzdělávání s lidmi stejného zájmu, „sdílení a předávání si zkušeností, jak pozitivních, tak negativních“ (S1), je pro seniory významné. Kontakty s vrstevníky jim umožňují sdílet své zkušenosti, rady, osobní úspěchy. Jsou to „možnosti to předat dál ... když už se já něco naučím, tak to můžu někomu předat“. (S2) Skrze společné vzdělání senioři objevují nové způsoby, jak si zpestřit život a rozvíjet se, což posiluje jejich sebevědomí a aktivizuje je to k dalším aktivitám. „Teda i od těch dalších účastníků se spoustu věcí zajímavých dozvim.“ (S6) „Můžem se třeba i znova setkat a můžem si dělat

potom sami výlety nebo se informovat o tom, že něco třeba probíhá, že půjdeme společně, takže i takovej jako sociální přesah.“ (S2)

Inspiračním faktorem účasti na vzdělávání je u aktivních seniorů právě ústní předávání si informací mezi sebou, ať už se jedná o účastníky vzdělávacích aktivit, sousedy nebo kamarády.

- **Obohacení sociálního života o nové vazby**

„Já nemám problém navázat kontakt a zeptat se na cokoliv. Ráda potkávám lidi, ráda se setkávám s lidmi, ráda si vykládám, ráda poslouchám aj staré, a ještě starší lidi.“ (S7)

Vzdělávací programy často probíhají v kolektivu, což podporuje přirozené navazování nových kontaktů a přátelství mezi vrstevníky, „navíc teda ještě [mezi] lidmi stejného zájmu“. (S5) Tyto nové vazby nejen obohacují každodenní život seniorů, ale také přispívají ke snížení pocitu osamělosti, posilují pocit sounáležitosti. Obohacení ve svém životě vnímají ale i ti, kteří jsou obklopeni svými rodinami, dětmi, vnoučaty. Je pro ně stejně důležité navazování kontaktů a „setkávání se lidmi a rozšiřování si toho okruhu o lidi, kteří nejsou z té rodiny, protože čím víc lidí poznáte, [tím] ten život je pestřejší“. (S1) „Ten můj mužskej nikam nejede, tak aspoň vyrazím s Klubem seniorů a jsem mezi lidma, něco se dozvím, s někým se potkám.“ (S5)

Respondenti v této souvislosti uvažují o výhodě života v malém městě, kdy je samo město jakýmsi útočištěm pro své občany. V rámci své skupiny hovoří respondenti o zlepšení kvality života právě účastí na vzdělávání a integrací do komunity, kde mohou navázat nové kontakty nebo najít pomoc v nelehké životní situaci. „Kor v malým městě je to jednodušší než ve velkoměstě. Je to tady přístupnější, osobnější.“ (S2)

- **Mezigenerační obohacení**

„Spousty věcí se člověk fakt jako dozví tím vzděláváním, a i téma životníma zkušenostma. Vlastně těm mladejm najednou stačíte ve vědomostech a je to dobrej pocit, že člověk zná odpovědi na spousty otázek.“ (S1) „Tady v Lysé teďka máme tolik lidí, s kterejma se ráda potkám, i když jsou generačně někde jinde, ale miluju je všechny.“ (S8)

Propojování s mladšími generacemi přináší seniorům jednak radost, jednak odlišné pohledy na svět, které podněcují jejich zájem o současné dění. I oni mohou na oplátku mladším lidem

předat své životní zkušenosti a nadhled, což vytváří vzájemně obohacující výměnu. Tento proces podporuje porozumění mezi generacemi, rozvíjí respekt a pomáhá seniorům cítit propojenost se současnou společností. Respondenti hovoří v kontextu své účasti na vzdělávání o pozitivním vlivu nejen na jejich život, ale i na životy lidí v jejich okolí. Zmiňují vztah se svými dětmi, vnoučaty nebo místní komunitou.

„Já těm mým vnoučatům říkám: ‚Babička se učí a vy musíte taky, protože byste byli hloupi a vy musíte vědět víc než já,‘ snažím se je motivovat. Moje dcera mi říkala: ‚Mami, já jsem na tebe pyšná, že chodíš do té školy,‘ to mi aj slzy vyhrkly.“ (S7) „Moje vnučka chodí od dvou let na koncerty České filharmonie. Tak dneska už je veliká, ale má k muzice blízko, dodneška spolu chodíme na balety do Národního divadla nebo na opery, tak jako něco v ní zůstalo.“ (S9)

- **Město se zajímá o komunitu**

„Nejen estetika, ale to vzdělávání, kulturní život, doprava a ta sociální stránka, prostě ten celostní obraz města vlastně určuje, jestli se tady dobře žije. A já si myslím, že město je neskutečně vstřícný a komunikace nemůže bejt lepší.“ (S2)

Respondenti upozorňují na důležitou roli města v zájmu o své občany. Oceňují, že se město snaží zlepšovat prostředí i pro vzdělávání a setkávání. Z výpovědi vyplývá, že *„se hodně zlepšila [po změně vedení] komunikace ze strany města k nám občanům“ (S8)* a že nabízí na pravidelné bázi setkání *„pivo se starostou“* nebo *„na kávu k starostovi“* a *„pokud má někdo cokoliv na srdci, může jít přímo za starostou, i právě ohledně toho vzdělávání a nějakých námětů“ (S8)*.

Zájem spoluobčanů o tuto formu zapojení do komunitního života však podle jedné z výpovědí není velký. Respondentka uvádí, že se *„zúčastnila dvakrát nebo třikrát, ale bylo tam hrozně málo lidí, a přitom o tom lidi musejí vědět, protože je to ve všech Listech [= místní oběžník]“ (S8)*. Opět se tedy ukazuje, že tato forma komunikace nemusí být pro všechny a že ji oceňují spíše aktivní senioři, kteří jsou motivováni touhou zapojit se do komunity a popř. i podílet se na zlepšování života ve městě.

7.2.3 Aspekty samotné nabídky

otevřený kód	prevalence otevřeného kódu	téma
Senior je motivovaný tématem	S2, S3, S4, S5, S7, S8, S9	Aspekty samotné nabídky
Příslib praktických rad	S1, S2, S3, S4, S5, S6, S7, S8, S9	
Senior je motivovaný lektorem	S1, S2, S3, S4, S7	
Serióznost, vysoká úroveň vzdělávací akce	S1, S2, S4, S9	
Forma vzdělávání jako motivace	S1, S2, S3, S4, S5, S6, S7, S9	
Akce by měla být pojatá tak, aby respektovala autonomii a důstojnost seniora	S1, S7	
Senior je motivován přívětivou atmosférou a laskavým přístupem	S4, S6, S7, S9	
Dostupnost jako motivace	S4, S6, S7, S8	
Senior je motivován kvalitou a přístupností prostoru	S1, S3, S8, S9	

- **Senior je motivovaný tématem,**
- **Příslib praktických rad**

Možnost rozšířit si obzory v oblastech, které seniory zajímají, a zároveň získat užitečné informace a rady využitelné v životě, jsou jedny z nejdůležitějších motivátorů účasti seniorů na vzdělávání. V souvislosti s tématy respondenti nejvíce zmiňují umění („*hodně mě baví malířství a sochařství*“), zdraví („*zajímá mě, co kde můžu zlepšit, jako stravou nebo cvičením*“), přírodu („*zajímám se o kytičky a bylinky*“), inspirativní osobnosti („*ta prohlídka Hrabalovy chaty v Kersku byla super*“), rukodělné aktivity („*chci si osvojit to paličkování*“). Zájem o téma se v mnoha případech prolíná s motivací využít poznatky v životě. Respondenti zmiňují cestování („*podle těch věcí, co se naučím, dozvím, vybírám i pak ty svoje výlety*“) kurz trénování paměti („*líp si pamatuju nákup*“) nebo téma zdraví, kde oceňují „*takový ty praktický cviky jo, třeba když vás bolí záda, tak dělejte tohle*“. (S2) Praktické využití má také téma z oblasti přírody, konkrétně houby: „*Chodíme rádi na houby celá rodina, takže už umíme rozpoznat i jiný druhy hub a už jsme je i zkoušeli*“. (S3) Za

zmínku stojí i rukodělné aktivity: „*Kdysi dávno jsem háčkovala a zapomněla jsem, jak to bylo. Na internetu jsem našla jakýsi návod, vůbec jsem to nemohla pochopit. A protože vím, že tady existuje v knihovně skupina, kam chodí dámy jednou týdně plést a háčkovat, tak jsem tam zašla a pomohly mi s tím*“ (S3)

Senior se také zajímá o oblasti spojené s jeho zájmem zasahovat do veřejného dění města. „*Mě teda zajímá ta organizace toho města, zajímá mě vývoj společnosti, ta komunita města. Je potřeba iniciovat v lidech takový ten zájem o to svoje město, kde žijou, protože si ho zlepšují pro sebe, že jo. A proto to téma urbanizace je pro mě konkrétně důležité.*“ (S2)

Senioři si také nenechají ujít setkání, při nichž se mohou obohatit vzájemným vzpomínáním. „*Strašně se mi líbilo to filmový promítání. Náš soused točil na osmičky [= 8 mm kamery]. Uspořádali takový promítání, kde pouštěl z minulosti. Takže to bylo bylo takový hezký se na to podívat a zavzpomínat.*“ (S5)

Ač si z témat senioři vždy nějaké zajímavé vyberou a nabídku nehodnotí jako nedostatečnou, z výpovědí je patrné, že náročnější účastník vzdělávání může v místní nabídce něco postrádat. „*Možná by tady na ten urbanismus [, který zatím v nabídce chybí,] přišlo málo lidí.*“ (S2) „*Všichni tam chodí na barokní umělce, ale toho já už mám skoro dost. Možná příští rok toho Santiniho si dám, protože Santini je můj oblíbenec, ale spíš přes tu geometrii.*“ (S9) Vhodné téma si samozřejmě může senior vyhledat jinde, v jiném městě. Ovšem taková možnost bude přístupnější jen těm, kteří mohou a jsou ochotni cestovat.

Atraktivnosti vzdělávacího programu jistě napomůže příslib přesahu s praktickými radami, neboť i když dané téma seniora nezaujme, užitečnost předávaných informací nakonec pro tohoto člověka může být rozhodujícím důvodem, že se programu zúčastní.

- **Senior je motivovaný lektorem,**
- **Serióznost, vysoká úroveň vzdělávací akce**

Úroveň lektora i kvalita samotné vzdělávací akce jsou další faktory, které ovlivňují účast seniorů na vzdělávání. Zkušení a empatictí lektori dokážou seniory zaujmout a předat znalosti způsobem, který je pro ně srozumitelný a inspirativní. „*O tom baroku povídal pan docent z olomoucký univerzity, kterej má dar, dar to předat.*“ (S4) „*Musí to bejt pedagog, někdo erudovanej.*“ (S1) Oficialita a vysoká úroveň vzdělávacích programů zase zaručí

seniorům pocit, že získávají hodnotné znalosti, které mohou obohatit jejich každodenní život i jejich pohled na svět. V rámci VU3V jsou senioři „zvaný do auly do Český zemědělství univerzity a tam je opravdu slavnostní promoce s děkanem a se vším prostě, jako je to oficiální, s nastoupeným kolegiem, prostě se vším všudy. Musí to mít úroveň“. (S1) „Jak tady v Lysé, tak i na té filozofické fakultě, mám vždycky takový pocit z něčeho hezkého, protože oni jsou i pěkně oblečení, mají krásné vyjadřování, je radost je poslouchat, jak oni se umí hezky vyjadřovat.“ (S4) Inspirací je pro respondenty i „osobnost, která je proslulá a něco dokázala ve svém oboru, tak ji chci osobně poznat“. (S2)

Z výpovědí je patrné, že si senioři, kteří se aktivně účastní vzdělávacích aktivit, vybírají nejen podle tématu, ale také podle přednášejícího: „Když vím, kdo je přednášející, tak si o něm něco zjistím, a [posoudím,] jestli teda to je moje krevní skupina, nebo ne“. (S3)

- **Forma vzdělávání jako motivace,**

- **Akce by měla být pojatá tak, aby respektovala autonomii a důstojnost seniora**

Zda se senior zúčastní vzdělávacího programu, do jisté míry záleží i na formě vzdělávací aktivity. Respondenti se shodují, že preferovaný způsob předávání informací a přístup ze strany vzdělavatele ovlivňuje jejich chuť k učení a další výběr vzdělávacích aktivit.

Workshop mají senioři často spojený s rukodělnými aktivitami a považují tuto formu „za velkej přínos, že si na to, o čem se učíme, můžeme šáhnout“. (S1) Mají rádi, když mohou věci „vidět a hned si to zkusit“. (S7) Vyhledávají workshop také v případě, „když o tom tématu něco víte a můžete diskutovat“ (S3) a zároveň upozorňují, že „všechno prostě tímhle způsobem asi nejde a jako záleží prostě, o jaký téma se jedná“. (S3) Workshop předpokládá aktivní vstup participantů do dění, což nemusí každému vyhovovat, třeba z důvodu, že danému jedinci chybí kompetence, aby do dění mohl zapojit způsobem, který by dostal jeho představám (např. aby si zachoval důstojnost). Motivace jít na workshop „záleží i na zkušenosti a já úplně dobrou zkušenost nemám, a proto workshop asi nevnímám jako vhodnou formu pro mě“. (S2)

Ani online formu vzdělávání senioři nezavrhují, naopak: „Je to fantastický pro lidi, který jsou třeba na stáří vomezený pohybem, jo, třeba maj nějaký problémy s chozením.“ (S4) Dostupnost určují na jedné straně schopnosti seniora, na druhé pak úroveň vysvětlení

postupu, „*přesný instrukce a třeba ten link, na kterej kliknout*“ (S2). „*Kdybych to měla sama vyhledávat, tak myslím, že by mě to dost odradilo*“. (S2) Konkrétně v rámci VU3V, kdy jsou přednášky předtočené a pouštěné online, respondent velmi oceňuje, že „*mám tu jistotu, že přijdu domů, můžu si ji pětkrát pustit nebo mám ty texty, kde si to můžu vyhledat, a pak teda si dělám ty testy*“. (S6)

Kromě workshopů a online vzdělávacích programů senioři vyhledávají výlety, které mají spojené i se zážitkem ze samotné cesty, s novým prostředím, s komentovanou prohlídkou: „*Vždycky se dozvím takovejch věcí, jo, který bych si třeba ani nevšiml. Na základě toho si potom na to přesně pamatuju.*“ (S4)

Důležitým motivačním faktorem je respekt vůči stáří, který souvisí s profesionalitou těch, kteří se seniory v rámci vzdělávacích aktivit pracují. Respondenti nemají rádi situace, kdy se cítí, že někoho obtěžují („*když to není bezbariérový, já tam prostě nejdu, nechci nikoho obtěžovat*“) nebo když jsou do něčeho nuceni („*nechodím se vzdělávat, aby mě někdo buzeroval, že neplním úkoly, ale abych se něco dozvěděla*“).

- **Senior je motivován přívětivou atmosférou a laskavým přístupem,**
- **Dostupnost jako motivace,**
- **Senior je motivován kvalitou a přístupností prostoru**

„*Na té Lysé mi vyhovuje to prostředí a nesmírně se mi líbí, že to je takový osobnější, rodinný. Že i víc si to sdělíme mezi těma lidma, protože se tady prakticky známe. To jsou taky důvody, proč se tady toho vzdělávání účastním.*“ (S4) „*Je důležité, aby byli prostě skvělí lidi v těch vzdělávacích institucích, takoví aj tolerantní k nám starým.*“ (S7) „*Jsem ráda, že tady se ještě půjčuje z očí do očí. V Praze už se půjčuje přes automat.*“ (S9)

Přístup a atmosféra vzdělávacích institucí, konkrétně místní knihovny, významně ovlivňují ochotu seniorů účastnit se jimi pořádaných aktivit. „*Dělej maximum, a navíc je tam vždycky dobrá atmosféra, něco novýho se dozvím, najdou mi knížku, poradí mi, co je novýho nebo co se chystá na další semestr v rámci VU3V.*“ (S7) Respondenti se v knihovně cítí dobře, oceňují laskavý přístup („*dámy jsou strašně příjemné, všechno trpělivě vysvětlí*“), nebojí se přijít s dotazem nebo žádostí o pomoc: „*Na dovolený mi ukradli mobil, takže jsem si musela*

všechno nastavovat znova a nešlo mi to. Musela jsem se obrátit na knihovnu a moc mi s tím pomohli.“ (S6)

Účast seniorů pochopitelně ovlivňuje dostupnost. Uváděna je jak dostupnost místa (*„je to kousíček“*), tak dostupnost samotných vzdělávacích možností ve městě: *„Jde to [VU3V] tady už několik let bezvadně. No a čím dál víc lidí se nabaluje, to je super.*“ (S9)

Dobře vybavený, pohodlný a snadno dostupný prostor, který bere ohled na specifické potřeby starších účastníků, dle respondentů podporuje jejich motivaci ke vzdělávání. Umožňuje jim soustředit se na samotné vzdělávání, aniž by se museli obávat fyzických překážek nebo nepohodlí.

Respondenti v této souvislosti zmiňují prostor Podkroví radnice, který je využíván pro konání VU3V. *„Podkroví radnice je bezvadné místo. Je tam výtah, velké sál, jsou tam čisté toalety a je tam kuchyňka, a to je vlastně to, co potřebujete.*“ (S1) Naráží zde ale na úskalí, kdy je prostor využíván na různé příležitosti a jeho nepřipravenost může ohrozit úspěšnost vzdělávací akce. *„Problém je v tom, že jsou tam někdy naskládány stoly a my si ani nemůžeme dělat poznámky, my těžko můžeme nosit stoly. Když si dáme čaj nebo pítí, tak to máme na zemi nebo na klíně, což je fakt nešikovný, nepohodlný. Ten prostor je flexibilní, nový, reprezentativní, ale pokud tam jsou různé akce, tak by ten prostor měl být vždycky pak přizpůsoben akci, která se zrovna koná.*“ (S3)

Vedle kvality prostoru je nezbytné i dostatečné personální obsazení. *„Nedostatek pracovníků zvládne jen velmi těžko realizovat spoustu skvělých nápadů.*“ (S9)

7.3 Analýza k dílčí výzkumné otázce 1.3

Ve vztahu k třetí dílčí výzkumné otázce bylo v datovém setu **„Jaké překážky komplikují seniorům jejich účast na vzdělávacích aktivitách?“** identifikováno 12 kódů nižšího řádu, které byly roztríděny do těchto tří širších tematických oblastí:

1. Striktní nedostatky na straně organizátora
2. Limity vzhledem k preferencím seniorů
3. Komunikace směrem k seniorům

První z témat se zaměřilo na překážky, které jsou dány různými nedostatky ze strany vzdělavatelů a lze je za překážky či nedostatky označit nezávisle na různých preferencích jednotlivých seniorů. V této tematické oblasti jsou uvedeny aspekty nabídky, které je vhodné odstranit. Druhé téma zastřešilo překážky dané osobními preferencemi jednotlivých účastníků. U nich není na straně vzdělavatele nezbytné uvažovat striktně jako o nedostacích, které je za každou cenu třeba eliminovat. Např. málokdy se stane, že určité téma je zajímavé pro všechny z cílové skupiny definované věkem. Zároveň např. nejde zorganizovat aktivitu tak, aby z časového hlediska vyhověla všem. Proto zde kriticky reflektované aspekty nejsou chápány jako striktní nedostatky, ale pouze jako limity nabídky. Třetí téma seskupilo překážky související s komunikací směrem k seniorům.

Následující podkapitoly odpovídají výše uvedeným tematickým oblastem. Vždy je na začátku uvedena část tematické tabulky vázající se k příslušnému tématu s uvedením všech kódů nižšího řádu. Zároveň je pro přehlednost uvedeno zastoupení kódů napříč rozhovory.

7.3.1 Striktní nedostatky na straně organizátora

otevřený kód	prevalence otevřeného kódu	téma
Dostupnost lokality pro vzdělávací aktivity	S1, S2, S4, S5, S7, S9	Striktní nedostatky na straně organizátora
Zhoršená přístupnost prostor	S1, S3	
Vybavenost prostoru	S1, S3, S9	
Nedostatky personálního obsazení	S3, S9	
Nekompetentnost lektora	S1, S3, S4, S6, S8	

- **Dostupnost lokality pro vzdělávací aktivity**

Dostupnost lokality hraje významnou roli při rozhodování seniorů o účasti na vzdělávání. Seniori čelí oproti mladším účastníkům specifickým bariérám, které mohou snížit jejich možnosti se vzdělávání účastnit. Problémy s dopravou a omezená mobilita představují zásadní překážky. Vzdálenost vzdělávacích institucí nebo místa konání kurzů od bydliště může být výrazně limitující, zejména pokud není dostupná snadná a cenově dostupná doprava. „*I když jsou krásný přednášky v Chebu nebo v Děčíně, no – tak nemůžu tam jezdit dvakrát týdně třeba do Děčína.*“ (S4) „*Kdybych tam nejela se sousedama autem, tak tam se*

dostáváte jedině na kole, a to prostě už nejde, no.“ (S9) „Když to není nějak hromadně organizovaný autobusem, tak se tam nemám, jak dostat.“ (S5)

- **Zhoršená přístupnost prostor,**
- **Vybavenost prostoru,**
- **Nedostatek personálního obsazení**

Na dostupnost lokality navazují i přístupnost a vybavenost prostoru, ve kterém vzdělávací aktivity probíhají. I tyto dva faktory senioři zmiňují jako překážky své účasti na vzdělávání.

V prvním případě upozorňují na téma bezbariérovosti a konkrétně na *„hroznej problém s místem konání VU3V, kde sice výtah je, ale třikrát vůbec nebyl pro univerzitu v provozu a někteří mají francouzský hole a těžko vyšplhají do 3. patra“*. (S3) Doplnují, že překážkou to může být i tehdy, kdy jsou na místě *„nějaký silný ruce, který pomůžou, protože někdo se rovnou bojí, že bude obtěžovat, že je na někom závislej a lidi nechtěj bejt závislí, je jim to nepříjemný“*. (S1)

V druhém případě je to přímo prostor, který nevyhovuje potřebám této cílové skupiny. Respondentka hovoří o adekvátnosti prostoru s tím, že tam *„nemusej být vypolstrovaný židle a kdo ví co všechno, ale aby to bylo dobře připravený, se stolama, židlema, čistýma toaletama, možností uvařit si kafe nebo čaj“*. (S1) Ač je prostor Podkroví radnice pro konání VU3V skvělý a v mnoha ohledech ho respondenti velmi chválí, upozorňují, že *„problém je v tom, že oni tam čas od času prostě přestrkají někam stoly a my si ani nemůžeme dělat poznámky, čaj nebo pítí pak máme na zemi nebo na klíně, což je fakt nešikovný, nepohodlný. Ten prostor je flexibilní, nový, reprezentativní, ale pokud tam jsou různé akce, tak by ten prostor měl být vždycky pak přizpůsoben akci, která se zrovna koná“*. (S3)

Knihovna je respondenty považována za hlavní vzdělávací instituci ve městě, která organizuje velké množství aktivit nejen pro seniory. Přesto, že respondenti práci knihovny velmi chválí, vnímají, že v této instituci *„mají spoustu skvělých nápadů, ale nedostatek pracovníků. Všude jinde je jich na tenhle počet akcí nejmíň dvojnásobek“*. (S3) *„Jestli ty ženský tam mají třeba nějakej menší renons, tak je to jenom proto, že jich je málo a že si toho naberou moc.“* (S9)

- **Nekompetentnost lektora**

„Bylo to dost hrozný, protože on ten pán byl určitě nesmírně chytrej, ale zaprvé to byl uspavač hadů a zadruhý nám říkal, jak ty žíly a ty věci různý se jmenujou, a navíc v latině. A my jsme se trošku jako nechytali. Hrozně mě to nebavilo.“ (S1) „On toho nějak na nás valil hodně a já si říkám: ‚Já tomu nestačím‘.“ (S8)

Nekompetentnost lektora může být charakterizována tím, že má nedostatečné odborné znalosti, uplatňuje nevhodné didaktické metody, špatně komunikuje nebo je neschopen přizpůsobit obsah a tempo výuky potřebám seniorů. Vzdělávání seniorů vyžaduje citlivý přístup, trpělivost, empatii a schopnost využívat takové výukové techniky, které zohledňují specifika této věkové skupiny, jako jsou zhoršující se paměť nebo pomalejší tempo učení. Nekompetentní lektor může vést k frustraci účastníků, poklesu motivace a sníženému zájmu o další vzdělávání. „Se špatnou zkušeností s přednášejícím na jeho další aktivitu už nejdu.“ (S6)

7.3.2 Limity vzhledem k preferencím seniorů

otevřený kód	prevalence otevřeného kódu	téma
Časové důvody	S1, S2, S3, S6, S9	Limity vzhledem k preferencím seniorů
Finanční náročnost	S4, S5	
Forma vzdělávání jako bariéra	S2, S5, S6	
Nemožnost vzít si s sebou domácího mazlíčka	S1	

- **Časové důvody**

Seniori mají často více volného času než lidé v produktivním věku. Aktivní seniori, mezi něž patří i respondenti výzkumu, mají ale svůj volný čas pestře naplněný, a tudíž se nevyhovující čas může stát překážkou, proč se neúčastní vzdělávacích aktivit častěji. Časové překážky jsou různé. „Protože chodím ještě do práce, tak když se něco někde děje dopoledne, tak nemůžu.“ (S1) Nebo mají sice volného času dostatek, ale účastnit se nemohou, protože „když je nějaká zajímavá přednáška v termínu, kdy už mám jinej kurz, tak to prostě nejde no“. (S3) O krytí vzdělávacích aktivit hovoří i další respondentka, která má také dost času, ale „chtěla bych chodit na hudební toulky, který jsou ve středu, a to už mám paličkování, tak

nemůžu“ . (S6) Jiný důvod, který také souvisí s časovou překážkou, zmiňuje respondentka, která se podílí na organizování vzdělávání pro seniory: „*Máme tam seniorku, která má dceru v Anglii a často tam za ní jezdí. To je problém najednou, protože ona by ráda absolvovala celý kurz, ale to nejde, protože ví, že bude pryč, tak se toho kurzu kvůli tomu neúčastní.*“ (S1)

- **Finanční náročnost**

Rozpočet seniorů, kteří již nejsou pracovně aktivní, je často závislý pouze na důchodu. Finanční stránka se tak může stát překážkou, proč se senioři některých vzdělávacích aktivit neúčastní tak často, jak by si přáli. „*Nemám na to finančně, a i když bych chtěla někam jet častěji, tak prostě nemůžu.*“ (S5)

Respondent, který se podílí na organizaci akcí jednoho z místních spolků, vypovídá, že překážkou pro pořádání akcí, včetně vzdělávacích, je vysoké nájemné prostor, a vyjadřuje svůj názor, „*že by to třeba mělo být za nějakou opravdu jenom symbolickou cenu nebo zdarma*“ a dodává, „*že město by mělo nějak víc tohleto [= iniciativu místních spolků] podporovat, no*“ . (S4)

- **Forma vzdělávání jako bariéra**

Respondenti se shodují, že forma vzdělávání hraje důležitou roli v procesu rozhodování, jaké vzdělávací akce dají přednost. Některé formy je mohou vysloveně odrazovat. Preference jsou zde velmi individuální. Senioři preferují spíše tradiční metody, jako jsou osobní setkání a individuální přístup. Nebrání se však ani technologiím, pokud jsou dobře vedeni a nese to pro ně nějakou výhodu, např. lepší dostupnost. Vhodná je flexibilita ve volbě formy vzdělávání.

Jako překážku vnímají respondenti především online formu vzdělávání. „*Nejsem na online žádný expert. Asi bych to zvládla, ale jen když mám přesné instrukce, na co kliknout. Když bych to měla sama vyhledávat, tak by mě to dost odradilo.*“ (S2) „*To teda nemám moc ráda. Já si s tímhle tím moc nerozumím. Bojím se toho.*“ (S5) Překážkou nemusí být pouze skutečnost, že si senior neví s online prostředím rady, ale také to, že tato forma nevyhovuje těm, kteří berou vzdělávání i jako prostředek socializace. „*Asi bych to zvládla, ale chyběl by mi ten kontakt s lidma, kdybych tady seděla jako sama u počítače doma.*“ (S6)

- **Nemožnost vzít si s sebou domácího mazlíčka**

Překážkou v účasti na vzdělávání může být i domácí mazlíček, resp. pejsek. Jedná se především o seniory, kteří žijí sami a jsou zvyklí se svým čtyřnohým kamarádem neustále být a všude s ním chodit.

7.3.3 Komunikace směrem k seniorům

otevřený kód	prevalence otevřeného kódu	téma
Přístup zaměřený na přijetí seniorů komunitou a podporu jejich důstojnosti	S1, S2, S3, S7, S8	Komunikace směrem k seniorům
Dostupnost informací o vzdělávacích aktivitách	S1, S9	
Malá přístupnost města k přijetí iniciativy a návrhů seniorů	S8	

- **Přístup zaměřený na přijetí seniorů komunitou a podporu jejich důstojnosti**

„Pro mě je hrozně důležitý, aby byli prostě skvělí lidi v rámci poskytování těch vzdělávacích akcí. Aby byli taková aj tolerantní k nám starým.“ (S7)

Senioři se necítí dobře, když je prostor pro vzdělávání nedůstojný a také v situacích, kdy je někdo do něčeho nutí, něco jim nařizuje. *„Jsem moc stará na to, aby mě někdo buzeroval, že něco musím.“ (S1)* Nepříjemné jsou i situace, kdy je téma vzdělávání pojato lektorem nevhodným způsobem. *„On ten přednášející to všechno zaměřoval na ty Alzheimer a Parkinsony a tyhle ty všechny věci, bylo to až nevhodný. To jsem si teda říkala, že tohleto nemůžu vydržet.“ (S3)*

Aktivitu seniorů ovlivňuje také prostředí, komunita, ve které žijí. Pokud senior vnímá, *„že je furt potřebnej, že i když nepracuje, že může něco nabídnout a být zapojenej do toho dění, je to motivující a strašně důležitý“.* (S1) Respondentka uvádí pomoc s natřením laviček nebo s převáděním děti u školy. *„Je důležité, aby ta společnost vlastně právě žila dohromady, aby byli ti senioři prostě součástí. Protože právě v té diverzitě je to bohatství.“ (S2)* *„To město by mělo iniciovat něco jako „jsme tady pro vás“. Nabízet těm lidem pomoc. No, možná to třeba dělat, ale podle mýho to dělat málo, i s tím vzděláváním.“ (S8)*

- **Dostupnost informací o vzdělávacích aktivitách**

Senioři, kteří se o vzdělávání a dění kolem sebe aktivně zajímají, nemají s dostupností informací problém. Přesto upozorňují na určitý deficit, konkrétně třeba na nedostatečnou propagaci aktivit určených přímo pro tuto cílovou skupinu. „*Tady se to asi strašně málo propaguje. Vždyť je tady [ve městě] jako bezvadná taková kulturní atmosféra a tolik se toho tady děje. Takže lidi, kteří se o to moc nezajímají, tak vůbec jako netuší.*“ (S9) Navrhují, že by „*třeba město jednou za čas pozvalo seniory někam na kafe a tam je informovalo o všem, co se děje, co se chystá, co konkrétně pro seniory plánuje, s čím vším se na ně mohou obrátit, kde můžou všechny informace najít*“. (S1)

- **Malá přístupnost města k přijetí iniciativy a návrhů seniorů**

„*Já vím, že oni se teďka na městě snažej, ale tady prostě nikdo dlouhodobě neslyší na nějaký kulturní sál. Vždyť lidi tolik nápadů měli. Tohle by byl vlastně kulturní svatostánek, místo setkávání, vzdělávání, přednášek, divadla, koncertů. To tady chybí strašně moc.*“ (S8)

Senioři mají často cenné zkušenosti a motivaci přispívat k rozvoji své komunity, seniorům ale někdy může připadat, že jejich město nebo obec podporuje jejich iniciativy nedostatečně a ignorují jejich návrhy. Nedostatečná podpora a uznání mohou vést k demotivaci seniorů, kteří by se jinak aktivně zapojili do vzdělávání a komunitních projektů.

8 Shrnutí výsledků

Diplomová práce se zaměřuje na zkušenost seniorů s vzdělávacími aktivitami v Lysé nad Labem. Analýza výsledků (viz Kapitola 7) je kvalitativní a vychází z devíti polostrukturovaných rozhovorů s vybranými seniory 65+, kteří žijí mimo institucionální péči, a účastní se alespoň jednou ročně vzdělávací aktivity pořádané městem. Jedná se tedy o aktivní seniory, kteří se o vzdělávání zajímají. Pro zpracování dat byla použita metoda tematické analýzy (viz Kapitola 6).

V diplomové práci byla stanovena hlavní výzkumná otázka: *Jaké zkušenosti mají s možnostmi a využíváním vzdělávacích aktivit města vybraní senioři, kteří se o sebevzdělávání aktivně zajímají?*

Tato otázka byla pro své detailnější zaměření rozdělena do tří dílčích výzkumných otázek:

- 1.1: *Jak senioři hodnotí nabídku vzdělávání zaměřenou na tuto cílovou skupinu?* (viz Kapitola 7.1)
- 1.2: *Co motivuje seniory k jejich participaci na vzdělávacích aktivitách poskytovaných veřejnými institucemi v Lysé nad Labem?* (viz Kapitola 7.2)
- 1.3: *Jaké překážky komplikují seniorům jejich účast na vzdělávacích aktivitách?* (viz Kapitola 7.3)

V kontextu následujícího shrnutí výsledků je nutné upozornit na povahu výzkumného vzorku, která z analýzy vyplynula. Respondenty jsou velmi aktivní senioři, kteří mají optimistický a pozitivní přístup jak ke vzdělávání, tak k životu a ke stáří. Angažují se i v místní komunitě a někteří z nich jsou stále pracovně aktivní. Tito senioři jsou nositeli postoje, že se má člověk vzdělávat celoživotně a naplňují pozitivní premisu aktivního stárnutí, které je významným tématem současných strategických dokumentů a státních politik (viz Kapitola 3.1).

Jak senioři hodnotí nabídku vzdělávání zaměřenou na tuto cílovou skupinu?

V rámci analýzy této dílčí výzkumné otázky bylo identifikováno 34 kódů nižšího řádu, které byly roztrženy do čtyř širších tematických oblastí: celkové hodnocení nabídky, senior hodnotí program jako kvalitně zpracovaný, senior hodnotí program jako nekvalitně zpracovaný, formy vzdělávacích aktivit.

Oslovení senioři obecně hodnotí nabídku vzdělávání v Lysé nad Labem pozitivně, oceňují její rozmanitost a dostupnost. Klíčovými faktory pro jejich pozitivní hodnocení jsou především kvalita programů s praktickým přesahem do běžného života, přívětivá atmosféra, laskavý přístup ze strany vzdělavatele. Postoj dotazovaných respondentů lze charakterizovat hodnocením, podle kterého je v nabídce vždy něco, co konkrétního jednotlivce může zaujmout. Avšak ne všichni vnímají bohatost nabídky bez výhrad. Některá témata seniorům mohou chybět. Organizátoři se zřejmě vyhýbají náročnějším tématům a volí spíše osvědčené, populární programy, které se těší stabilní návštěvnosti. Respondenti oceňují otevření a zpřístupnění nových prostor pro vzdělávací aktivity, což přispívá také k pozitivnímu hodnocení nabídky. Kvalita vzdělávacích akcí je hodnocena jako vysoká také s ohledem na profesionalitu lektora a úroveň samotné vzdělávací akce. Napříč rozhovory je nejlépe hodnocena VU3V a Městská knihovna, která tuto vzdělávací aktivitu zastřešuje. Možnost podílet se na vzdělávacích programech, vybírat si je, navrhovat je nebo se dokonce zapojit do jejich organizace, považují respondenti za velmi pozitivní a dodává jim to pocit přínosu a seberealizace. Vzdělávání nabízí seniorům nejen příležitost k získávání nových znalostí, ale také podporuje cenné mezigenerační vazby. Respondenti oceňují možnost kontaktu s mladší generací, který jim umožňuje sdílet své životní zkušenosti a zároveň se inspirovat pohledem mladších na svět. Z rozhovorů je patrné, že se vzdělávacích aktivit ve městě většinou účastní lidé s podobnými zájmy a osobnostním nastavením. Je tedy zcela přirozené, že vznikají nové sociální vazby a vzdělávací aktivity se stávají vítanou příležitostí k setkávání. Respondenti kladně hodnotí i ty vzdělávací aktivity, které nejsou určeny primárně pro ně. Senioři se většinou shodují, že každá forma vzdělávání je něčím zajímavá a přínosná, i když některé formy preferují více než jiné. Velmi si proto cení rozmanitosti vzdělávacích programů a možnosti volby, které město nabízí. V rozhovorech často zmiňují přednášky, workshopy, komentované prohlídky, výlety a online programy.

Ve výrazném nepoměru k pozitivnímu hodnocení vzdělávacích možností ve městě se objevilo pár výhrad. Objevil se názor, že by mohlo být ve vztahu k seniorům aktivnější město a více seniory o programech informovat, více se s nimi setkávat. Ovšem, jak je uvedeno v podrobné analýze (viz Kapitola 7.1), zástupci města příležitosti k setkávání poskytují („Na pivo se starostou“, „Na kávu k starostovi“). Problémem může být neochota cílové skupiny se takto setkávat. Mohlo by být tedy přínosné hledat jiné cesty aktivizace, jak seniory do

života města začleňovat a podporovat je. Absence příležitostí zapojit seniory do života města, např. v roli dobrovolníka, lze vnímat jako nevyužitý potenciál této cílové skupiny. Určitá rezerva může být u některých institucí v oblasti propagace, zmíněné bylo místní muzeum a zámek. Informace si senioři často předávají mezi sebou, tudíž pro méně aktivní seniory by mohlo být obtížnější se o vzdělávacích aktivitách určených pro tuto cílovou skupinu dozvědět. Některá témata vnímají senioři jako nevhodná, byť nepochybně záleží na tom, jak citlivě k nim lektor přistoupí. Například u tématu zdraví senioři očekávají přesah do běžného života. Problém nastane, když k tématu zdraví přednášející přistoupí, jako by učil své studenty medicíny, kdy je důraz převážně kladen na vysokou úroveň odbornosti a výklady jsou příliš abstraktní. Dalším problémem mohou být zastaralé informace, ke kterým citlivěji přistupují především ti senioři, kteří mají vysokoškolské vzdělání.

Co motivuje seniory k jejich participaci na vzdělávacích aktivitách poskytovaných veřejnými institucemi v Lysé nad Labem?

V rámci analýzy této dílčí výzkumné otázky bylo identifikováno 19 kódů nižšího řádu, které byly roztrženy do tří širších tematických oblastí: elementy a předpoklady aktivního stáří, sociální rozměr motivace, aspekty samotné nabídky.

Jedním ze zásadních motivačních faktorů, který napříč rozhovory zaznívá, je zvědavost. Respondenti hovoří o touze dozvědět se nebo naučit se něco nového, přičemž samotné téma, ač jinak samozřejmě také jeden z důvodů účasti na vzdělávání, nehraje v tomto směru hlavní roli. Senioři věří, že vzdělávání nikdy nekončí a že obohacuje život v každé životní fázi, včetně seniorské. Celoživotní učení považují za hodnotu, životní postoj, který je pro ně vnitřní motivací a hnací silou. Respondenti vnímají důchodový věk jako příležitost splnit si své sny, které museli během pracovního života odložit. Tento postoj je motivuje k dobrovolnému vzdělávání a rozvoji v oblastech, na které dříve neměli čas nebo možnosti. Velmi si cení také toho, že se mohou aktivně zapojit, například zvolit si téma nebo se podílet na organizaci. Klíčovou roli pro ně hraje také pocit sounáležitosti s komunitou. Pro respondenty je důležité udržet si pozitivní pohled na život a vnímat stáří jako období plné možností a cenných zkušeností. Osobnostní nastavení a životní filozofie zde hrají roli. Je však třeba zdůraznit, že předpokladem tohoto pozitivního myšlení jsou relativně dobré zdraví, finanční jistota a dobré rodinné či partnerské zázemí. Účast na vzdělávacích

aktivitách tento optimismus posiluje, protože senioři získávají nové podněty a udržují zájem o okolní svět. Z rozhovorů vyplývá, že vzdělávání je pro ně klíčovým nástrojem k zachování psychické pohody. Má pro respondenty také socializační přesah. Rádi se setkávají s novými lidmi. Navazování nových vztahů nejen obohacuje každodenní život seniorů, ale také snižuje pocit osamělosti a posiluje pocit sounáležitosti. Toto obohacení pocítují i ti, kteří mají kolem sebe rodinu, děti a vnoučata, protože pro ně je navazování nových kontaktů stejně důležité. Respondenti oceňují výhodu života v malém městě, které ke komunitnímu životu doslova vybízí. Ve své skupině mluví o tom, jak vzdělávání a zapojení do komunity zlepšují kvalitu jejich života, ať už jde o navazování nových vztahů nebo o nalezení podpory v těžkých chvílích. Ve stejném duchu hovoří o mezigeneračním kontaktu, kdy mají díky vzdělávání blíž k mladším generacím a oceňují vzájemné obohacení a lepší propojenost se současnou společností. Na samotné nabídce vzdělávacích aktivit respondenty nejvíce motivuje téma a jeho přesah do běžného života. Důležitými faktory jsou také rozmanitost forem vzdělávání, kvalita a profesionalita lektorů a vysoká úroveň vzdělávací akce. Respondenti kladou velký důraz na důstojný přístup vůči stáří ze strany vzdělavatelů. Ten souvisí s profesionalitou těch, kteří se seniory v rámci vzdělávacích aktivit pracují. Respondenti nemají rádi situace, kdy se cítí, že někoho obtěžují nebo když jsou do něčeho tlačeni.

Jaké překážky komplikují seniorům jejich účast na vzdělávacích aktivitách?

V rámci analýzy této dílčí výzkumné otázky bylo identifikováno 12 kódů nižšího řádu, které byly roztrženy do tří širších tematických oblastí: striktní nedostatky na straně organizátora, limity vzhledem k preferencím seniorů, komunikace směrem k seniorům.

Následující překážky, které jsou dány různými nedostatky ze strany vzdělavatelů a lze je za překážky či nedostatky považovat nezávisle na preferencích jednotlivých seniorů, by bylo vhodné odstranit. Senioři zmiňují zhoršenou dostupnost, neadekvátní vybavenost prostoru, která může souviset s nedostatečným personálním obsazením vzdělávací instituce, a nekompetentnost lektora, který má nedostatečné odborné znalosti, uplatňuje nevhodné didaktické metody, špatně komunikuje nebo je neschopen přizpůsobit obsah a tempo výuky potřebám seniorů. Další překážky jsou dané osobními preferencemi jednotlivých účastníků. U nich není na straně vzdělavatele nezbytné uvažovat striktně jako o nedostacích, které je za každou cenu třeba eliminovat. Např. málokdy se stane, že určité téma je zajímavé pro

všechny z cílové skupiny definované věkem. Zároveň např. nejde zorganizovat aktivitu tak, aby z časového hlediska vyhověla všem nebo si ji mohli všichni finančně dovolit. Tyto faktory jsou vnímány jako limity nabídky, nikoliv jako přímé nedostatky. Limitem účasti na vzdělávání se stává i určitá forma, která někomu nevyhovuje, nebo nemožnost vzít si s sebou svého domácího mazlíčka. Od účasti seniory odrazuje také nedůstojnost prostoru a nevhodná komunikace ze strany vzdělavatele. Konkrétně respondenti hovoří o jakési infantilizaci, kdy s nimi vzdělavatel jedná jako s malými dětmi ve škole. Po takové zkušenosti se senioři další vzdělávací aktivity se stejným lektorem již neúčastní. Přesto, že aktivní senioři s dostupností o informacích o vzdělávání nemají problém, připouští, že pro méně aktivní seniory může být nedostupnost informací důvod, proč se vzdělávání neúčastní. Ač respondenti v rámci celkového hodnocení nabídky (viz Kapitola 7.1) a motivace k účasti (viz Kapitola 7.2) oceňují zájem města o tuto cílovou skupinu a podporu vzdělávání, objevil se názor, že město podporuje iniciativu seniorů nedostatečně a ignoruje jejich návrhy. Tento pocit může vést k jejich demotivaci a nižší ochotě zapojit se do vzdělávání a komunitních projektů.

8.1 Praktická doporučení

Z výsledků výzkumu jasně vyplývá, že senioři hodnotí možnosti vzdělávání a vlastní zkušenost s využíváním vzdělávacích aktivit v Lysé nad Labem pozitivně. Důvodem je i fakt, že se jedná o velmi aktivní seniory, kteří berou vzdělávání jako neodmyslitelnou součást svého života. Stejně pozitivně vnímají i svůj život a stáří. Navzdory výše uvedenému tvrzení se i u nich v ojedinělých případech objevují motivy, které jsou typické pro většinu seniorské populace. Následující doporučení reagují na negativní aspekty nabídky vzdělávání nebo překážky v účasti na vzdělávání, které vplynuly z výsledků výzkumného šetření. Limity, které se týkají preferencí seniorů, nejsou v této části zmíněny, protože se nejedná o přímé nedostatky a není tedy zcela nutné ze strany vzdělavatele uvažovat o jejich odstranění.

Lepší informovanost o vzdělávacích aktivitách pro seniory a jejich propagace by mohl zajistit centralizovaný přehled možností vzdělávání. Díky němu by se mohl zvýšit i potenciál účasti. Dostupnost informací z veřejných zdrojů (viz Kapitola 5.4) není přehledná a vyčerpávající a neaktivní senior se o celé nabídce vzdělávacích aktivit nemusí dozvědět.

Ač si z témat senioři vždy nějaké zajímavé vyberou a nabídku nehodnotí jako nedostatečnou, z výpovědí je patrné, že náročnější účastník vzdělávání může v místní nabídce něco

postrádat. Vhodné téma si samozřejmě může senior vyhledat jinde, v jiném městě. Ovšem taková možnost bude přístupnější jen těm, kteří mohou a jsou ochotni cestovat. Je tedy žádoucí, aby byla nabídka programů co nejpestřejší a pravidelně se obměňovala.

Senioři, kteří nemají silnou vnitřní motivaci k celoživotnímu vzdělávání, by měli být povzbuzováni. Udržování povědomí o aktuálních tématech a hlubší znalosti mohou zlepšit jejich integraci do společnosti a snížit riziko osamělosti. Je proto důležité hledat způsoby, jak tyto seniory aktivizovat, identifikovat bariéry bránící jejich účasti na vzdělávání a ty odstraňovat.

Respondenti nemají rádi situace, kdy se cítí, že někoho obtěžují nebo když jsou do něčeho nuceni. Respekt vůči stáří souvisí s profesionalitou těch, kteří se seniory v rámci vzdělávání pracují. Je důležité zajistit, aby vzdělávací proces respektoval a posiloval důstojnost starších účastníků. Pro seniory je důležité, aby se cítili respektováni a ceněni, zejména v prostředí, kde se učí nové dovednosti nebo získávají nové znalosti. Podpora důstojnosti znamená uznání jejich životních zkušeností, naslouchání jejich potřebám a zajištění přátelské a podpůrné atmosféry během vzdělávání.

Vyšší míra dostupnosti vzdělávacích aktivit by mohla podpořit participaci starších lidí na vzdělávání. Zajištění nebo koordinace dopravy pro účastníky vzdělávací institucí by mohly zvýšit potenciální účast na vzdělávání.

Objevil se názor, že prostor pro vzdělávání vždy neodpovídá potřebě této cílové skupiny (nefunkční výtah, neadekvátně připravená místnost). Město by mohlo věnovat pozornost vybalancování akcí a personálního obsazení.

Je velmi důležité, aby vzdělávací instituce pečlivě vybírala kvalifikované lektory, kteří mají zkušenosti s prací se seniory a umí přizpůsobit své metody jejich potřebám. Příp. by mohla instituce něco o potřebách cílové skupiny přednášejícímu předem říct, anebo dokonce nechat seniory, aby své preference mohli vyjádřit, což by vedlo k přizpůsobení vzdělávání.

9 Limity výzkumu a doporučení

Výzkum byl proveden kvalitativním přístupem, kterému je často vytýkána subjektivita. Výsledky mohou být ovlivněny samotným výzkumníkem a jeho preferencemi a může dojít k potencionálnímu zkreslení výpovědí. Zobecnování výsledků je velmi obtížné, protože kvalitativní přístup pracuje s omezeným počtem participantů. (Hendl, 2016, s. 48)

Výzkumný vzorek (viz Kapitola 6.6) je i přes snahu o heterogenitu spíše homogenní. Výběr respondentů metodou „sněhové koule“ může vést právě k výběru homogennější skupiny, která nemusí plně reprezentovat diverzitu seniorů v dané lokalitě. V případě této diplomové práce se jedná o aktivní seniory a z výzkumu vyplynulo, že jejich přístup ke vzdělávání a životu je velmi podobný.

Původním záměrem autorky bylo zahrnout do popisu zkoumaného jevu také perspektivu města jako organizátora vzdělávacích aktivit. To se však vzhledem ke změně ve vedení města autorce nepodařilo realizovat a od záměru následně upustila.

Z výše uvedených limitů plynou určitá doporučení:

Pro komplexnější pohled na problematiku vzdělávání seniorů ve městě by bylo například vhodné kombinovat kvalitativní metodologii (rozhovory) s kvantitativní (dotazníky), která by umožnila kvantifikaci výsledků. Tím by se zvýšila spolehlivost a zobecnitelnost výsledků.

Aby bylo možné zjistit, jaká je zkušenost se vzdělávacími možnostmi ve městě u neaktivních seniorů a získat tak pohled na problematiku vzdělávání této cílové skupiny, bylo by vhodné realizovat další kvalitativní výzkum, do kterého by byli účelově vybráni senioři, kteří se vzdělávání neúčastní.

Pro ještě komplexnější pohled by bylo zajímavé zahrnout do popisu zkoumaného jevu také perspektivu města jakožto organizátora vzdělávacích aktivit. Výsledky jednotlivých šetření by mohly pomoci zlepšit či zefektivnit oblast vzdělávání pro seniory v Lysé nad Labem.

Závěr

Diplomová práce se zabývala možnostmi vzdělávání seniorů v Lysé nad Labem. Téma stárnutí populace a s ním související prodloužení délky života, zvyšující se podíl seniorů v populaci a pozdější odchod do důchodu vyžadují řešení jak v rámci sociálních systémů a služeb, tak v systému celoživotního učení. Vlivem těchto skutečností vstupují do popředí zájmu otázka aktivního stárnutí a důležitost vzdělávání v této etapě života. Město hraje v životě seniora podstatnou roli.

Cílem teoretické části bylo představit téma vzdělávání, či edukace seniorů v širším kontextu a upozornit na aspekty, které s fenoménem stáří a vzděláváním této cílové skupiny souvisí. Praktická část byla zaměřena na vybrané seniory z Lysé nad Labem ve věku 65+, kteří se o vzdělávání zajímají. Cílem bylo zjistit, jakou zkušenost mají tito aktivní senioři s možnostmi a využíváním vzdělávacích aktivit ve městě. Pro užší zaměření bylo zjišťováno, jak senioři hodnotí nabídku, co je motivuje k účasti a jaké překážky jejich účast komplikují.

Teoretická část byla rozčleněna do pěti kapitol: Fenomén stáří, Vymezení andragogiky a gerontagogiky, Vzdělávání seniorů a aktivní stárnutí, Institucionalizované vzdělávání seniorů v České republice, Senioři v Lysé nad Labem.

Pro praktickou část byl zvolen kvalitativní přístup, který zkušenost seniorů zkoumá do hloubky. Na základě dat získaných polostrukturovanými rozhovory s devíti respondenty, která byla následně podrobena tematické analýze, bylo zjištěno, že oslovení senioři obecně hodnotí nabídku vzdělávání v Lysé nad Labem pozitivně, oceňují její rozmanitost a dostupnost. Klíčovými faktory pro jejich pozitivní hodnocení jsou především kvalita programů s praktickým přesahem do běžného života, přívětivá atmosféra a laskavý přístup ze strany vzdělavatele.

Postoj dotazovaných respondentů lze charakterizovat hodnocením, podle kterého je v nabídce vždy něco, co konkrétního jednotlivce může zaujmout. Tento přístup by mohl být odůvodněn povahou respondentů. Jedná se o velmi aktivní seniory, kteří se zajímají o svět kolem sebe, mají optimistický a pozitivní přístup nejen ke vzdělávání, ale také k životu a ke stáří. Angažují se v místní komunitě a někteří jsou stále pracovně aktivní. Žijí dle svého kréda, že se má člověk vzdělávat celoživotně.

Negativní aspekty jsou ve výpovědích spíše sporadické. Týkají se především osobních preferencí respondentů (např. čas, finanční náročnost). Nelze je tedy považovat striktně za nedostatky a ze strany vzdělavatele není nezbytně nutné je za každou cenu eliminovat.

Nicméně zazněly názory, které lze považovat za nedostatky, a které by bylo vhodné odstranit. Respondenti zmiňují, že by informace o vzdělávacích aktivitách mohly být lépe dostupné, prostory pro vzdělávání lépe připravené a adekvátně vybavené. Doplňují, že by témata vzdělávání měla být lektorem citlivěji přizpůsobena této cílové skupině, tedy aby nejen obsah, ale celý vzdělávací proces respektoval stáří a podporoval důstojnost.

Ač bylo zamýšleného cíle diplomové práce dosaženo, výsledky nelze zobecňovat, protože se výzkumu zúčastnilo pouze devět seniorů. Bylo by zajímavé kombinovat kvalitativní výzkum s kvantitativním, což by umožnilo kvantifikaci a zobecnění výsledků. Výběr respondentů metodou „sněhové koule“ vedl k výběru spíše homogennější skupiny respondentů. Pro získání komplexnějšího pohledu by bylo zajímavé realizovat další kvalitativní výzkum, do kterého by byli účelově vybráni seniori, kteří se vzdělávání neúčastní.

Za hlavní přínos této práce považuji hlubší pochopení zkušeností aktivních seniorů se vzděláváním v Lysé nad Labem. To by mohlo pomoci zefektivnit oblast vzdělávání seniorů, včetně přístupu města a vzdělavatelů k této cílové skupině, a tak zlepšit jejich kvalitu života v této lokalitě.

Seznam použitých informačních zdrojů

AYALON, L., C. TESCH-RÖMER, 2018. *Contemporary Perspectives on Ageism*. Springer International Publishing. ISBN 978-3-319-73820-8.

BRAUN, V. a V. CLARKE, 2006. *Using Thematic Analysis in Psychology. Qualitative Research in Psychology* [online]. © 2006. s. 77-101. ISSN 1478-0895 [vid. 2024-10-21]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>

BENEŠ, M., 2014. *Andragogika. 2., aktualizované a rozšířené vydání*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-4824-5.

ČELEDOVÁ, L., Z. KALVACH a R. ČEVELA, 2016. *Úvod do gerontologie* [online]. Praha: Nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-3405-0 [vid. 2024-01-16]. Dostupné z: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/reader.action?docID=4751518>

Český statistický úřad [online]. © 2024 [vid. 2024-01-15]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/seniori>

Český statistický úřad [online]. © 2024 [vid. 2024-09-08]. Dostupné z: <https://csu.gov.cz/metodika-seniori>

Český statistický úřad [online]. © 2021 [vid. 2024-01-15]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xs/2113_so_orp_lysa_nad_labem

Český statistický úřad [online]. © 2023 [vid. 2024-01-15]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/kraje-nuts-3-a-so-orp-ceske-republiky>

Demografická studie, Lysá nad Labem a okolí [online]. © 2023 [vid. 2024-01-17]. Dostupné z: <https://www.mestolysa.cz/filemanager/files/3293709.pdf>

DISMAN, M., 2024. *Jak se vyrábí sociologická znalost. Příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-5053-1.

DRAGOMIRECKÁ, E., 2007. *Prediktory kvality života ve vyšším věku* [online]. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra psychologie. [vid. 2024-03-03]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/109205/?lang=cs>.

FAN, Z., 2020. *The Benefits of Elderly Education in the Context of Active Ageing. Higher Education of Social Science* [online]. © 2020. ISSN 1927-0240 [vid. 2024-03-03]. Dostupné z: <http://www.cscanada.net/index.php/hess/article/view/11995>

Global report on ageism [online]. © 2021 World Health Organization. ISBN 978-92-4-001686-6 [vid. 2024-02-17]. Dostupné z: <https://www.who.int/publications/i/item/9789240016866>

HARTL, P., 2004. *Stručný psychologický slovník* [online]. Praha: Portál. ISBN 80-7178-803-1 [vid. 2024-02-17]. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/kniha/strucny-psychologicky-slovník-3256/>

HAŠKOVCOVÁ, H., 2010. *Fenomén stáří*. Praha: Havlíček Brain Team. ISBN 978-808-7109-199.

HENDL, J., 2016. *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace. 4., přepracované a rozšířené vydání*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0982-9.

JANIŠ, K. a J. SKOPALOVÁ, 2016. *Volný čas seniorů*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5535-9.

KALVACH, Z. et al., 2004. *Geriatry a gerontologie*. Praha: Grada. ISBN 80-247-0548-6.

KLEVETOVÁ, D., 2017. *Motivační prvky při práci se seniory. 2., přepracované vydání*. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0102-3.

KOCOUREK, J. a M. PODHORSKÝ, 2017. *Lysá nad Labem – barokní perla Polabí*. Olomouc: Agentura Rubico, s.r.o. ISBN 978-80-7346-214-7.

KOLÁŘ, Z. et al., 2012. *Výkladový slovník z pedagogiky*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3710-2.

KRUPKOVÁ, K., I. JEDLIČKOVÁ, a V. BĚLÍK, 2023. *Vzdělávací aspirace současných seniorů*. Červený Kostelec: Pavel Mervart. ISBN 978-80-7465-616-3.

KRYSTOŇ, M. a E. SELECKÝ, 2021. *Inovacie v edukácii seniorov*. Praha: Česká andragogická společnost. ISBN 978-80-907809-9-6.

LIVEČKA, E., 1979. *Úvod do gerontopedagogiky*. Praha: Ústav školských informací při ministerstvu školství ČSR.

MACHÁČOVÁ, K., I. HOLMEROVÁ et al., 2019. *Aktivní gerontologie aneb jak stárnout dobře*. Praha: Mladá fronta a. s. ISBN 978-80-204-5489-8.

Madridský mezinárodní akční plán stárnutí 2002 [online]. © 2002 [vid. 2024-05-05]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/372805/madrid.pdf/bd37397e-d804-a44c-d69a-5d27882c252b>

Město Lysá nad Labem [online]. © 2023 [vid. 2024-01-15]. Dostupné z: <https://www.mestolysa.cz/cs/o-lyse/charakteristika-mesta.html>

Město Lysá nad Labem [online]. © 2023 [vid. 2024-01-15]. Dostupné z: <https://www.mestolysa.cz/cs/o-lyse/pribeh-lyse.html>

Město Lysá nad Labem [online]. © 2024 [vid. 2024-01-15]. Dostupné z: <https://www.mestolysa.cz/cs/o-lyse/>

MÜHLPACHR, P., 2004. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-3345-2.

Národní pedagogický institut ČR. *Národní soustava kvalifikací*. [online]. © 2021 [vid. 2024-09-28]. Dostupné z: https://www.narodnikvalifikace.cz/kvalifikace-581-Lektorlektorka_dalsiho_vzdelavani

NOVOTNÁ, H. et al., 2019. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií. ISBN 978-80-7571-052-9.

NOWELL L.S. et al., 2017. *Thematic Analysis: Striving to Meet the Trustworthiness Criteria*. International Journal of Qualitative Methods [online]. © 2017. s. 1-13. ISSN 1609-4069 [vid. 2024-10-21]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/1609406917733847>

ONDRUŠOVÁ, J., B. KRAHULCOVÁ a kolektiv, 2020. *Gerontologie pro sociální práci* [online]. Praha: Nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-4395-3 [vid. 2024-01-16]. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/gerontologie-pro-socialni-praci-1677674/#>

PETŘKOVÁ, A. a R. ČORNANIČOVÁ, 2004. *Gerontagogika: Úvod do teorie a praxe edukace seniorů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 80-244-0879-1.

PRŮCHA, J., 2015. *Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru, 4. aktualizované vydání*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0872-3.

PRŮCHA, J., 2020. *Psychologie učení. Teoretické a výzkumné poznatky pro edukační praxi*. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-271-2853-2.

PRŮCHA, J. a J. VETEŠKA, 2014. *Andragogický slovník, 2., aktualizované a rozšířené vydání* [online]. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-8993-4 [vid. 2024-01-15]. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/kniha/andragogicky-slovník-2287/>

ROWE, J. a R. KAHN, 1997. *Successful ageing. The Gerontologist, 37 (4), 433–440 Ageing and society* [online]. © 1998. ISSN 0144-686X [vid. 2024-05-05]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1017/S0144686X98236932>

SALIVAROVÁ, J. a J. VETEŠKA, 2014. *Edukace seniorů v evropském kontextu: teoretická a aplikační východiska*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského. ISBN 978-80-7452-102-7.

Senioři v datech [online]. © 2023 [vid. 2024-03-21]. Dostupné z: <https://csu.gov.cz/produkty/seniori-v-cr-v-datech-ajnoatmxkq>

Strategický rámec přípravy na stárnutí společnosti 2021-2025 [online]. © 2022 [vid. 2024-01-15]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/strategicky-ramec-pripravy-na-starnuti-spolecnosti-2021-2025>

SVOBODOVÁ, Z., 2023. *Základy metodologie výzkumu – kvalitativní přístup II. vydání* [online]. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-7603-589-8 [vid. 2024-10-21]. Dostupné z: <https://pedf.cuni.futurebooks.cz/detail-knihy/196-zaklady-metodologie-ii-vydani>

ŠPATENKOVÁ, Š. a L. SMÉKALOVÁ, 2015. *Edukace seniorů, Geragogika a gerontodidaktika*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-5446-8.

VAVŘÍKOVÁ, H., 2015. *Je andragogika opravdu věda? aneb Jak mohu přispět k ukotvení andragogiky. Sborník z mezinárodní doktorandské andragogické konference 25. 3. 2015* [online]. Ostrava: Erudio Patria. ISBN 978-80-905240-5-7 [vid. 2024-02-17]. Dostupné z: <https://erudiopatria.cz/wp-content/uploads/2015/10/andragogika-sbornik-UJAK-2015.pdf>

VETEŠKA, J., 2016. *Přehled andragogiky: úvod do studia vzdělávání a učení se dospělých*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1026-9.

VETEŠKA, J., 2017. *Gerontagogika, Psychologicko-andragogická specifika edukace a aktivizace seniorů, 2. doplněné a rozšířené vydání*. Praha: Česká andragogická společnost. ISBN 978-80-905460-7-3.

VIDOVIČOVÁ L., L. GALČANOVÁ et al., 2013. *Stáří ve městě, město v životě seniorů*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-6095-1.

VOSTRÝ, M. et al., 2021. *Kognitivní rehabilitace seniorů, Psychosociální a edukační souvislosti*. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-2866-2.

World Health Organization, [online]. © 2024 [vid. 2024-02-17]. Dostupné z: https://www.who.int/health-topics/ageism#tab=tab_1

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách [online]. © 2024 [vid. 2024-06-12]. Dostupné z: https://ppropo.mpsv.cz/zakon_108_2006

Zásady OSN pro seniory [online]. © 2020 [vid. 2024-05-05]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/zasady-osn-pro-seniory>

Zpráva o plnění Madridského mezinárodního akčního plánu pro problematiku stárnutí a jeho Regionální implementační strategie v České republice 2018–2022 [online]. © 2021 [vid. 2024-05-05]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/372809/Zpr%C3%A1va+za+%C4%8Ceskou+Republiku_MIPAA_2021.pdf/d7ef9937-e3b5-4626-9dc0-2309ed39ca27

Seznam zkratek

A3V	Akademie třetího věku
AIUTA	Asociace univerzit třetího věku – Association internationale des universités du troisième âge
ČSÚ	Český statistický úřad
ČZU	Česká zemědělská univerzita
DDM	Dům dětí a mládeže
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
OSN	Organizace spojených národů
SVČ	Středisko volného času
U3V	Univerzita třetího věku
VU3V	Virtuální univerzita třetího věku
WHO	World Health Organization – Světová zdravotnická organizace

Seznam příloh

Příloha 1 – Vzor informovaného souhlasu

Příloha 2 – Scénář rozhovoru

Příloha 1 – Vzor informovaného souhlasu

Informovaný souhlas s účastí ve výzkumu a se zpracováním osobních údajů pro účely diplomové práce

Vážená paní, vážený pane,

v souvislosti s Vaší účastí na výzkumu k diplomové práci Možnosti vzdělávání seniorů v Lysé nad Labem, jejím cílem je zjistit, jaké jsou možnosti vzdělávání v Lysé nad Labem pro seniory 65+ a jaká je zkušenost vybraných seniorů s možnostmi vzdělávacích aktivit, které město nabízí, se na Vás obracím s žádostí o poskytnutí individuálního rozhovoru. Vaše názory a zkušenosti přispějí k řešení problémů, kterých se výzkum týká.

Rozhovor není zatížen žádným rizikem. Pokud by Vám však některá otázka byla nepříjemná, nemusíte na ni odpovídat. Máte také právo rozhovor kdykoliv přerušit, a i bez uvedení důvodů v něm nepokračovat.

Ujišťuji Vás, že rozhovor je důvěrný. Rozhovor bude nahráván, aby Vaše informace, které v něm zazní, mohly být odborně zpracovány. Vaše identita bude známa výzkumníkovi, který s touto informací bude pracovat v souladu se zákonem č. 110/2019 Sb., o zpracování osobních údajů, zákonem č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, a v souladu s nařízením (EU) 2016/679 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů (GDPR). Rozhovor bude zpracován pod unikátním kódem. Výsledky rozhovoru budou použity výhradně pro účely *diplomové práce* a pouze v anonymní podobě.

Aby bylo možné kvalifikovaně zpracovat všechny informace, které mi sdělíte, prosím, abyste k takovému zpracování udělil / udělila svůj dobrovolný souhlas.

S úctou a poděkováním, Klára Petříková

Subjekt: Katedra andragogiky a managementu vzdělávání (KAMV), Myslíkova 7, Praha 1, 110 00

Kontaktní osoba: Klára Petříková

Čestné prohlášení

- a) Prohlašuji, že jsem byl/a informován/a o tom, že podle výše uvedených právních předpisů o zpracování osobních údajů mám právo:
- kdykoliv odvolat udělený souhlas, a to pro každý se shora uvedených účelů samostatně;
 - vyžádat si informaci o tom, jak jsou mé osobní údaje zpracovány;
 - vyžádat si opravu nebo doplnění mých osobních údajů;
 - žádat výmaz osobních údajů, pro jejichž zpracovávání již dále není důvod;

Příloha 2 – Scénář rozhovoru

Scénář polostrukturovaného rozhovoru

Úvod: představení výzkumníka a výzkumu

Rozhovor, který povedeme, bude nahráván, nasbíraná data budou sloužit pouze pro studijní účely a bude s nimi zacházeno následujícím způsobem. Po sběru dat bude nahrávka převedena do textové podoby a po přepisu bude ihned smazána. Přepis bude uložen na heslem chráněném počítači. Osobní data, která by mohla vést k identifikaci účastníků výzkumu, budou hned po sběru anonymizována.

Souhlasíte s provedením rozhovoru?

Zároveň Vás žádám o podepsání Informovaného souhlasu. Jedno vyhotovení je pro Vás.

Demografické údaje

Prosím Vás o sdělení následujících osobních údajů, které budou zpracovány v souladu s pravidly vymezenými nařízeními Evropské unie č. 2016/679 a zákonem č. 110/2019 Sb., a které budou anonymizovány způsobem uvedeným dříve.

Kolik Vám je let?

Jakém máte nejvyšší dosažené vzdělání?

Jak dlouho jste v důchodu?

Čím se pracovně zabýváte (pokud jste ještě pracovně aktivní)?

Žijete v domácnosti s někým nebo sám/a?

1. Vstupní otázka k tématu diplomové práce
 - Jak byste charakterizoval/a Váš přístup ke vzdělávání?
2. Výzkumná část rozhovoru

Následující otázky se vztahují k dílčím výzkumným otázkám výzkumné otázky VO2:
Jaké zkušenosti mají s využíváním vzdělávacích aktivit senioři, kteří se o sebevzdělávání aktivně zajímají?

Otázky jsou rozřazeny do čtyř oblastí, které odpovídají dílčím výzkumným otázkám:

VO2.1 ***Jak senioři hodnotí nabídku vzdělávání zaměřenou na tuto cílovou skupinu?***
(= hodnocení nabídky)

- Jaké informace máte o možnostech vzdělávání pro seniory ve městě?
- Jak se o nich dozvídáte?
- S jakými tématy/zaměřeními se v rámci nabízených vzdělávacích aktivit běžně setkáváte? (Chybí Vám nějaké téma?)

- Kde všude vzdělávací aktivity ve městě probíhají?
- Jaká aktivita se Vám zatím nejvíce líbila? (a proč)
- Jaká aktivita se Vám zatím líbila nejméně? (a proč)
- Jaké formy vzdělávacích aktivit Vám nejvíce vyhovují (přednáška, workshop, exkurze, výlet, online, ...)? (a proč)

VO2.2 *Co motivuje seniory k jejich participaci na vzdělávacích aktivitách poskytovaných veřejnými institucemi v Lysé nad Labem?*

(= motivace)

- Proč se účastníte vzdělávacích aktivit organizovaných městem?
- Co nejvíce ovlivňuje to, kterých vzdělávacích aktivit se zúčastníte a kterých nikoliv?

VO2.3 *Jaké překážky komplikují seniorům jejich účast na vzdělávacích aktivitách?*

(= překážky)

- Co Vám ztěžuje účast na vzdělávacích aktivitách? (Proč se nemůžete účastnit častěji, plnohodnotněji, ...?)
- Co byste doporučil/a vzdělavatelům/organizátorům vzdělávacích akcí?

VO2.4 *Jak je život seniorů ovlivněn jejich účastí na vzdělávacích aktivitách?*

(= vliv vzdělávání na život)

- Jak ovlivňuje účast na vzdělávacích aktivitách Váš život?
- Jak jste nabyté znalosti a dovednosti využil/a?
- Jaké možnosti ve vzdělávání spatřujete?

3. Závěr

- Co nezaznělo a Vy byste chtěl/a dodat?

Poděkování, ukončení, rozloučení.